Taras Bulba

I

Ia întoarce-te, fiule, să te văd! Ptiu, drace, mare comedie! Ce-i cu nteriele astea pe voi? Şi zi, aşa se poartă toţi acolo, la Academie[1]? Cu aste vorbe îi întîmpină Bulba[2] pe cei doi fii ai săi, care-şi făcuseră învăţătura la Bursa[3] din Kiev şi se întorceau acum la casa părintească.

Flăcăii abia apucaseră să descalece. Erau doi voinici în toată puterea cuvîntului, care mai priveau încă pe sub sprîncene, ca orice seminarist slobozit de curînd din Academie. Obrajii lor pietroşi şi plini de sănătate erau umbriţi de cele dintîi tuleie neatinse încă de tăişul briciului. Păreau amîndoi foarte stingheriţi de primirea ce le-o făcea părintele lor şi stăteau de cremene, cu ochii în pămînt.

— Ia staţi oleacă, să vă văd bine, urmă Taras, răsucindu-i. Da lungi mai sînt svitcile* astea ale voastre! Halal svitci! N-am mai văzut de-astea de cînd e hăul şi bîrgăul! Ia să fugă unul din voi! Mi-e că odată se-ncurcă în poale şi vine de-a berbeleacul!

— Haide, nu-ţi mai rîde de noi, tată, ajungă-ţi! făcu în cele din urmă cel mai mare dintre fraţi.

— Ia te uită la el ce fudul se ţine! Şi de ce n-aş rîde, mă rog?

— Uite aşa! Dacă-ţi baţi joc de noi, nu mai ţin seamă că-mi eşti părinte şi zău că-ţi trag o bătaie, să mă pomeneşti!

— Ptiu, fiu nevrednic ce eşti! Cum, lui tăică-tu, mă?... făcu Taras Bulba, dîndu-se cîţiva paşi îndărăt de uimit ce era.

— Da, chiar şi lui taică-meu! Batjocura n-o trec cu vederea şi n-o iert nimănui!

— Şi cum vrei să ne batem? Cu pumnii?

— Cu ce-o fi!

— Atunci hai, cu pumnii! zise Taras Bulba, suflecîndu-şi mînecile. Oi [ve]dea eu îndată cîte parale faci tu într-o bătaie cu pumnii!

Şi amîndoi, tatăl şi fiul, în locul vorbelor de bun găsit după o despărţire mdelungată, se apucară să-şi care unul altuia la pumni în coaste, în şale şi în

Haină de purtat pe deasupra la ruşii din sud (na).

piept, cînd depărtîndu-se, ca să se măsoare cu privirea, cînd încăicrînd iarăşi. Se

— la priviţi, oameni buni: s-a smintit de tot bătrînul! A căpiat de-a binel zicea mama flăcăilor, o femeie gălbejită, slabă şi blîndă din fire, care stătea" prag şi care n-avusese vreme să-şi strîngă la piept fiii mult iubiţi. Copilaşii s-" înturnat acasă, noi nu i-am văzut mai bine de un an, iar dumnealui uite ce-i prin minte: să se măsoare în pumni cu dînşii. a

— Da ştii că se bate bine? făcu Taras Bulba, oprindu-se în sfîrşit. Zău cas bate bine! urmă el, după ce-şi mai trase sufletul. Te buşeşte, că-ţi vine să te ljj păgubaş! O să ajungă un cazac de nădejde! Ei, bun venit, fiule! Hai şi ne-o[m] pupa! - şi tatăl cu fiul se sărutară. Straşnic, flăcăule! Iac-aşa să-i snopeşti p[e] toţi, cum m-ai snopit pe mine, să nu ierţi pe nimeni! Da iar mă-ntorc şi zic că eşti gătit, să te strici de rîs, nu alta! Ce-i cu frînghia asta care aţîrnă pe tine? Da tu, mă, netotule, ce stai aşa cu mîinile-n jos? nu mai contenea Taras, vorbindu-i de astă dată mezinului. Nu te repezi şi tu cu pumnii la taică-tu, împeliţatule?

— Iaca, na, ce-i trăsneşte prin cap? îi tăie vorba mama, care-şi îmbrăţişa în vremea asta feciorul mezin. Unde s-a mai pomenit aşa ceva, ca un copil să-şi bată părintele! Ş-apoi la asta ne stă capul acum? Copilul e fraged încă, a făcut cale lungă, e obosit... (copilul de care era vorba avea mai bine de douăzeci de ani şi era înalt de-un stînjen). Acum numai bine i-ar sta să se hodinească şi să îmbuce şi el ceva, iar dumnealui îl sileşte să se bată!

— Ehei, după cîte văd eu, tu eşti feciorașul mamei, hai? făcu Taras Bulba, Să nu-

ţi pleci urechea la spusele maică-ti: e muiere şi nu pricepe nimic. Giugiuleli vă trebuie vouă? Giugiuleala voasţră-i stepa şi un cal de soi! Asta-i giugiuleala voastră! Vedeţi sabia asta? Ea e maica voastră! Iar toate celelalte, cu care v-au umplut capetele pînă acum, pleavă sînt! Academia şi toate cărticelele, ceaslovurile şi filozofelile sînt *fleacuri*[4] pe care nu dau doi bani! Şi... - aici Bulba întări spusele cu o vorbuliţă care nici că se poate pune într-o carte - eu uite ce fac mai bine: vă trimit chiar de săptămîna care vine la Zaporojie[5]. Acolo învăţătură, zic şi eu! Acolo-i şcoala care vă trebuie şi numai acolo o să vă vină mintea la cap!

— Cum, numai o săptămîna or să stea acasă? se tîngui bătrîna şi uscăţiva mamă, cu ochii în lacrimi. Nici să petreacă-n voie n-or să aibă vreme, nici casa părintească n-or să şi-o cunoască bine şi nici eu n-o să-mi pot sătura privirile uitîndu-mă la ei!

— Ajungă-ţi cu bocitul, bătrîno! Rostul unui cazac nu e să dădăcească muierile! Dacă ar fi după tine, ţi i-ai ascunde pe amîndoi sub fuste şi ai sta peste ei cum stă cloşca pe ouă! Hai, du-ţe mai bine şi pune pe masă tot ce ai! Să nu care cumva să ne-aduci gogoşi, turtă-dulce, prăjituri cu mac sau alt£ zaharicale, că de astea n-avem trebuinţă; adu-ne un berbec întreg, o capra şi mied din acela de patruzeci de ani! Şi răchie cît mai multă. Dar nu de-ăla cu

jeturi, cu stafide ori cu alte drăcovenii, nu! Rachiu curat şi spumos să se e.n pahare şi să împroaşte cu stropi ca turbat!

Bulba îşi duse apoi feciorii în odaia mare, de unde o zbughiră într-un t două slujnicuţe tinere şi frumoase, cu salbe de galbeni la gît, care tecaseră prin casă. Poate că se speriaseră cu adevărat de sosirea coconilor

fiet două slujnicuţe tinere şi frumoase, cu salbe de galbeni la gît, care nu treceau cu vederea pe nimeni dintre cei ce le ieşeau in cale, sau poate

dere

iau numai să rămînă credincioase obiceiului lor muieresc, adică să scoată Vn ţipăt şi s-o ia la goană cînd dau cu ochii de un bărbat, iar apoi să-şi acopere Videlung obrazul cu mîneca, de prea multă ruşine. Odaia era rînduită după usStul acelor vremi, a căror amintire vie o păstrează în crîmpeie doar cîntecele i baladele din popor, pe care azi nu le mai cîntă în Ucraina nici măcar bătrînii orbi cu barbă lată, ce le ziceau odinioară pentru norodul strîns ciotcă în jurul lor însoţindu-le de zdrăngănitul molcom al bandurei, după gustul acelor vremi de lupte şi restrişte, cînd au început în Ucraina încăierări şi bătălii din pricina unirii bisericilor. Pretutindeni domnea curăţenie mare şi pereţii erau spoiţi în culori. Pe pereţi atîrnau săbii, biciuşti, laţuri de prins păsări, năvoade şi flinte, un corn lucrat cu meşteşug, în care se păstra praful de puşcă, un frîu aurit şi piedici pentru cai, bătute în argint. Ferestruicile erau mici, rotunde, cu geamuri prin care lumina zilei se prefira anevoie, din celea ce se mai văd astăzi doar la vechile biserici; nu puteau privi afară prin ele decît numai dacă ridicai gemuleţul. în jurul ferestrelor şi uşilor erau chenare roşii. în colţuri, pe poliţe, stăteau înşiruite căni, şipuri şi ploşti din sticlă verde şi albastră, nastrape lucrate în argint şi pocale aurite, de diferite obîrşii: veneţiene, turceşti, cercheze, ajunse în casa lui Bulba pe căi ocolite, prin mîini multe, lucru foarte obişnuit în vremile acelea de isprăvi vitejeşti. De jur-împrejurul odăii erau aşezate laviţe de lemn de ulm; în colţul de cinste, pe sub icoane, era o masă mare; mai era acolo un cuptor lat cu prichici, firide şi ieşituri, împodobite cu olane smălţuite în culori felurite - toate astea erau bine cunoscute voinicilor noştri care veneau acasă în fiecare an pe timpul vacanţelor, făcînd drumul pe jos, pentru că nu aveau pe atunci cai şi pentru că nu le era îngăduit îndeobşte ucenicilor să umble călări. Tot ce aveau în vremea aceea era doar moţul lung,

numai bun la tîrnosit, iar întru fapta asta avea slobozenie orice cazac purtător de arme. Acum, unde-şi isprăviseră şcoala, Bulba le trimisese cîte un armăsar tînăr din herghelia lui.
Cu prilejul întoarcerii fiilor săi, Bulba porunci să fie poftiţi la dînsul toţi sotnicii şi mai-marii polcului său care se nimeriseră a fi pe-acasă, iar cînd veniră doi dintre ei şi esaulul Dmitro Tovkaci[6], care-i era prieten vechi, Bulba e înfăţişă pe cei doi fii ai săi, zicîndu-le: „Ia priviţi pe voinicii ăştia! O să-i trimit fără zăbavă la Seci[7]." Oaspeţii rostiră urări şi vorbe de laudă, atît lui °ulba, cît şi celor doi flăcăi, că şi-au pus în gînd un lucru bun, adăugind la acestea că nu este pe lume şcoală mai vrednică pentru un tînăr.
264 " " "••"So
— Şi acum, boieri dumneavoastră, să se aşadă fiecare la masă unde plăcea mai mult. Ei, feţii mei, mai întîi şi-ntîi să bem niscai rachiu! mai r"° Bulba. Doamne ajută! Să fiţi sănătoşi, şi tu Ostap, şi tu Andrii! Să Dumnezeu să aveţi întotdeauna noroc în luptă! Să-i bateţi pe păgîni, pe tura şi pe tătari aşijderea, iar de-or cuteza leşii să se ridice într-un chip sau **altul** împotriva credinţei noastre, să-i bateţi şi pe Ieşi! Hai, tinde paharul! Ce zjCj bun îi rachiul, aşa-i? Da cum spui „rachiu" în latineşte? Ei, vezi? Proşti au mai fost, flăcăule, latinii ceia ai tăi! Nici bănuiau că mai e şi rachiu pe lumea asta Şi cum naiba îi spunea ăluia de scria stihuri pe latineşte? Nu prea sînt eu tare în de-ale cărţii şi de asta nu ştiu! Horaţiu, sau cum?
„Mă, ce dat dracului e taică-meu! îşi zise Ostap, feciorul cel mare. Toate le ştie, dinele ăsta bătrîn, da se face niznai."
— Eu aşa gîndesc, că arhimandritul nu vă lăsa nici batîr să mirosiţi rachiu urmă Taras. Ia spuneţi drept, feţii mei, dacă v-au tăbăcit bine acolo, la bursă cu nuiele tinere de mesteacăn şi de vişin, spinarea şi cîte altele mai are cazacul? Sau poate, ca să vă facă tobă de înţelepciune, aţi mîncat bătaie şi cu biciuşti? Pasămite nu vă înfruptaţi numai sîmbăta din bucatele astea, ci şi miercuri, ba şi joi, hai?
— Ce să ne mai amintim de ce-a fost, taică?! îi luă vorba Ostap. Ce-a fost, a trecut!
— Să-ncerce careva acum! făcu Andrii. Să-ncerce numai să se lege de noi! Ia să-mi iasă în cale vreun tătar, ceva, că-l învăţ eu numaidecît ce-i aia sabie de cazac.
— Bine ai grăit, fiule! Straşnic, zău! Şi dacă-i aşa, să ştiţi că mă duc şi eu cu voi la Seci. Zău că mă duc! La ce dracu şed eu aici? Ca să semăn hrişcă, s-ajung gospodar aşezat, să-mi văd de oi şi de porci, ori să mă giugiulesc cu nevasta? da ducă-se pe pustii locuri! Eu îs cazac şi nu-mi trebuiesc toate astea! Ei şi ce-i dacă nu-i război? Mă duc şi eu la Zaporojie cu voi, ca să-mi mai treacă de urit. Zău că mă duc! Şi bătrînul Bulba se înfierbîntă tot mai mult, pînă cînd, la urmă, se dezlănţui de-a binelea, se ridică de la masă, se înfoie şi zise, bătînd din picior: Plecăm chiar mîine! La ce să mai amînăm? Ce vrăjmaşi o să vedem noi, dacă stăm să clocim aici? Parcă mare nevoie avem de cocioaba asta şi de toate cele, oalele, carafele... şi zicînd aşa, prinse a sparge şi a arunca carafele de pe poliţă.
Sărmana bătrînică, deprinsă mai demult cu asemenea isprăvi ale bărbatului său, privea cu jale la toate de pe laviţă. Nu îndrăznea să scoată o vorbă, dar, auzind hotărîrea atît de înspăimîntătoare pentru ea, nu-şi mai putu stăpîni lacrimile. Doar o privire le aruncă copiilor, de care era ameninţată să se despartă atît de curînd... dar nimeni n-ar fi fost în stare să zugrăvească toată puterea acelei dureri mute, care-i pîlpîia în ochi şi îi tremura pe buzele încleştate.

J

Oţer
re - Serile in cătjjnul de lingă Dtkanka
Mirgorod
265

Om îndărătnic, Bulba. Una din acele firi cum se puteau ivi pe lume numai » cumPutu veac a cincisprezecelea în acest ungher, pe jumătate nomad al 1(1 ppg pe vremea cînd străvechea Rusie de miazăzi, părăsită de cnejii ei, j IA ese pustiită şi pîrjolită pînă în temelii de năvala nestăvilită a cotropitorilor i] onaoli; cînd văduvit de casă şi căminul lui, omul de-aici ajunsese cutezător; "*nd îş dura sălaş pe locul de curînd mistuit de pojar, sub ochii vecinilor îndurători şi ai primejdiei fără capăt, obişnuindu-se să le privească drept în fată, neştiutor de e sau nu vreun lucru de temut pe lumea asta; cînd duhul slav,

de veacuri paşnic, se încinsese în viitoarea luptelor, cînd se ivise căzăcimea - această izbucnire năprasnică şi nestăvilită a firii ruseşti - şi cînd toate văile şi vadurile rîurilor, povîrnişurile şi alte locuri bune de locuit erau presărate cu sălaşe de cazaci, mulţi ca frunza şi ca iarba, despre care cutezătorii lor tovarăşi răspundeau cu drept cuvînt sultanului dornic de a le cunoaşte numărul: „Cine-i ştie? Toată stepa noastră e împînzită cu ei: cîte ierburi pe cîmp, atîtea moţuri în vînt!" Ei erau într-adevăr o izbucnire minunată a puterii ruseşti: o scăpărase sînul poporului, izbit de amnarul suferinţei. în locul tîrgurilor răzleţe şi al voivodeştilor conace de altădată, cu crescătorii lor de haite şi de şoimi boiereşti, în locul cnejilor mărunţei, veşnic învrăjbiţi între ei şi gata să-şi neguţeze oraşele, se iviră acum aşezări de temut - curene şi ocolite[9] - legate între ele prin aceeaşi primejdie care le pîndea, şi prin ura pe care o nutreau împotriva cotropitorilor păgîni. Este îndeobşte cunoscut de toţi din istorie cum luptele neîncetate pe care le-au dus, precum şi viaţa lor plină de zbucium au mîntuit Europa de năvălirile năprasnice care ameninţau s-o nimicească. Rigii polonezi, care s-au văzut stăpînitori ai acestor meleaguri întinse, în locul mărunţilor cneji, deşi erau slabi şi domneau de departe, şi-au dat seama pe deplin de însemnătatea cazacilor şi de foloasele pe care le puteau trage de pe urma vieţii de luptă pe care o duceau aceşti străjuitori. Ei au îmboldit şi au sprijinit în fel şi chip această pornire a lor. Sub domnia acestor stăpînitori depărtaţi, hatmanii, aleşi din chiar sînul căzăcimii, prefăcură ocolitele şi curenele în polcuri şi districte bine orînduite. însă nu era o armată regulată, pe care s-o vadă toată lumea. Dar de se-ntîmpla vreun război sau o mişcare a întregii căzăcimi, în cel mult opt zile, fiecare cazac se înfăţişa la locul cuvenit, călare şi cu tot tacîmul de arme, primind drept plată de a rigă un singur galben, şi în două săptămîni se strîngea o armată, ce n-ar fi fost în stare s-o adune nici un fel de recrutare. De cum se isprăvea războiul, ostaşul pleca iar pe lunci sau pe ogoare, se întorcea la barca lui de pe Nipru, Şi vedea de pescuit şi de negoţ, făcea bere, într-un cuvînt era un cazac liber. Străinii din acele vremi se minunau pe drept cuvînt de uimitoarele lui însuşiri. u era meserie pe care să n-o cunoască un cazac sau să no socoată pe măsura ui: se pricepea să facă vin, să meşterească un car, să pregătească iarba de şi să ducă la bun sfîrşit orice muncă de fierar sau lăcătuş, iar pe

deasupra să petreacă nebuneşte, să bea şi să benchetuiască aşa cum numai rus înţelege s-o facă. în afară de cazacii înregistraţi[10], care aveau datoria să " înfăţişeze cînd se întîmpla vreun război, puteai în orice vreme, în ceas de •f cumpănă, să strîngi mulţime mare de volintiri călări: ajungea numai caesaul-să colinde tîrgurile şi băteliştile tuturor satelor mari şi mici şi să strige cît *• ţinea gura, ridicaţi în picioare în carele lor: „Hei, voi, povarnagii şi berarii Ajungă-vă să fierbeţi berea, să vă tolăniţi pe cuptor şi să îngrăşaţi muştele cu osînza voastră! Mergeţi de vă umpleţi de slavă vitejească şi de cinste! Hei, voj plugari, semănători de hrişcă, oieri şi cei ce vă ţineţi de fustele muierilori Ajungă-vă să ţineţi coarnele plugului, să vă murdăriţi ciubotele galbene de glie, să vă daţi pe lîngă muieri, prăpădindu-vă de pomană puterea voastră voinicească! A venit vremea să vă dobîndiţi slava de cazac!" Vorbele acestea cădeau ca scînteile pe lemn uscat. Plugarul îşi fărîma plugul, povarnagiij si berarii azvîrleau cît colo teascurile şi spărgeau poloboacele, meşteşugarii şi neguţătorii dădeau dracului meseria şi dugheana lor şi spărgeau oalele din casă. Şi toată suflarea căzăcească încăleca pe cai. într-un cuvînt, firea rusească îşi lua un avînt nestăvilit în toată fala ei voinicească.

Taras era unul dintre polcovnicii vechi, neaoşi: părea anume făcut pentru o viaţă zbuciumată de lupte şi era drept din fire, uneori chiar necruţător, Pe-atunci înrîurirea poloneză începea să se facă simţită în stepena bioierimii ruse. Mulţi începeau să trăiască după obiceiul leşesc, în bogăţie, înconjuraţi de slugi în veşminte strălucitoare, cu şoimi, gonaşi, sindrofii şi curte. Taras însă n-avea la inimă toate astea. Lui îi era dragă viaţa simplă a cazacilor şi de aceea se sfădi cu toţi tovarăşii săi care se dădeau cu Varşovia, numindu-i slugi ale panilor polonezi. Mereu neostoit, Taras se socotea un apărător îndreptăţit al credinţei pravoslavnice. Drept aceea, în fruntea cazacilor lui, intra samavolnic în toate satele care se jeluiau de asuprirea arendaşilor ori de vreo nouă dajdie de gospodărie, împărţea singur dreptate, şi îşi statornicise o pravilă care spunea că sînt trei pricini pe lume cînd trebuie să pui neapărat mîna pe sabie, şi anume: cînd vameşii supără cu ceva căpeteniile şi nu se descoperă în faţa lor, cînd se batjocoreşte credinţa pravoslavnică şi nu se cinsteşte cum se cuvine datina strămoşească şi, în cele

din urmă, cînd vrăjmaşii sînt păgîni şi îndeosebi turci. împotriva cărora socotea că e îngăduit să ridici arma în orice împrejurare, întru slava creştinătăţii.
Acum, se bucura dinainte la gîndul că o să se ducă la Seci cu cei doi feciori ai săi şi o să zică: ,.Ia priviţi ce mai voinici v-am adus!" îşi închipuia cum o să-i înfăţişeze bătrînilor săi tovarăşi căliţi în lupte, şi cum o să-şi desfete privirile cu cele dintîi isprăvi vitejeşti de-ale lor în mînuirea armelor şi in meşteşugul chefuitului, pe care iarăşi îl socotea ca pe o însuşire de frunte a oricărui cavaler. Avusese de gînd mai întîi să-i trimeată singuri. Dar cînd văzu cît sînt de tineri, înalţi, bine legaţi şi frumoşi la înfăţişare, se aprinse în inima

. flUllu, de oştean şi se hotărî să plece chiar de a doua zi împreună cu ei, . j aifnic nu-l silea la asta, în afară de voinţa lui plină de îndărătnicie. Se şi iucă de îndată să trebăluiască, să repeadă porunci, să aleagă caii, cu tot di-hisul lor pentru tinerii săi fii, ba dădu şi prin grajduri şi hambare şi hotărî îna Şi slugile care trebuiau să-i însoţească a doua zi. Frînele puterii sale le trecu esaulului Tovkaci, poruncindu-i totodată cu străşnicie să se înfăţişeze la Seci neîntîrziat, cu tot polcul, de cum o să primească cea dintîi veste de la dînsul. Şi cu toate că era cherchelit şi aburii băuturii îi mai întunecau mintea, nu uită nimic. Porunci chiar să fie adăpaţi caii şi să li se pună în iesle grîu şi din cel ales, cu bobul mascat, după care se întoarse în casă, ostenit de atîtea
griji.
— Acum, feţii mei, e vremea să ne ducem la culcare, iar mîine om face şi
noi ce-o da Dumnezeu. Da să nu ne aşterni paturile. N-avem noi trebuinţă de aşternuturi! O să dormim afară!
Noaptea de-abia întunecase cerul, dar Bulba avea obiceiul să se culce de cu ziuă. Se tolăni pe covor şi se înveli cu un cojoc de oaie, pentru că aerul nopţii era răcoros şi pentru că lui Bulba îi plăcea să se învelească mai călduros cînd era acasă. Curînd după aceea bătrînul prinse a sforăi şi toată curtea îi urmă pilda; întreaga suflare omenească, culcată prin diferitele unghere ale ogrăzii, începu să sforăie pe toate glasurile. Dar mai înainte de toţi adormi paznicul, care se cinstise mai avan decît ceilalţi cu prilejul întoarcerii celor doi coconi.
Numai biata mamă nu închise ochii. Ghemuită la căpătîiul copiilor ei iubiţi, care dormeau unul lîngă altul, le pieptăna pletele tinere, neastîmpărate şi ciufulite, umezindu-le cu lacrimile ei; îşi privea fiii cu toată fiinţa, cu toate simţămintele ei; întreaga ei făptură era numai ochi, şi ochii aceştia nu se puteau sătura uitîndu-se la dînşii. îi hrănise la sînul ei, îi crescuse, îi alintase Şi acum îi era dat să-i vadă doar o singură clipă. „Copiii mei, copiii mei iubiţi! Ce o să se întîmple cu voi? Ce soartă vă aşteaptă?" şoptea ea, şi lacrimile se opreau în zbîrciturile ce-i brăzdau chipul odinioară nespus de frumos. Drept e că femeia era vrednică de milă, ca orice femeie a veacului aceluia bogat în isprăvi vitejeşti. Odinioară, n-apuca bine să guste o clipă de iubire în focul celor dintîi porniri, în anii pătimaşi ai tinereţii, că asprul ei stăpîn o şi părăsea Pentru sabie, pentru tovarăşii săi, pentru chefuri. îşi vedea bărbatul două-trei zie pe an şi atît. Urmau apoi ani în şir cînd nu primea nici măcar o veste de a el. Dar şi atunci cînd îl vedea, cînd îşi duceau traiul împreună, ce fel de trai ma-i era acela? Răbda ocări, uneori şi bătăi; mîngîierile erau rare şi păreau P°rnite mai mult din milă, într-un cuvînt, părea o fiinţă cu totul fără rost în mijlocul cetei de voinici holtei, asupra cărora viaţa de chefuri fără frîu de la porojie lăsase urme adînci. Tinereţea ei lipsită de bucurii se scursese ca un Vls; obrajii ei gingaşi şi proaspeţi, sînii ei nesărutaţi se trecuseră curînd, cum

se trec florile, şi se acoperiseră de zbîrcituri timpurii. Iar dragostea ei, ţOat simţămintele şi toată duioşia şi patima sufletului ei de femeie se prefăcuse * în iubire de mamă. îşi ocrotea copiii cu foc, cu patimă, cu lacrimi, *tifo* unui pescăruş de stepă care se roteşte deasupra puilor săi. Fiii ei, copiii * mult iubiţi trebuiau să fie smulşi de lînga ea şi poate n-o să-i mai vad" niciodată! Şi cine ştie? Poate în cea dintîi încăierare un tătar o să le puja capetele sub paloş şi ea n-o să afle niciodată unde cad leşurile lor sfîrtecate de păsările răpitoare din stepă, tocmai ea, care n-ar pregeta să-şi dea şi viaţa pentru fiecare strop din sîngele lor. Plîngînd cu hohote, femeia se uita la ochii lor, care se închideau, copleşiţi de somnul biruitor, şi îşi zicea: „Poate ca Bulba, după ce s-o trezi, o să mai amîne plecarea cu vreo două zile? Poate că i s-a năzărit să plece atît de curînd, numai pentru

ca băuse peste măsură?"
Din înaltul cerului, luna vărsa de mult razele ei în ograda plină de oameni adormiţi şi peste pîlcul des de sălcii, peste buruienile nalte ce potopiseră uluca din jurul curţii, pe cînd biata mamă tot la căpătîiul fiilor ei dragi şedea, fără să se gîndească la somn şi fără să-şi ia o clipă ochii de la chipurile lor! Simţind apropierea zorilor, caii se culcaseră în iarbă şi nu mai mîncau: frunzele din creştetul sălciilor prinseră a foşni domol şi, încetul cu încetul foşnetul lor coborî aidoma unui pîrîiaş, pînă jos. Dar femeia rămase neclintită pe locul ei pînă la răsăritul soarelui, fără să simtă oboseala, dorind din tot sufletul ca noaptea să ţină cît mai mult. Apoi se auzi din stepă nechezatul răsunător al unui mînz şi cea dintîi undă a rumenelii se aprinse pe cer.
Deodată Bulba se trezi şi sări ca ars. îşi aducea foarte bine aminte de toate poruncile pe care le dăduse în ajun.
— Haideţi, flăcăi, destul aţi dormit! E vremea să vă sculaţi acum! Adăpaţi caii! Da bătrîna unde-i? (Aşa obişnuia Bulba să-i zică nevesti-si.) Mişcă, bătrîno, dă-ne de mîncare, că avem cale lungă de făcut.
Şi biata bătrînica, văzîndu-şi zădărnicită şi cea din urmă nădejde, porni împleticindu-se spre casă. Şi în timp ce mama pregătea cu lacrimi în ochi prînzişorul, Bulba împărţea porunci, trebăluia prin grajd şi alegea cu mîna lui cele mai frumoase straie pentru fiii săi. Cei doi seminarişti îşi schimbară ca prin farmec înfăţişarea: în locul ciubotelor prăfuite cu care veniseră, aveau acum altele, de safian roşu, cu potcoave de argint: şalvarii largi cît Marea Neagră, cu mii de falduri şi cute pe ei, erau strînşi la brîu cu bete de aur: de bete erau prinse curele lungi pentru lulea, împodobite cu canafuri şi alte zorzoane. Pe deasupra purtau cîte o cazacă de postav, roşu ca focul, strinsă peste mijloc cu o cingătoare în izvoade, la brîu aveau pistoale turceşti cu înflorituri şi cîte o sabie ce li se lovea de picioare. Chipurile lor, prea puţi" arse de soare, păreau acum şi mai frumoase şi mai albe, iar mustăcioara neagră, abia mijită, scotea şi mai mult în vileag frăgezimea feţelor şi tinereţea lor plină de sănătate şi putere. Arătau tare bine cu cuşmele lor negre de oaie

fundul aurit. Sărmana mamă! Cînd dădu cu ochii de ei, nu putu să rostească Cc: o vorbă şi lacrimile îi umeziră ochii.
" — Ei. feţii mei, toate sînt gata! N-avem ce zăbovi! zise Bulba. Acum, după biceiul nostru pravoslavnic, trebuie să ne aşezăm oleacă, înainte de a porni la drum.
Se aşezară cu toţii, pînă şi slugile care stăteau cuviincioase, lîngă uşă.
Acum, mamă, blagosloveşte-ţi copiii! mai zise Bulba. Roagă-te de Cel ,totpUternic să-i ajute să lupte vitejeşte, să apere totdeauna cinstea lor de cavaler şi să fie pavăza credinţei pravoslavnice. Iar de n-or face întocmai, să piară mai bine de pe faţa pămîntului şi să li se şteargă pînă şi urma. Apropiaţi-vă de muma voastră, copii! Rugăciunea de mamă o să vă apere şi pe apă şi pe uscat.
Si mama, slabă ca orice mamă, îi strînse la pieptul ei, apoi scoase două iconiţe şi, plîngînd cu hohote, le atîrnă de gîtul fiilor ei.
— Maica Domnului... să vă aibă în pază... să nu uitaţi... copilaşii mei, de măicuţa voastră... Măcar o veste să-mi trimiteţi...
Nu putu rosti nici o vorbă mai mult.
— Haideţi, copii! făcu Bulba.
Lîngă prag aşteptau caii, gata înşeuaţi. Dintr-o săritură Bulba se aruncă pe spinarea Dracului său, care se smuci năprasnic, sub povara celor douăzeci de puduri ale stăpînului, căci Bulba era într-adevăr peste măsură de greu şi de gras.
Cînd văzu mama că şi fiii ei au sărit în şa, se repezi la mezin, pe faţa căruia se citea mai multă duioşie, se încleşta de scara şeii şi îşi lipi obrazul de oblînc: ochii ei căutau plini de deznădejde, iar mîinile nu vroiau să slobozească strînsoarea. Doi cazaci voinici o luară binişior pe sus şi o duseră în casă. Dar de-abia apucară călăreţii să iasă din ogradă, că femeia ţîşni pe poartă cu uşurinţa unei căpriţe, în ciuda anilor ei, şi cu o putere de neînchipuit opri calul unuia din cei doi fii, pe care-l îmbrăţişa cu o pornire nebună, buimacă; cei doi cazaci o duseră din nou în casă.
Flăcăii călăreau cu sufletul greu, abia stăpînindu-şi lacrimile, de teama Părintelui lor, care la rîndul său se simţea şi el destul de tulburat, cu toate că încerca din răsputeri să-

şi ascundă tulburarea. Ziua era mohorîtă; verdeaţa strălucea viu, dar cîntecul păsărilor era răzleţ, împrăştiat. După ce făcură o bucată de cale, drumeţii priviră îndărăt: cătunul parcă li-l înghiţise pămîntul; rămăseseră afară doar cele două hogeacuri ale bietei lor căsuţe şi creştetele c°pacilor pe ramurile cărora băieţii se căţărau odinioară ca veveriţele. Numai Pajiştea îndepărtată îşi mai aşternea covorul în faţa privirii lor, pajiştea ce le antintea toată povestea vieţii lor, din anii cînd se dădeau de-a dura pe iarba ei Pună de rouă şi pînă în anii cînd tot acolo aşteptau cîte o fată tinerică de cazac cu sprîncenele negre, ce ţîşnea sfioasă peste întinsul ei, purtată de picioare sPrintene, care abia de atingeau pămîntul. în cele din urmă nu se mai văzu

decît cumpăna fîntînii, stingheră pe cerul îndepărtat, cu roata mare de prinsă în vîrf; întinsul străbătut părea acum o spinare de deal ce ochilor toată priveliştea. Rămas-bun, copilărie, jocuri şi tot, tot.

II

4 Cîteştrei călăreţii înaintau tăcuţi. Bătrînul Taras depăna în minte vremuri demult apuse: pe dinaintea lui treceau anii tinereţii, ani duşi pe care-i plînoe orice cazac, pentru că orice cazac ar vrea ca tinereţea să ţină cît viaţa. Se întreba pe cine dintre vechii lui tovarăşi de arme o să întîlnească la Seci. îşi făcea socoteala care dintre ei or fi murit şi care mai trăiesc. O lacrimă tainică îi învălui lumina ochilor şi capul lui cărunt se lăsă trist pe piept.

Feciorii lui ecau frămîntaţi de alte gînduri. Dar trebuie să spunem ceva mai mult despre feciorii lui. Amîndoi fuseseră trimişi la Academia din Kiev cînd aveau cîte doisprezece ani, pentru că toţi oamenii de vază din acele vremuri socoteau că trebuie să-şi dea neapărat odraslele la învăţătură, măcar că această învăţătură era pe urmă cu desăvîrşire uitată. Odraslele lor, ca de altfel toţi ucenicii proaspăt intraţi la Academie, erau sălbatici, crescuţi fiind în mare libertate, şi abia acolo se şlefuiau de obicei întrucîtva şi, supuşi aceloraşi rînduieli, sfîfşeau prin a se asemui între ei. Cel mai vîrstnic dintre fiii lui Bulba, Ostap, îşi începuse noul fel de viaţă fugind de la şcoală chiar în cel dintîi an de învăţătură. Se înţelege că fusese trimis înapoi, bătut crunt şi pus cu de-a sila la carte. De patru ori şi-a îngropat abecedarul în pămînt, şi de patru ori a mîncat cîte o bătaie soră cu moartea, după care i s-a cumpărat alt abecedar. Totuşi, nu încape nici o îndoială că ar fi săvîrşit şi a cincea oară aceeaşi faptă, dacă taică-său nu i-ar fi făgăduit cu străşnicie că o să-l ţină posluşnic la mănăstire douăzeci de ani bătuţi pe muche şi dacă nu s-ar fi juruit în faţa lui că n-o să-l lase în vecii vecilor să vadă Zaporojie, de nu şi-o băga în cap toată învăţătura de la Academie. Vrednic de luat aminte e că toate acestea le spunea chiar Taras Bulba, care ocăra toată învăţătura din lume şi îşi sfătuia acum fiii - după cîte am văzut - să nu-şi mai bată capul cu ea. Oricum ar fi, dar din ziua aceea Ostap se apucase de ticăit la ceasloave cu o străduinţă cu totul neobişnuită şi curînd fusese socotit printre cei dîntîi la carte. Pe atunci învăţătura se deosebea straşnic de viaţa de toate zilele: chiţibuşurile scolastice, gramaticale, retorice şi logice n-aveau nici în clin, nici în mînecă cu vremurile, nu foloseau la nimic, nu-şi mai găseau întrebuinţarea în viaţă. Cei ce-şi însuşeau învăţătura acelor timpuri, fie ea şi mai puţin scolastică, nu se puteau ajuta întru nimic cu ştiinţa lor. Iar învăţaţii de atunci erau dintre toţi cei mai neştiutori, pentru că se ţineau departe de şcoala vieţii. în afară de aceasta, orînduirea republicană a bursei" şi faptul că era strînsă laolaltă o mare

ultime de vlăjgani zdraveni, voinici şi în floarea vîrstei - toate acestea era fi-l°sC sa le bage în cap lucruri cu totul stăine de carte. Uneori greutăţile pe care l îndurau, alteori desele pedepse cu nemîncarea şi cîte şi mai cîte cerinţe are se nasc într-un corp tînăr, voinic şi plin de putere, puneau temelia unui aStîmpăr dornic de fapte, care mai tîrziu îşi lua avîntul la Zaporojie. Bursa nfometată cotrobăia uliţele Kievului, silindu-i pe cei de acolo să fie mereu cu ochii în patru. De cum vedeau vreun bursac prin apropiere, îndată precupe-tele din piaţă îşi acopereau şi ele plăcintele, covrigii şi sămînţa de dovleac, precum îşi acopere vulturiţa puii. Consulul, care primea sarcina să vegheze asupra purtării tovarăşilor de sub ascultarea lui, avea nişte buzunare atît de înspăimîntătoare a şalvari, că putea îndesa în ele toată taraba unei

negusto-rese mai gură-cască. Bursacii alcătuiau de fapt o lume cu totul deosebită; ei nu erau primiţi în cercurile înalte ale boierimii kievlene şi leşeşti. însuşi voievodul Adam Kisel[12], în ciuda sprijinului pe care-l dădea Academiei, nu-i îngăduia pe bursaci în rîndul boierilor şi poruncea să fie ţinuţi din scurt la şcoală. Altminteri putea să se lipsească de acest îndemn, întrucît rectorul şi monahii-profesori nu cruţau defel vergile şi bicele şi foarte adesea lictorii trăgeau din porunca lor o asemenea mamă de bătaie consulilor, încît aceştia se scărpinau săptămîni întregi la şalvari. Mulţi dintre bursaci nici nu se sinchiseau de aceste bătăi, pe care le socoteau doar olecuţă mai usturătoare decît un pahar de rachiu tare şi ardeiat; alţii însă se saturau pînă în cele din urmă de veşnicele chelfăneli şi o ştergeau la Zaporojie, dacă ajungeau să găsească drumul pînă acolo şi dacă nu erau prinşi şi întorşi din cale. Ostap Bulba, cu toate că se apucase cu multă sîrguinţă de logică şi chiar de teologie, nu scăpă nici el de vergile necruţătoare. Se înţelege că toate astea trebuiau să-l înăsprească într-un fel sau altul şi să-i dea acea dîrzenie caracteristică oricărui cazac. Ostap era socotit întotdeauna un tovarăş de nădejde. Ce e drept, nu prea se aşeza el în fruntea altora cînd era vorba de isprăvi cutezătoare; ca de pildă să fure dintr-o livadă sau grădină străină, dar în schimb era unul dintre cei dîntîi care se puneau sub ascultarea cîte unui tovarăş mai năstruşnic şi nicicînd, în nici o împrejurare, nu-şi dădea de gol prietenii. Nici un fel de bice ori nuiele nu-l Puteau sili s-o facă. Ostap nu dădea frîu liber altor porniri ale lui, în afară de cele care-l mînau spre fapte de arme şi chefuri nestăvilite; cel puţin aproape niciodată nu se ducea cu gîndul la altele. Era cinstit şi fără ascunzişuri cu cei de-o seamă cu el. Era chiar bun la suflet, în măsura în care putea fi bun un om °u firea lui, pe acele vremi. Lacrimile bietei lui mame îl mişcaseră pînă în undul sufletului; durerea ei era singurul nor care-i întuneca mulţumirea şi îl acea să-şi plece fruntea sub povara gîndurilor. Fratele său mai mic, Andrii, avea simţămintele întrucîtva mai vii şi mai ascuţite. învăţa cu mai multă tragere de inimă şi fără acea opintire cu care lnvaţă de obicei firile mai dîrze şi mai neînduplecate. Avea mintea mult mai

aplecată spre născociri decît fratele său; se punea mult mai des în frum tovarăşilor porniţi spre fapte primejdioase şi uneori, datorită isteţimii sale st să scape de pedeapsă, în vreme ce Ostap, îndepărtînd orice sprijin şi orj„a gînd de a cere iertare, îşi scotea haina şi se aşternea pe podea. Andrii ardea v el de dorul isprăvilor vitejeşti, dar, o dată cu ele, sufletul lui era deschis s altor simţăminte. De cum trecu de optsprezece ani, dorul de iubire îl cuprinse ca o vîlvătaie. în visările lui înflăcărate, femeia i se arăta din ce în ce mai des Asculta, ce e drept, disputele filozofice, dar femeia o vedea întruna înaintea lui, tînără, gingaşă, cu ochii negri... vedea neîncetat, ca într-o sclipire de fulger, sînii ei tari şi strălucitori, braţul ei gol, fraged, nespus de frumos; pînj şi veşmîntul care se lipea strîns de trupul ei feciorelnic, dar în acelaşi timp pi de putere, avea pentru el o negrăită încîntare. Andrii ascundea cu grijă faţă de colegi aceste porniri tinereşti care îi frămîntau sufletul, pentru că în vremea aceea se socotea drept o ruşine şi o necinste pentru un cazac să se gîndească la femeie şi la dragoste înainte de a se fi călit în focul luptei. Oricum ar fi fost. în anii din urmă el primea tot mai rar să fie capul vreunei cete şi adeseori colinda singur cite un colţişor mai îndepărtat al Kievului, potopit de verdeaţa livezilor de vişini, cu căsuţe mici, care priveau atît de îmbietor spre uliţă. Uneori se încumeta pînă la strada boierească, prin partea oraşului numită azi „vechiul Kiev", unde locuiau numai boieri ucraineni şi Ieşi, în case mari, ce se înălţau cu oarecare semeţie. într-o zi, cînd hoinărea aşa cu gîndurile aiurea, iu cît pe-aci să dea peste el trăsura unui pan de-al leşilor, iar surugiul de pe capră, stăpînul unor mustăţi de spaimă, îl atinse destul de usturător cu biciuşca. Tînărului bursac pe loc îi sări ţandăra: cu o îndrăzneală nebună apucă roata din spate cu mîna-i vînjoasă şi opri în loc trăsura. Surugiul, însă, de frica răfuielii, dădu bici cailor, ei se opintiră, şi Andrii, care din fericire îşi luase la vreme mîna de pe roată, se întinse la pămînt, cît mi ţi-i de lung, cu nasul în glod. în clipa aceea auzi lîngă el cel mai cristalin şi mai încîntător rîs din cîte îi fusese dat să audă. înălţfnd ochii, cazacul văzu la fereastra unei case o fată parcă ruptă din soare. Avea ochii negri şi obrajii albi ca neaua rumenită de raza dimineţii. Frumoasa rîdea din toată inima şi rîsul dădea o strălucire orbitoare dalbei sale frumuseţi. Tînărul încremeni. O privi cu totul pierdut, căutînd să-şi şteargă de pe faţă noroiul, pe care-l întindea şi mai mult. Cine era frumoasa aceea? Vru s-o afle de la slugile în straie bogate care făceau roată în jurul unui cîntăreţ din bandură care stătea în faţa porţii boiereşti. Dar slugile se porniră pe rîs, văzîndu-i mutra mînjită cu glod, şi nu catadicsiră să-i răspundă. în cele din urmă află

totuşi că e fiica voievodului de la Kovno, sosit vremelnic la Kiev. Chiar în noaptea următoare, cu o îndrăzneală de care numai bursacii erau în stare, trecu uluca ce îngrădea livada boierească, se caţără pe copacul ce-şi lăţea crengile pînă peste acoperişul casei, apoi sări din copac pe acoperiş şi coborî, prin coşul căminului, drept în iatacul fetei, care

jjjai şedea la oglindă, luminată de flacăra unei lumînări, şi îşi scotea din reChi cerceii ei scumpi. Frumoasa leahă se sperie atît de tare cînd se trezi cu ecunoscutul care-i sărise în faţă, încît îşi pierdu darul vorbirii. Dar de îndată e se dumiri că flăcăul nu îndrăzneşte să-şi înalţe ochii spre dînsa şi nici să facă e0 mişcare din pricina sfielii ce-l cuprinsese, şi cînd mai recunoscu în el şi „e tînărul care în ajun se lungise în noroi drept în faţa ei, simţi c-o umflă iar Aul, i™ aes c trăsăturile lui Andrii nu aveau în ele nimic înspăimîntător; dimpotrivă, avea o înfăţişare cît se poate de plăcută. Fata rîse din toată inima 5j se desfată îndelung pe socoteala lui. Era cam fluşturatică din fire, ca orice leahă, dar ochii ei, încîntători şi negrăit de limpezi, aruncau priviri lungi cît veşnicia. Bursacul nu se simţea în stare să mişte o mînă măcar, de parc-ar fi fost legat ori vîrît în sac, pe cînd fata voievodului se apropie îndrăzneaţă de el, îi puse pe cap diadema-i strălucitoare, îi anină de buze cerceii şi îi aruncă pe umeri pelerina ei străvezie, de muselină cusută cu fir. îl gătea şi se juca cu dînsul în fel şi chip, cu îndrăzneala unui copil ce nu ştie de oprelişte, îndrăzneală pe care o au toate fetele de şleahtici fluşturatice şi care-l puse pe bietul flăcău într-o sfială şi mai cumplită. înfăţişarea lui era vrednică de rîs, cum stătea aşa, cu gura căscată şi privirile aţintite în ochii ei strălucitori. în clipa aceea, o forfotă lîngă uşă o sperie pe fată. îi porunci în grabă lui Andrii să se ascundă sub pat, şi îndată ce zarva se potoli, îşi chemă slujnica în iatac, o tătăroaică robită în război, şi îi spuse să scoată cu multă băgare de seamă pe Andrii în grădină şi apoi peste ulucă. De data asta însă, bursacul nu mai avu norocul de adineauri: tocmai cînd sărea pîrleazul, paznicul, trezit din somn, îl croi zdravăn peste picioare, iar slugile adunate în grabă îl ajunseră din urmă pe uliţă şi îl ciomăgiră mult şi bine, pînă cînd, puntndu-şi nădejdea în opinteala picioarelor, izbuti să scape cu chiu, cu vai. După boroboaţa asta, era cam cu primejdie să treacă pe dinaintea casei şleahticului, care avea slugi cu nemiluita. O mai zări o dată pe frumoasa leahă la capela catolică. Fata îl văzu şi ea Şi un zîmbet prietenos îi înflori pe buze, de parc-ar fi întîlnit o cunoştinţă veche. Apoi o mai fură din ochi încă o dată, trecînd pe-acolo; dar scurt timp după aceea, voievodul plecă îndărăt la Kovno, iar în locul încîntătorilor ochi negri, privea acum pe geam o faţă străină şi slută. La aceasta îi fugeau lui Andrii gîndurile în timp ce călărea cu fruntea plecată şi ochii aţintiţi pe coama calului.

în vremea asta, stepa îi primise pe toţi la sînul ei verde; iarba înaltă îi "npresurase, ascunzîndu-i privirilor, şi numai cuşmele negre, căzăceşti. se te cînd şi cînd în mijlocul spicelor.

— Eei! De ce aţi tăcut aşa, feţii mei? făcu într-un tîrziu Bulba, scuturîn- de toropeala gîndurilor. Parcă aţi merge la călugărie, zău aşa! Daţi-le de gînduri! Luaţi-vă mai bine lulelele-n dinţi, să tragem cu nesaţ din ele Şl- dînd pinteni cailor, să zburăm, nici pasărea să nu ne ajungă din urmă!

.. .Şi plecaţi pe oblîncul şeilor, cazacii se afundară cu totul în iarba înalt-Nu li se mai zăreau nici cuşmele negre; doar cărăruia unduitoare de ieriy călcate în copite arăta urma goanei lor năprasnice.

Soarele, care se ridicase de-o suliţă pe cerul curat, scălda stepa întreagă în lumina lui caldă, dătătoare de viaţă. Toropeala gîndurilor tulburi se limpe numaidecît şi inimile căzăceşti prinseră a bate ca pasărea din aripi.

Şi cu cît se afundau mai adînc în stepă, cu atît era mai frumoasă întinderea ei. Pe atunci, toată partea de miazăzi, tot pămîntul care alcătuieşte Novorossia[13] de azi, pînă la Marea Neagră, era o pustietate verde, necălcată de picior omenesc. Nici un plug nu trăsese vreodată brazdă în necuprinsul potopit de buruieni. Numai caii, afundaţi în desişul lor, ca într-o pădure, le culcau la pămînt sub copite. Niciodată firea nu plăsmuise ceva mai frumos: toată faţa pămîntului părea un ocean verde-auriu, presărat cu flori fără număr.

Printre firele înalte şi subţiri de iarbă, se întrezăreau albăstrelele de culoarea cerului, sinilii sau liliachii; tufişurile de drobiţă cu florile lor galbene îşi repezeau în sus vîrfurile înalte; florile de trifoi, albe, cu pălărioarele lor umbeliforme împestriţau faţa stepei, şi cîte un spic de gîru, adus Dumnezeu ştie de unde, pe aripile vîntului, lega şi el rod în desişul verde. Jos la rădăcina subţire a ierburilor, mişunau potîrnichi cu gîturile întinse. Văzduhul răsuna de glasul miilor de păsări care ciripeau în fel şi chip. în tăriile înalte ale cerului. atîrnau nemişcaţi, ca nişte nori, ulii hrăpăreţi, cu aripile întinse, cu privirile aţintite în iarbă. Strigătul unui cîrd de gîşte sălbatice, care plutea în depărtare, asemenea unui nor întunecat, răspundea tocmai hăt departe, pe apele lacului pierdut în zări. Din iarbă se înălţa cînd şi cînd un pescăruş de stepa, purtat de fîlfîirea unduioasă a aripilor largi, şi se scălda falnic în apele albastre ale văzduhului. Uite-l pierdut în slăvi luminoase; nu se mai zăreşte decît un punct negru. Apoi, o nouă bătaie de aripi şi albeaţa lui scînteiază în lumina soarelui... Dracu să te ia, stepa mea, că mult eşti frumoasă!
Călătorii noştri nu se opreau din drum decît pentru masa de prînz; atunci cei zece cazaci din **pilcul** ce-i însoţea descălecau îndată, dezlegau de pe şei ploştile de lemn pline cu rachiu şi tărtăcuţele ce ţineau loc de pahare. Cazacii nu mîncau decît pîine cu slănină ori scovergi prăjite în untură şi nu beau decît o înghiţitură de rachiu şi asta numai pentru ca să prindă inimă, căci Taras Bulba nu îngăduia nimănui să se îmbete la drum. Apoi încălecau **iar** şi călăreau pînă la căderea nopţii. Seara stepa îşi schimba cu desăvîrşire faţa. In văpaia soarelui ce sta să asfinţească, toată întinderea ei pestriţă se lumii" dintr-o dată şi se întuneca apoi treptat; umbre lungi se aşterneau cînd ici, cînd colo, înnegrind verdele stepei; suflul ei părea mai greu de miresme; fiece floare, fiece firicel de iarbă îşi trimitea prinosul şi stepa întreagă era parcă o cădelniţă uriaşă. Cerul, de un albastru întunecat, era brăzdat de izvoarele nian în aur trandafiriu, aruncate parcă la întîmplare de o pensulă uriaşă; ici-colo

Ibeau Pe fata h" căbuci străvezii de nouraşi uşori şi o adiere răcoroasă şi einenitoare ca valurile mării abia de unduia capetele ierburilor, mîngîind a. fazU[stepei. Muzica zilei se stingea pe nesimţite şi în locul ei se năştea alta. popîndăi tărcaţi ieşeau din găurile lor, se aşezau pe lăbuţele dinapoi şi jeleau cîmpul de şuierături. Ţîrîitul greierilor se auzea tot mai tare. Uneori, je departe, de pe apele vreunui lac pierdut în stepă, cîte un strigăt de lebădă tremura în văzduh, risipindu-se apoi în clinchetele argintii... Călătorii se opreau atunci în mijlocul cîmpiei, îşi alegeau un loc bun de popas, aprindeau focul şi aşezau deasupra lui ceaunul în care-şi fierbeau culişul Aburul „linearii se înălţa în văzduh, amestecîndu-se cu celelalte mirosuri. După ce îmbucau cîte ceva, cazacii se întindeau să doarmă, lăsîndu-şi caii împiedicaţi la picioare să pască în voie. Drept aşternut, îşi puneau svitcile. De sus, îi priveau în faţă stelele cerului, iar în urechi le pătrundea vuietul uşor al gîzelor fără număr, care mişunau în iarbă; foşnetul, şuierul şi **ţîrîitul** lor se auzeau atît de limpede în liniştea nopţii şi păreau atît de curate în răcoarea ei, că pînă la urmă oamenii, legănaţi de cîntecul acesta, se lăsau cuprinşi de somn. Iar dacă vreunul din ei se trezea o clipă în toiul nopţii, vedea în faţa lui stepa întreagă presărată de nenumăratele luminiţe ale licuricilor. Uneori, cerul întunecat al nopţii se rumenea din mai multe părţi de pălălăile focurilor ce mistuiau prin lunci şi rîuri trestiile uscate, şi atunci lebedele negre, ce-şi urmau zborul în şir lung spre miazănoapte, scăldate într-o văpaie argintie-trandafirie, păreau nişte năframe roşii plutind pe cerul întunecat.
Călătorii înaintau fără să vadă ceva mai deosebit. Nicăieri în calea lor nu dădeau de vreun copac: în jur era doar stepa fără sfîrşit şi fără margini, stepa minunată şi necuprinsă. Cînd şi cînd se zăreau în depărtare, pe un mal şi pe altul al Niprului, vîrfuri de păduri învăluite într-o pîclă albăstrie. Şi doar o singură dată le arătă Taras fiilor săi un punct negru, pierdut hăt departe în iarbă şi le spuse: „Ia priviţi, feţii mei: e un tătar ce zboară în goana calului". Capul mic, cu mustăţi, îşi aţinti drept spre ei privirea ochilor înguşti, adulmecă văzduhul ca un copoi şi văzînd că are în faţa lui treisprezece cazaci, se făcu nevăzut cu repeziciunea unei ciute. „Ia încercaţi să-l ajungeţi din urmă pe tătar!... Staţi, staţi! Nici să nu vă treacă prin minte una ca asta! Calul lui e mai iute chiar decît Dracul meu!" Totuşi Bulba luă numaidecît măsuri, •emîndu-se de vreo capcană ascunsă ce le-ar putea-o întinde tătarii. De cum aJunseră în goana cailor la rîuleţul Tatarka, ce se

vărsa în Nipru, se aruncară ln apele lui cu cai cu tot şi se lăsară multă vreme duşi de şuvoi, ca să-şi ascundă urma; şi numai după aceea ieşiră din nou la mal şi îşi văzură mai Aparte de drum.
După trei zile de la această întîmplare, cazacii se aflau în preajma locului care era ţinta călătoriei lor. Se făcu dintr-o dată răcoare; cazacii simţiră aPropierea Niprului. Apele lui scînteietoare se desenau ca o panglică

întunecată în zare. Nahlapii rîului îşi trimiteau suflul răcoros, aşternîndu-s aproape, tot mai aproape... în cele din urmă învăluiră jumătate din to pămîntul... Acolo era locul unde Niprul, zăvorit pînă atunci de praguri îs cerea dreptul la libertate şi vuia ca o mare, întinzîndu-se în voie; era locui unde ostroavele, azvîrlite în mijlocul apelor, le împingeau dincolo de maluri iar valurile se aşterneau nestăvilite peste pămînturi, fără să întîmpine în drumul lor nici stînci, nici muchii de dealuri... Cazacii descălecară, se urcară pe un pod plutitor şi după trei ceasuri se apropiară de malurile ostrovului Hortiţa, unde se afla pe vremea aceea Seci, care-şi schimba atît de des locul.
Mulţime mare de norod se ciorovăia pe mal cu plutaşii. Cazacii se îngrijiră îndată de cai. Taras se îndreptă semeţ, îşi strînse bine de tot frîul şi îşi netezi mîndru mustăţile. Coconii lui tineri îşi cercetară şi ei cu multă luare-aminte straiele, din cap pînă în picioare, stăpîniţi de un fel de neînţeleasă teamă amestecată cu o plăcere nelămurită, şi apoi intrară cu toţii în mahalaua aşezată ca la o jumătate de verstă depărtare de Seci. Cum ajunseră, fură asurziţi de cincizeci de ciocane ce bubuiau fără încetare în cele douăzeci şi cinci de fierării săpate în pămînt şi acoperite pe deasupra cu iarbă. în uliţă, în pragul căsuţelor cu cerdac, tăbăcari voinici frămîntau cu mîinile lor puternice piei de bou. Sumedenie de neguţători vindeau pe tarabe cu streşini grămezi întregi de cremene, amnare şi praf de puşcă. Un armean îşi atîrnase la vedere năframele-i scumpe. Un tătar răsucea pe loc frigărui cu bucăţi de carne de berbec în aluat, înşiruite pe ele. Un jidov cu gîtul întins scotea rachiu dintr-un poloboc. Dar cel dintîi om de care dădură în calea lor fu un cazac zaporojan, care dormea drept în mijlocul drumului, cu mîinile şi picioarele desfăcute larg în lături. Taras Bulba nu putu trece nepăsător, fără să se oprească şi să-şi desfete ochii cu o asemenea privelişte.
— Straşnic s-a mai întins! Şi ce falnic mai arată, zise el, oprindu-şi calul.
Ce e drept, tabloul era cît se poate de măreţ; cazacul zăcea întins ca un leu în mijlocul drumului. Moţul lui semeţ, dat pe spate, cuprindea cam o jumătate de arşin de pămînt. Şalvarii de postav vişiniu din cel scump erau mînjiţi pe-alocuri cu catran, semn de adînc dispreţ al cazacului faţă de ei. După ce-şi satură îndelung privirile cu cazacul zaporojan, Bulba îşi făcu anevoie loc mai departe, pe uliţa strimtă în care mişunau tot soiul de meşteşugari ce-şi făceau chiar acolo, pe loc, meseria, precum şi de oameni de toate neamurile, de care era plin acest iarmaroc ce îmbrăca şi hrănea tot poporul din Seci deprins doar să chefuiască şi să tragă focuri de armă.
In sfîrşit, călăreţii ieşiră din mahala şi văzură în faţa lor cîteva „curene" acoperite cu stuf ori cu pîslă, după obiceiul tătăresc. Unele aveau pe lîngă ele tunuri. Nicăieri nu se vedea însă vreun gard sau vreo căsuţă dintre cele joase. cu cerdacuri sprijinite de stîlpi mărunţei de lemn, cum se găseau în mahala. Un val nu prea înalt de pămînt, cu un fel de întăritură din trunchiuri de copac

- faţa lui, neapărat de nimeni, vădea cumplita nepăsare a cazacilor. Cîţiva
1 or0jeni, zdraveni, trîntiţi în mijolocul drumului cu lulelele în dinţi, îi
rivіră fără să se sinchisească de ei şi nu se clintiră din loc. Taras trecu printre
Hîsii cu multă băgare de seamă, urmat de feciorii lui, zicînd: „Să trăiţi, boieri
Hîns
i mneavoastră." - „Să trăiţi şi dumneavoastră" - răspunseră zaporojenii. Tot
-mpUl era pestriţ de cete de cazaci. Chipurile lor arse de soare arătau că sînt **căliţi** în luptă şi că au gustat din plin greutăţile de tot soiul ale traiului. Aşadar, asta era Seci! Aici era cuibul de unde-şi luau zborul voinicii mîndri şi tari ca nişte lei! De aici se revărsa peste toată Ucraina căzăcimea şi libertatea.
Călăreţii intrară apoi într-o piaţă mare şi încăpătoare, unde se aduna de obicei rada[15]. în

piaţă, pe un butoiaş răsturnat cu fundul în sus, şedea un cazac despuiat pînă la brîu; cămaşa şi-o ţinea în mînă şi încetişor, pe-ndelete, îi cîrpea găurile. Apoi le tăie drumul o ceată de lăutari, în mijlocul cărora juca de-i sfîrîiau călcîiele un zaporojan tînăr, cu cuşma dată voiniceşte pe ceafă şi cu braţele ridicate în sus. Tot tropăind aşa, striga uneori: „Ziceţi-i mai cu foc, scîrţacilor! Nu te scumpi la rachiu, Foma, pentru creştinii ăştia pravoslavnici!" Si Foma cel chior de-un ochi turna la căni fără număr, cinstindu-l pe fiecare cum îi cerea. Pe lîngă tînărul zaporojan, alţi patru, mai bătrîni, frămîntau zdravăn pămîntul cu paşi mărunţei, uneori ţîşneau în sus, ori se avîntau în lături ca un vîrtej, cît pe-aci să cadă în capul lăutarilor, apoi deodată se lăsau la pămînt şi jucau năprasnic pe vine, lovind scurt şi aprig ţarina bine bătătorită cu potcoavele lor de argint. Pămîntul vuia surd pînă hăt departe, iar văzduhul răsuna de ţăcănitul potcoavelor de la cizmele căzăceşti, care jucau de mama focului hopakul şi trepakul. Dar dintre toţi dănţuitorii, unul striga mai amarnic şi se avînta mai straşnic, ceva mai în urma celorlalţi. Moţul îi zbura în vînt, iar pieptul vînjos era gol; dar cazacul purta pe el un cojoc călduros, îmbrăcat pe mîneci, şi sudoarea şiroia de pe dînsul, de parcă l-ar fi scos cineva din apă. „Leapădă-ţi măcar cojocul cela! rosti în sfîrşit Bulba. Au nu vezi cum te-ai încins?" - „Asta nu-i cu putinţă!" îi strigă numaidecît cazacul. „Şi de ce, mă rog?" - „Nu se poate şi pace! Am eu un nărav al meu: cum lepăd ceva de pe mine, îl şi beau!" Ce-i drept, voinicul nu mai avea demult cuşma pe cap, Nici brîu la caftan, nici basma brodată: toate luaseră aceeaşi cale. Mulţimea sporea din ce în ce; mereu alţi dănţuitori li se alipeau acelora care jucau în Cerc şi nu era chip să priveşti fără o tresărire lăuntrică toată această omenire Plămădind jocul cel mai dezlănţuit, cel mai neînfrînat pe care l-a pomenit deodată lumea, numit în cinstea năprasnicilor săi creatori: „cazacioc".

— Ehei, de nu eram călare, strigă Taras, m-aş fi avîntat şi eu! Pe cinstea mea că m-aş fi avîntat la joc!

In vremea asta, începură să se zărească prin norod şi moţurile albite de a°i ale bătrînilor cinstiţi pretutindeni în Seci pentru faptele lor vitejeşti şi care au o dată fuseseră căpetenii. Taras întîlni curînd o mulţime de vechi prieteni.

Ostap şi Andrii auzeau întruna cum îşi dădeau bineţe: „A-a, tu eşti, cerita Să trăieşti, Kozulup[17]!" - „Da pe tine de unde mi te-aduce Dumneze Taras?" - „Şi tu cum de-ai ajuns aici, Doloto[18]?" - „Să trăieşti, Kirdea» i Noroc, Gustîi[19]! Nu credeam să te mai întîlnesc vreodată, Remen[20]!" Şi voinic" strînşi acolo de prin toate colţurile Rusiei răsăritene se pupau cu foc, ap0 începură întrebările: Da Kasian? Da Borodavka[21]? Da Koloper[22]? Da Pidsîşok? Răspunsurile pe care le primea Taras Bulba sunau toate cam aşa: Borodavka a fost spînzurat la Tolopan, Koloper jupuit de viu lîngă Kizikirmen, iar capul lui Pidsîşok pus în sare într-un butoiaş a fost trimis tocmai la Ţarigrad Bătrînul Bulba îşi pleca numai fruntea şi spunea dus pe gînduri: „Au fost nişte cazaci vrednici!"

III

Se-mplinise aproape săptămîna de cînd Taras Bulba se statornicise cu feciorii lui la Seci. Ostap şi Andrii nu prea învăţau însă meşteşugul armelor. Celor de la Seci nu le plăcea să se obosească şi să-şi piardă vremea cu îndeletniciri ostăşeşti. Tineretul deprindea mînuirea armelor şi se călea numai în toiul harţurilor, care din această pricină nu conteneau aproape deloc. Iar scurtele răgazuri dintre încăierări, cazacii socoteau că ar fi prea plicticos să le folosească pentru a învăţa ceva de trebuinţă, afară poate de tragerea la ţintă, şi uneori de alergări călare sau de urmărirea vreunei fiare în stepă sau în luncă; prisosul de vreme şi-l cheltuiau în chiolhane, socotite drept semn al pornirii neînfrînate spre libertate pe care o nutreau în suflete. Seci înfăţişa o privelişte cu totul deosebită. Părea un fel de petrecere necontenită, un bairam care începuse cu tărăboi mare, dar care nu-şi mai găsea **sfîrşitul.** Unii dintre cazaci aveau cîte o meserie, alţii cîte o dugheană şi-şi vedeau de negoţ, dar cea mai mare parte dintre ei chefuiau din zori şi pînă-n noapte, cîtă vreme mai zornăia ceva în buzunarele lor, şi cîtă vreme bunurile dobîndite în luptă nu treceau în mîna neguţătorilor şi a cîrciumarilor. Petrecerea aceasta atotcuprinzătoare avea în ea ca un fel de vrajă. Aici nu era numai o adunătură de cheflii ce se îmbată de inimă albastră, nu! La Seci era o dezlănţuire nebună de veselie şi nimic mai mult. Oricine venea aici uita de toate şi se lepăda de tot ce alcătuia viaţa lui de pînă atunci. îşi dădea dracului trecutul - ca să zicem aşa - şi odată scăpat de griji, se lăsa cu totul în voia libertăţii şi a tovarăşilor-la fel de cheflii ca şi el, care n-aveau neamuri, case ori familii, într-un cuvin nimic în afară de cerul necuprins şi veşnicele desfătări ale

sufletului. De *3°* venea acea veselie nebunească ce n-ar fi putut izbucni din nici un alt izvof; Povestirile şi flecăreala mulţimii de cazaci adunaţi în ceasuri de hodină 5

ntiţi **leneşi într-o** rină, pe pămînt, erau adeseori atît de hazoase şi înfăţişau a**tîta** putere viaţa adevărată, încît trebuia să fii zaporojan, cu înfăţişarea cea ° ai nepăsătoare din lume, ca să-ţi păstrezi chipul atît de neclintit încît să nu rnesti nici măcar din... mustaţă! Această trăsătură îi deosebeşte pînă şi acum zaporojeni de ceilalţi fraţi ai lor din Rusia de miazăzi. Veselia lor era beată gălăgioasă, dar cu toate acestea, n-avea nimic de cîrciumă apăsătoare, unde mU[îşi caută uitarea într-o veselie mohorîtă, care-i întinează sufletul. Aici era un cerc strîns de tovarăşi de şcoală, cu singura deosebire că în loc să şadă în bănci şi să asculte trăncăneala dascălului, ei călcau pe nepusă masă duşmanul, în cete de cîte cinci mii de călăreţi. în loc de pajiştea unde şcolarii bat mingea, ei aveau întinderi nestrăjuite, la graniţele cărora răsărea uneori cîte un cap iute de tătar sau îşi aţintea privirile nemişcate şi mohorîte cîte un turc cu turbanul său verde pe frunte. Şi mai era o deosebire: că în loc de a fi strînşi laolaltă într-o şcoală, de o putere ce le-ar fi siluit voinţa, ei îşi lăsaseră de bunăvoie tatăl şi mama şi fugiseră din casa părintească; unii dintre ei avuseseră o dată ştreangul în jurul gîtului, dar, în locul chipului palid al morţii lipsite de slavă, izbutiseră să vadă viaţa, şi încă una clocotitoare de tot; erau aici şi dintre aceia care, credincioşi fiind unui preacinstit obicei, nu erau în stare să păstreze nici o leţcaie în buzunarele lor; şi alţii care socotiseră altădată drept mare bogăţie un galben, pentru că din grija arendaşilor jidovi cărora le încredinţaseră pămîntul, puteai să le întorci şi buzunarele pe dos. că tot nu găseai o para chioară în ele. Mai erau aici şi toţi bursacii care nu putuseră îndura vergile de la Academie şi care nu se aleseseră nici măcar cu o buche învăţată de pe băncile şcolii; dar alături de ei se găseau la Seci şi dintre aceia care ştiau cine-i Horaţiu, cine-i Cicero şi ce-i aceea Republica Romană. Mai erau aici şi mulţi comandanţi care mai tîrziu s-au acoperit de slavă în armata împăratului; de asemenea şi o sumendenie de luptători de breaslă căliţi în războaie, care nutreau în sufletul lor credinţa, vrednică de cinste, cum că un om trebuie să lupte oricum şi oriunde, numai să lupte, pentru că nu-i sade bine unui voinic cu suflet mare să stea cu mîinile în sîn. Dar erau şi dintre aceia care veniseră la Seci numai ca să se poată lăuda mai tîrziu că au fost acolo, zicînd că sînt viteji mult încercaţi în lupte. Dar cine nu era aici? Această **republică** ciudată era într-adevăr născută din nevoia pe care o simţea veacul. "Hi cei dornici de viaţă de ostaşi, de potire de aur, de zarpale sau de galbeni veneţieni şi spanioli, îşi puteau găsi oricînd de lucru aici. Numai iubitorii de eniei n-ar fi putut găsi la Seci nimic pe gustul lor, pentru că aici nici măcar în mahalaua ce cuprindea împrejurimile, obraz femeiesc nu se încumeta să se arate.

Ostap şi Andrii se minunau nespus cînd vedeau ce puzderie de lume vine a Seci chiar sub ohii lor şi nimeni nu se găseşte să-i întrebe pe aceşti oameni e unde vin, cine sînt şi care le e numele. Toţi intrau aici de parcă s-ar fi întors

la casa lor, pe care au părăsit-o acum un ceas. Fiecare nou-venit se doar hatmanului oştirii, care-l primea de obicei cu aceste vorbe:

— Bun venit! Ia zi: crezi în Domnul nostru Iisus Hristos? *şi,* ; — Cred! răspundea noul-sosit.

um i.it• -,.

— Da în Sfînta Treime crezi? *i»f;)v

— Cred! fe jia;,..

KP — Da la biserică te duci? Biiiţ.

jp —Mă duc! ,.(»«;:

y — Ia fa semnul crucii! ,o -

H Şi noul-venit îşi făcea cruce. jţf. — Bine, zicea atunci hatmanul. Du-te la curenul care-ţi place! Şi cu asta lua sfîrşit ceremonia înfăţişării. Toţi cei de la Seci erau uniţi pnn credinţa întru aceeaşi biserică, pe care erau gata s-o apere pînă la cea din urmă picătură de sînge, deşi nici măcar s-audă nu voiau de post şi felurite oprelişti. Numai jidovii, armenii şi tătarii, îmboldiţi de o sete prea mare de cîştig, cutezau să trăiască şi să-şi vîndă mărfurile în mahala, şi asta pentru că zaporojenilor nu le plăcea să se tocmească: afundau mîna în buzunar şi cîte parale scoteau în pumn, atîtea plăteau. De altfel, soarta acestor neguţători iubitori de arginţi era adesea cît se poate de jalnică. Duceau o viaţă foarte asemănătoare acelora care-şi făceau casele la picioarele Vezuviului; pentru d de îndată ce cazacii isprăveau banii, le spărgeau dughenele şi luau marfa fără

să le plătească nici o leţcaie. Seci se alcătuia din peste şaizeci de curene ce aduceau cu tot atîtea republici neatîrnate sau mai bine cu o şcoală şi o bursă, unde copiii au tot ce le trebuie. Nimeni dintre cazaci nu cumpăra şi nu ţinea vreun bun al lui. Toate cele de trebuinţă erau pe mîna hatmanului, mai-mare peste curen, care din pricina asta era numit „tătucu". El avea în grijă banii, veşmintele, merindea, salamata[23], terciul, şi pînă şi toate cele pentru foc; tot lui îi dădeau cazacii banii spre păstrare. Adeseori izbucneau certuri între curene, şi atunci se ajungea neapărat la bătaie. Curenele învrăjbite ieşeau în piaţă şi îşi cărau pumni în coaste, pînă cînd unele rămîneau, în sfîrşit, învingătoare şi atunci toată lumea se aşternea pe chef. Aşa arăta Seci, care-i ademenea atît de mult pe cei tineri.
Ostap şi Andrii se aruncară cu tot focul tinereţii lor în această mare vijelioasă, uitînd într-o clipă de casa părintească, de bursă, de tot ce le frămîntase înainte vreme sufletele, dăruindu-se cu desăvîrşire vieţii celei noi. Orice din jurul lor îi atrăgea: datina libertăţii fără frîu, răfuielile nemeşteşugite şi legi* rile ce li se păreau uneori peste măsură de aspre într-o republică atît de samavolnică. Un cazac care fura sau şterpelea un fleac de nimic era socotit ca o pacoste ce se răsfrîngea asupra căzăcimii întregi; făptaşul era legat ca cel din urmă tîlhar la stîlpul înfierării, alături de care era pusă o măciucă şi toţi[cel] care treceau pe lingă el aveau datoria să-l lovească, pînă cînd în sfîrşit cădea

rt Un datornic rău de plată era ferecat în lanţuri şi cetluit de tun; astfel "-mînea pînă cînd unul din tovarăşii lui se milostivea de el şi îl răscumpăra, latindu-i datoriile. Dar mai mult ca orice îl tulbura pe Andrii spăimîntătoarea jeapsă orînduită pentru cei ce se făcuseră vinovaţi de omucidere. Chiar colo, sub ochii lui, cazacii au săpat o groapă în care au coborît de viu ieasul, apoi au pus peste el coşciugul cu trupul celui ucis de mîna lui, după ire i-au acoperit pe amîndoi cu pămînt. Multă vreme l-a umărit pe Andrii amintirea cumplitei osînde şi în faţa ochilor îi juca întruna cel îngropat de viu, laolaltă cu groaznicul sicriu.
Nu trecu mult şi cei doi tineri căpătară loc de cinste printre ceilalţi cazaci. Adeseori porneau împreună cu tovarăşii lor de curene şi cîteodată cu tot curenul şi altele vecine să vîneze în stepă tot soiul de păsări, cerbi şi căprioare ce foiau acolo ca frunza şi ca iarba; alteori ieşeau la malurile rîurilor sau ale lacurilor care prin tragere la sorţi căzuseră în stăpînirea curenului lor; aici aruncau năvoade şi plase şi scoteau pradă bogată, întru îndestularea întregului curen şi cu toate că îndeletnicirile pomenite nu cereau de la ei adevărata iscusinţă prin care se încearcă un cazac, cei doi flăcăi începură totuşi să iasă în vileag printre ceilalţi tineri, datorită voiniciei şi îndemînării pe care o dovedeau la fiece pas. Ştiau să tragă la ţintă repede şi fără greş şi treceau Niprul înot împotriva şuvoiului, isprăvi pentru care un nou-venit era primit cu alai în sînul căzăcimii.
Dar bătrînul Taras plănuia pentru ei o altă îndeletnicire. El nu prea avea la inimă viaţa aceasta de huzur şi năzuia spre fapte cu adevărat viteze. Zile întregi se tot gîndea şi se răsgîndea cum să facă să-i îndemne pe cazaci spre o faptă vitejească în care orice voinic să-şi poată arăta în voie dibăcia lui de ostaş, în cele din urmă i se înfăţişă într-o zi hatmanului oştirii şi îi spuse deschis:
— Ce zici, hatmane, n-ar fi timpul să mai petreacă niţeluş zaporojenii?
— N-au unde! răspunse hatmanul, scoţîndu-şi din colţul gurii luleaua-i scurtă şi scuipînd în lături.
— Cum aşa, n-au unde? Am putea să-i călcăm pe turci ori pe tătari!
— Nu se poate! Nici pe turci, nici pe tătari! făcu hatmanul netulburat, •"îndu-şi iar pipa între dinţi.
— Ce vorbă-i asta, nu se poate?
— Aşa, nu se poate! I-am făgăduit sultanului pace.
— Şi dacă? Păi el îi păgîn, iar nouă şi Dumnezeu, şi *Sfînta Scriptură* ne P°runcesc să-i batem pe păgîni.
Nu se cade! încaltea dacă nu ne-am fi legat faţă de ei pe credinţa n°astră, atunci treacă-meargă, dar aşa, nu se poate şi pace!
" Cum nu se poate, măi omule? Cum zici că nu se cade? Judecă şi tu: Ulte eu am doi flăcăi, amîndoi în floarea vîrstei. Dar nici unul, nici celălalt

wimvlUl *hgvA* si* Uimite. ,V. V.
i. Li;
: 10
n-au fost pînă acum în luptă, iar tu una ştii: „Nu se cade" şi zici că zaporoje nu trebuie să-i calce pe păgîni. "
— Da, nu se cade!
— Atunci, după tine, se cade să se irosească de-a surda putere căzăcească, da? Se cade să putrezească omul ca un cîine, fără a săvîrşi o fam-vitejească, fără să aducă vreun folos ţării sale ori creştinătăţii, da? Atunci la c mai trăim, la ce naiba ne mai tîrşim zilele, hai? Lămureşte-mă, dacă poţi! gst om isteţ la minte, că de aceea te-or fi ales cazacii în capul lor! Atunci poftim de mă lămureşte, la ce mai trăim pe lume?
Dar hatmanul nu-i dădu răspuns la această întrebare. Era un cazac îndărătnic. După ce

tăcu o clipă, zise:
— Şi de la război să-ţi iei gîndul! N-o să fie! ;·
— Zi aşa, n-o să fie? mai întrebă o dată Taras Bulba. -Nul
— Şi zi, să-mi iau gîndul de la el?
— Să-ţi iei gîndul!
.Aşteaptă tu, poama dracului, că o să te-nvăţ eu minte!" îşi zise Taras Bulba şi se hotărî pe loc să se răzbune împotriva hatmanului.
Se înţelese apoi cu unul, cu altul şi cinsti cu băutură toată lumea, după care cîţiva cazaci ameţiţi de rachiu se duseră drept în piaţă, unde se aflau legate de stîlpi nişte tobe în care băteau toboşarii cînd chemau căzăcimea la sfat. Dar cum nu găsiră beţele pe care le păstra întotdeauna toboşarul, apucară fiecare cîte un lemn în mînă şi începură să izbească din răsputeri pielea întinsă. Cel dintîi care sosi în goană mare fu toboşarul cel înalt şi chior, al cărui singur ochi era grozav de umflat de somn.
— Care a îndrăznit să bată în tobe? se răsti dînsul.
— Gura! Ia-ţi mai bine beţele şi zi-i înainte cu ele, că aşa-i porunca noastră! îi răspunseră pe loc fruntaşii aburiţi de băutură.
Atunci toboşarul scoase din buzunar beţişoarele pe care le luase cu dînsul, pentru că ştia foarte bine cum sfîrşesc de obicei întîmplările de acesi soi. Tobele prinseră a răpăi şi cît ai clipi din ochi pilcuri de cazaci, ca roiuri negre de bărzăuni, umplură piaţa. Oamenii se strînseră roată, iar după cea de-a treia chemare a tobelor, se arătară în sfîrşit şi căpeteniile; hatmanul oştirii, ţinînd în mînă buzduganul, semn al puterii sale, judecătorul, cu pecetea oştirii, pisarul cu călimara şi esaulul cu toiagul. Atît hatmanul oştirii-cît şi celelalte căpetenii îşi scoaseră căciulile şi făcură cîte o plecăciune în cele patru părţi cazacilor care stăteau ţanţoşi, cu mîinile proptite în şold.
— Ce vrea să zică soborul de aici şi ce poftiţi, cazaci dumneavoastră? rost hatmanul.
eUr Dar sudalmele şi strigătele mulţimii nu-l lăsară să sfîrşeasca.

Leapădă buzduganul! Pune-l jos, satană, chiar acum! Nu ţe mai vrem! voci din mulţime. Unele curene mai treze păreau a fi potrivnice acestei hotărîri; dar nu trecu mu[1] ?• toţi cazacii, atît cei beţi, cît şi cei treji, se luară la bătaie cu oUInnul. Se stîrni o hărmălaie nemapomenită.
Hatmanul dădu mai întîi să zică ceva, dar cum ştia că mulţimea dezlănţuită şi samavolnică ar fi fost în stare să-l omoare pe loc pentru asta -după cum se întîmpla aproape întotdeauna în asemenea împrejurări - se lăsă păgubaş şi se ploconi doar adînc de toţ în faţa mulţimii, după care puse jos buzduganul şi se făcu nevăzut printre cazaci.
— Porunciţi, cazaci dumneavoastră, să înturnăm şi noi semnele puterii noastre? întrebară judecătorul, pisarul şi esaulul, pregătindu-se a lăsa pe loc călimara, pecetea oştirii şi toiagul.
— Ba nu, voi puteţi rămîne! se ridicară glasuri din mulţime. Am vrut doar să-l alungăm pe hatman, pentru că-i muiere, nu cazac, iar noi dorim în fruntea noastră un bărbat în toată puterea cuvîntului.
— Şi pe cine vreţi să puneţi acum hatman? întrebară cei doi dregători.
— Pe Kukubenko[24]! prinse a răcni o parte din cazaci.
— Ba nu-l vrem pe Kukubenko! răcnea partea cealaltă. Să mai crească oleacă! Are caş la gură!
— Silo[25] să ne fie hatman! strigau alţii. Să-l punem pe Silo în fruntea noastră.
— Să vă fie acolo[26]! strigau cei mai mulţi suduind. Ce fel de cazac mai e, cînd ştim cu toţii că-i mînă lungă feciorul ăsta de căţea, mai rău ca tătarii: Ia mai daţi-l la dracu-n praznic pe beţivanul cela de Silo!
— Atunci pe Borodatîi[27]! Să-l punem hatman pe Borodatîi.
— Ce Borodatîi? La mama dracului cu Borodatîi al vostru! 4 j
— Cereţi-l pe Kirdeaga! şopti Taras la urechea unora dintre cazaci. :lţ
— Kirdeaga! Kirdeaga! strigă mulţimea. Borodatîi! Borodatîi! Kirdeaga! Kirdeaga! Silo! La naiba Silo! Kirdeaga!
Toţi cei strigaţi de mulţime, de cum îşi auziră numele, ieşiră fără zăbavă din gloată, ca nu cumva oamenii să-şi închipuie că au ajutat şi ei într-un fel sau altul la alegerea lor.
— Kirdeaga! Kirdeaga! se auzea tot mai tare. Borodatîi!
Intru sprijinirea vorbelor veniră acuma pumnii şi Kirdeaga ieşi învingător.
— Duceţi-vă de-l aduceţi pe Kirdeaga! strigară cazacii.

Din mulţime se desprinseră pe dată vreo zece cazaci, dintre care unii abia [Se] ţineau pe picioare, aşa de zdravăn trăseseră la măsea, şi se duseră drept la Kirdeaga, pentru al vesti că a fost ales.
Kirdeaga, deşi cam trecut de ani, dar foarte isteţ la minte, era de mult [a]casa la el. de parcă habar n-ar fi avut de cele ce se puneau la cale.
3" N. 1
•* — Ce doriţi, cazaci dumneavoastră? întrebă el. !
— Vino, c-ai fost ales hatman!...
— Ce tot spuneţi, cazaci dumneavoastră? rosti Kirdeaga. Eu să mă * vrednicesc de o astfel de cinste? Eu să fiu hatman? Păi, pe mine nici capul " mă ajută la împlinirea unei asemenea dregătorii! E oare cu putinţă să nu f găsit unul mai bun în toată oştirea noastră?
— Hai odată, dacă-ţi spunem! strigară zaporojenii. Doi dintre ei îl apucar de subsuori şi, cu toate că omul se împotrivea, proptindu-se zdravăn $î_n$ picioare, îl duseră mai mult pe sus în piaţă, mai cu ocări, mai cu ghionturi din spate, mai cu scatoalce, mai cu vorbă bună. Nu mai da îndărăt ca racul afurisitule! Primeşte, dine, cînd ţi s-a făcut o asemenea cinste!
în felul acesta Kirdeaga fu adus pînă la urmă în mijlocul cazacilor.
— Ce ziceţi, cazaci dumneavoastră? rostiră cu voce tare, pentru a fi auziţi de toată mulţimea, cei care-l aduseseră. Primiţi ca acest cazac să vă fie hatman?
— Primim!! Primim toţi! vui mulţimea, şi stepa întreagă se cutremură de vuietul ei.
Una din căpetenii luă atunci buzduganul şi îl întinse hatmanului proaspăt ales. Dar Kirdeaga nu-l primi, după cum era obiceiul. Căpătenia i-l întinse încă o dată, dar Kirdeaga nu-l primi nici acum, ci numai a treia oară. în clipa aceea, un chiot de mulţumire izbucni din toate piepturile şi iarăşi stepa întreagă fu cutremurată pînă departe. Apoi ieşiră din mulţime patru cazaci dintre cei mai vîrstnici, cu mustăţile şi moţurile cărunte (bătrîni prea împovăraţi de ani nu se găseau la Seci, pentru că nimeni dintre zaporojeni nu murea de moarte bună), şi luînd fiecare cîte o mînă de pămînt, muiat proaspăt de ploaie şi prefăcut în glod, îl puseră drept pe capul lui Kirdeaga. Ţarina muiată prinse a-i curge pe mustăţi, pe obraji şi îi mînji cu noroi toată faţa. Dar Kirdeaga stătea neclintit locului şi aducea mulţumiri cazacilor pentru cinstea pe care i-o făcuseră.
Astfel luă sfîrşit alegerea zgomotoasă, de care nu ştiu dacă se bucurau şi alţii aşa cum se bucura Bulba: pe de o parte se răzbunase împotriva fostului hatman, iar pe de alta, Kirdeaga era un vechi tovarăş de-al său cu care fusese în multe harţuri pe uscat şi pe apă şi cu care împărţise frăţeşte greutăţile şi restriştile vieţii de ostaş. Mulţimea se împrăştie numaidecît şi purcese la sărbătorirea noului ales. Se porni un chiolhan cum Ostap şi cu Andrii nici nu mai văzuseră pînă atunci. Cazacii sparseră cîrciumile, luînd cu japca tot miedul, rachiul şi berea pe care le găsiră. Cîrciumarii erau mulţumiţi că măcar ei scăpaseră teferi. Toată noaptea au răsunat strigări şi cîntece care slăveau faptele vitejeşti şi multă vreme a mai privit luna de pe cer pilcuri de lăutari ce colindau uliţele cu bandurile. lăutele şi balalaicele lor rotunde, precum şi f* cîntăreţii bisericeşti, pe care cazacii de la Seci îi ţineau pentru slujbe sfinte Ş[1] pentru preamărirea isprăvilor săvîrşite de ei. în cele din urmă. băutura Ş

eala puseră cîte puţin stăpînire pe capetele tari ale zaporojenilor. Ici-colo edea cîte un cazac prăbuşit la pămînt sau doi prieteni vechi înduioşaţi pînă [SC] lacrimi de amintiri, care zăceau îmbrăţişaţi în mijlocul drumului. Mai *te,* se vedea o ceată întreagă care se pregătea să doarmă, sau cîte un stingher ce-şi căuta cu tot dinadinsul un culcuş mai moale, lăsîndu-se jfept peste un b[utuc] de lemn. Cîte unul mai tare de înger îndruga încă vorbe ni sir, dar pînă la urmă se lăsa şi el doborît de vedrele de băutură... într-un trziu toată suflarea căzăcească fu cuprinsă de somn. jj,

Ă

rv

j

4

A doua zi, Taras Bulba ţinu sfat cu noul hatman al oştirii, cum să-i facă să-i ridice pe zaporojeni la o faptă de arme. Hatmanul era un cazac bătrîn şi deştept, cunoştea cu de-

amănuntul firea zaporojenilor şi dintru început aşa grăi: „Nu se cade să călcăm legămîntul; nu se cade şi pace!" Dar după ce tăcu o vreme, adăugă: „Las că facem noi într-alt chip: legămîntul n-o să-l călcăm, da născocim şi noi ce putem! Numai să se adune mulţimea! Dar nu din porunca mea, ci numai din bunăvoia lor. Cred că te pricepi ce trebuie să faci... Ei, şi-atunci dregătorii şi cu mine o să venim într-un suflet în piaţă, de parcă n-am şti nimic."
Nu trecu bine un ceas după ăst sfat şi în piaţă prinseră a bate tobele. Ba se iviră ca la poruncă şi cazaci ameţiţi de băutură şi nesocotiţi la vorbă. Cuşme căzaceşti fără număr împînziră dintr-o dată piaţa. Porniră întrebările: „Cine?... Pentru ce?... La ce bun sună adunarea?" Dar nimeni nu răspunse. în sfîrşit, ici-colo, de prin colţuri se ridicară glasuri: „Se prăpădeşte de-a surda puterea căzăcească: n-avem război... Căpeteniile noastre s-au dedulcit la viaţă de huzur şi de atîta osînză li s-au luat vederile!... Pasămite, nu mai e dreptate pe lumea asta." Ceilalţi cazaci ascultară dintru început tăcuţi, dar mai apoi prinseră şi ei a cuvînta: „Ce e drept, nu-i păcat: nu-i dreptate pe lumea asta!" Dregătorii însă păreau a fi cu totul uimiţi de vorbele astea. în sfîrşit, hatmanul ieşi în faţă şi zise:
— îngăduiţi, cazaci dumneavoastră, să spun şi eu o vorbă.
— Zi-i!
— Despre aceea vreau mai întîi şi-ntîi a vă spune, boieri dumneavoastră Preacinstiţi, că mulţi zaporojeni - precum bine ştiţi şi fără mine - s-au făcut dornici jidovilor cîrciumari şi chiar şi fraţilor lor, întru atîta că nici dracu n-ar 5(să-i descurce. Pe urmă iarăşi despre aceea vin a vă vorbi că mulţi dintre Uacăii noştri n-au văzut nici măcar o dată cu ochii lor ce-i acela război, şi Precum bine ştiţi şi domniile voastre, cîte parale face un flăcău, dacă n-a fost

0»,

în război. Ce fel de cazac mai e şi acela **care** nu s-a **bătut** în viaţa lui păgînul?
„Taci, că-i zice bine", gîndi Bulba.
— Să nu care cumva să vă treacă prin minte, cazaci dumneavoastră c* vorbesc aşa ca să calc pacea! Ferească Dumnezeu! Am spus-o şi eu fiindcă ven vorba. Şi-apoi lăcaşul Domnului de la noi de-aici e mai mare ruşinea cum arată! Sînt atîţia ani de cînd prin mila lui Hristos dăinuie Seci pe lumea asta dar biserica nu numai că pe dinafară nu aduce deloc a biserică, dar nici icoanele dintr-însa n-au podoaba ce li se cuvine. Măcar de i-ar fi dat cuiva prin cap să le facă odăjdii de argint. Dar ele s-au ales numai cu ce le-au lăsat cu limbă de moarte niscaiva cazaci. Unde mai pui că şi dania lor n-a fost mai de Doamne-ajută, pentru că avutul întreg şi l-au băut în timpul vieţii. Dar eu vă spun toate acestea nu pentru a porni cu război împotriva păgînilor, pentru că noi i-am făgăduit doară sultanului pace, şi mare ne-ar fi păcatul dacă ne-am călca legămîntul.
„Ce tot le încurcă atîta?" se întreba Bulba.
— Care va zică, vedeţi şi domniile voastre că nu se cuvine să pornim război, nu ne-o îngăduie cinstea noastră de oşteni. Dar eu uite ce zic, după mintea mea asta puţină: să-i lăsăm pe ăi tineri să plece singuri cu bărcile şi să scarmene puţintel malurile Natoliei[28]. Ce ziceţi de asta, cazaci dumneavoastră?
— Du-ne pe toţi, pe toţi! strigară voci de pretutindeni. Sîntem gata să ne dăm viaţa pentru credinţă!
Hatmanul o cam băgă pe mînecă; nu intra în socotelile lui să ridice întreaga Zaporojie, pentru că socotea că ar rupe cu totul pe nedrept pacea odată încheiată.
— Mai îngăduiţi-mi o vorbă, cazaci dumneavoastră?
— Ajunge! strigară cazacii. Tot n-ai să spui nimic mai bun decît ce-ai spus!
— Dacă-i aşa, aşa să fie! Sînt sluga dorinţei voastre. Că doar îi lucru cunoscut chiar şi din scrieri că glasul norodului e glasul Domnului, şi chiar că nu poţi scorni un lucru mai înţelept decît cel scornit din mulţime. Atîta voi a vă spune: că sultanul n-ar lăsa fără pedeapsă joaca şi desfătul voinicilor noştri. iar noi am avea vreme să ne pregătim; să ne adunăm puteri proaspete şi nu ne-ar fi frică de nimic. Dar aşa, dacă plecăm cu toţii, ar putea să ne calce şi tătarii. Aştia-s cîini de-ai turcilor: nu se-aruncă din faţă şi nu intră în casă cînd ştiu că acolo-i stăpînul. Dar au obicei să muşte pe la spate, şi muşcă tare! Şi dacă tot am adus vorba despre asta, să ştiţi că nici bărci n-avem cîte ne trebuie şi nici praf de puşcă atîta cît să putem porni cu toţii. Dar eu sînt bucuros sa fac ce vreţi: sînt robul voinţei voastre!
Şi vicleanul hatman tăcu. Dar cetele de oameni prinseră a schimba păreft iar hatmanii de curene ţinură sfat; din fericire, nu prea erau mulţi cazaci beP

. aceea şi oamenii se hotărîră să asculte de sfatul cuminte al căpe-
Liei lor-
pe loc fură trimişi cîţiva cazaci pe malul celălalt al Niprului, unde, în
unzişurile de nepătruns de sub apS şi din stufăriş, era tăinuită visteria ştirii şi o parte din armele

luate de la duşmani. Alţii se repeziră la bărci, oentru a le cerceta şi a le pregăti de drum. Malul rîului se făcu negru de lume, într-o singură clipă. Cîţiva dulgheri îşi aduseră topoarele. Zaporojenii vîrstnici, arşi de soare, laţi în umeri şi bine proptiţi pe picioarele lor, unii cu mustaţa căruntă, alţii cu mustaţa neagră, stăteau în apă pînă la genunchi, cu şalvarii sumeşi, şi trăgeau de pe mal bărcile legate cu funii tari. Alţii cărau trunchiuri uscate de arbori, pregătite de cu vreme, şi felurite buturugi. Ici se băteau scînduri la o barcă, dincoace, cazacii răsturnaseră alta cu fundul în sus şi o călăfatuiau; dincolo oamenii legau de o parte şi de alta a bărcilor, după obiceiul căzăcesc, cîte un mănunchi de stuf lung, pentru a feri barca de valurile mării care puteau s-o răstoarne; ceva mai departe, pe tot lungul ţărmului, ardeau focuri, deasupra cărora, în cazane de aramă, clocotea smoala trebuincioasă călăfătuirii vaselor. Cei vîrstnici şi umblaţi prin lume îi învăţau pe cei tineri. împrejurimile răsunau de bocănitul ciocanelor şi strigătele celor ce munceau; malul întreg al Niprului părea că freamătă şi unduia ca viu.
în vremea aceasta se apropie de uscat un mare pod plutitor. Mulţimea de pe el făcea semne cu mîna, încă de departe. Erau cazaci îmbrăcaţi cu svitci zdrenţuite. Cu straiele lor în neorînduială - mulţi n-aveau altceva decît o cămaşă pe ei şi cîte o lulea scurtă între dinţi — arătau ca unii care scăpaseră chiar atunci de o năpastă, ori că ar fi petrecut cu atîta foc, încît şi-au băut şi veşmintele de pe ei. Din rîndul lor se desprinse, în sfîrşit, un cazac mic de statură, dar bine legat, ca de vreo cincizeci de ani, şi ieşi în faţă. Omul striga şi dădea din mîini mai dihai decît toţi ceilalţi, dar vorbele lui se pierdeau din pricina bocăniturilor şi a strigătelor celor ce lucrau pe ţărm.
— Ce veşti ne aduceţi? îi întrebă hatmanul oştirii, cînd podul se opri la ţarm.
Cazacii care lucrau pe mal conteniră munca şi aşteptară răspunsul noilor-**veniţi,** ţinînd în sus topoarele şi dălţile.
— Veşti proaste! le strigă de pe pod cazacul cel vînjos.
— Ce fel? *
— îngăduiţi, cazaci dumneavaostră, să vă spun o vorbă? *
— Zi-i!
— Ori poate vreţi mai bine să adunaţi sfatul?
- Zi, ca sîntem cu toţii aici! irt
Şi oamenii se grămădiră pe dală la un loc.
— Au n-aţi auzit de cele ce se petrec la răsăritul Ucrainei?
Da ce-i acolo? întrebă unul din hatmanii de curen. tO *.ţfa*
JV.V.
GoSo
liiscaiva cîlţi,
4 — Ehei! Se vede treaba că v-a în
iu mai auziţi nimic cu ele!
îl — Hai, spune odată, ce-i acolo?** wn Kvfţh wmht f
*a — Ce-i acolo? Ceva ce n-aţi văzufde cînd mama v-a făcut şi v-a botezat!
— N-ai de gînd să spui odată, fecior de căţea? strigă un cazac din mulţime pierzîndu-şi răbdarea.
— Nici măcar sfintele biserici nu mai sînt ale noastre, iaca ce vremi am ajuns!
— Cum adică nu-s ale noastre?
— Au fost date în arendă jidovilor. Dacă nu plăteşti dinainte, n-ai dreptul să mai slujeşti sfînta liturghie.
— Ce tot îndrugi acolo?
— Şi dacă jidovul afurisit nu-şi pune semnul cu mîna lui spurcată pe pasca noastră, nu-i chip să o sfinţeşti de Paşte, şi gata!
— Să ştiţi că minte, cazaci dumneavoastră! Nu e cu putinţă ca jidovul spurcat să-şi pună semnul pe pasca noastră sfîntă!
— Ascultaţi aici!... O să vă spun acum ceva şi mai şi: popii catolici se plimbă-n lung şi-n lat cu daradaice prin Ucraina noastră. Şi n-ar fi mare nenorocire că umblă cu daradaica! Nenorocirea e alta: că înhamă la ele, în loc de cai, creştini de-ai noştri, pravoslavnici! Şi mai ascultaţi, c-o să vă spun ceva şi mai şi: jidoavcele s-au şi apucat, cică, să-şi facă fuste din odăjdiile preoţeşti. Iaca ce se petrece în Ucraina, cazaci dumneavoastră! Iar domniile voastre staţi frumuşel aici la Zaporojie şi vă ţineţi de chiolhane! Se vede treaba că tătarul a băgat în voi o spaimă atît de cumplită, că nu mai aveţi nici ochi de văzut, nici urechi de auzit, nimic, şi de aceea nu mai ştiţi ce se petrece pe lumea asta!
— Stai, opreşte! îi luă vorba din gură hatmanul oştirii, care stătuse pînă atunci cu ochii în pămînt, ca şi ceilalţi zaporojeni, care nu se lăsau niciodată furaţi de cea dintîi pornire, cînd era vorba de treburi mai însemnate, ci rămîneau tăcuţi, umplîndu-şi în tăcere sufletele de mînia cea mai clocotitoare. Stai! Să spun şi eu o vorbă! Dar voi? - dare-ar dracu-n tatăl vostru, dar voi ce-aţi păzit? Au n-aţi avut săbii? Atunci cum de-aţi răbdat o astfel de ticăloşie?

— Cum de-am răbdat o asemenea fărădelege, hai? să fi încercat voi, cînd numai Ieşi erau cincizeci de mii! Ş-apoi. de ce să ne ascundem după deget, au fost destui cîini şi printre ai noştri care au îmbrăţişat credinţa lor!
— Da hatmanul vostru? Da polcovnicii ce-au făcut?
— Polcovnicii noştri au făcut o treabă... să-l ferească Dumnezeu p[e] oricine!...
— Cum aşa?
— Uite aşa: hatmanul nostru a fost fript de viu într-un taur de aramă. Varşovia. Cît despre polcovnici, leşii umblă din iarmaroc în iarmaroc

"jnile şi capetele lor şi le arată pretutindeni norodului. Iaca ce ispravă au mit polcovnicii noştri.
.Mulţimea prinse a fremăta. Mai întîî se aşternu pe tot malul Niprului o vere de moarte, ca în preajma unei furtuni năprasnice. Apoi deodată se uzîră de pretutindeni voci şi tot ţărmul prinse a glăsui.
— Cum vine asta? Să ţină jidovii în arendă bisericile pravoslavnice? Popii atolici să pună la ham creştinii drept-credincioşi? Şi noi să îngăduim ca
oămîntul rusesc să îndure asemenea chinuri din partea păgînilor afurisiţi? Să-i lăsăm să se răfuiască astfel cu hatmanul şi cu polcovnicii noştri? Nu, nu e cu putinţă! Nu e cu putinţă!
Vorbele astea zburau dintr-un capăt în altul. Zaporojenii se frămîntau, simţind întreaga lor putere. Aici nu mai era vorba de neliniştea unei mulţimi uşuratice: se frămîntau acum firile tari şi dîrze, care nu se aprind cu una, cu două, dar, odată aprinse, greu să le potoleşti.
— Să-i spînzurăm pe toţi jidovii! se auzi din mulţime. Să nu mai facă fuste din odăjdiile preoţeşti jidoavcele lor! Să nu mai pună semne pe pasca noastră sfînta! Să-i înecăm pe toţi afurisiţii aceia în apele Niprului!
Vorbele astea, rostite de un glas, trecură ca fulgerul prin toate capetele norodului, care se urni deodată ca un singur om spre mahala, în dorinţa de a măcelări.
Nefericiţii fii ai lui Israel, care şi fără asta erau slabi de înger, îşi pierdură cu desăvîrşire cumpătul şi se ascunseră care cum putu: în butoaiele goale de rachiu, în sobe şi chiar sub fustele balabustelor, dar zadarnic: cazacii îi găseau pretutindeni.
— Prealuminaţi pani! strigă unul din ei, înalt şi lung ca o prăjină, scoţîndu-şi din grămada semenilor mutra nenorocită şi schimonosită de groaza. Prealuminaţi pani! Lăsaţi-ne să spunem o vorbă, numai una! O să auziţi ceva ce n-aţi auzit în viaţa dumneavoastră, ceva aşa de grozav, că nici nu pot să spun cît îi de grozav!
— Hai s-auzim! zise Bulba, căruia îi plăcea întotdeauna să asculte vorba osînditului.
— Prealuminaţi pani! rosti jidovul. Pani ca dumneavoastră n-au mai fost niciodată pe lume! Aşa să trăiesc eu, că n-au mai fost! Atît de buni, de mari la [su]flet şi de viteji, n-am văzut niciodată!... Glasul lui se pierdea şi tremura de [s]Paină. Cum se poate să gîndim ceva rău despre zaporojeni! Ăia care-s [are]ndaşi în Ucraina, nu-s de-ai noştri! Zău că nu-s! Ei nu-s nici măcar jidovi, ci jcu ştie ce! Să-i stucheşti şi să-i lepezi şi gata! Să spună şi dînşii! N-am zis [bine] Şlioma? Sau tu, Şmil?
— Aşa să trăiesc eu că-i adevărat! răspunseră din mulţime şi Şlioma şi [m]l amîndoi cu tichiile rupte şi albi la faţă cum e varul.

— Noi însă nicicînd nu ne-am înhăitat cu vrăjmaşul, urmă jidovul lungan. Cît despre papistaşi, nici măcar nu vrem să ştim de ei! Vedea-l-[ar] dracu şi în vis! Noi sîntem fraţi buni cu zaporojenii...
— Cum? Adică zaporojenii să vă fie fraţi? rosti cineva din mulţime. Odar cu capul, jidovi afurisiţi! Li Nipru cu ei, cazaci dumneavoastră! Să-i înecăm n toţi spurcaţii ăştia!
Vorbele lui fură ca un semnal. Cazacii îi înşfăcară pe jidovi şi-i aruncară [n valuri. De pretutindeni se auziră strigăte jalnice, dar neînduplecaţi zaporojenii rîdeau uitîndu-se la picioarele încălţate cu ciorapi şi cu papuci care se bălăbăneau prin aer. Sărmanul vorbitor, care-şi adusese singur năpasta pe cap, se smuci din caftanul de care-l apucase un cazac şi aşa cum era, numai într-o cămaşă îngustă şi bălţată, se aruncă la picioarele lui Bulba şi prinse ase ruga de dînsul cu o voce jalnică:
— Stăpîne milostiv, pan prealuminat! L-am cunoscut pe răposatul Doroş fratele domniei tale! A fost fala şi mîndria tuturor voinicilor de la noi! I-am dai şi opt sute de ţechini cînd

a trebuit să se răscumpere din robia turcilor!
— L-ai cunoscut pe frăţîne-meu? întrebă Bulba.
— Să mor dacă nu l-am cunoscut! A fost un pan cu suflet mare!
— Şi cum zici că te cheamă? *   - Iankel.
— Bine, făcu Taras. Apoi se gîndi o clipă şi, întorcîndu-se către cazaci, zise: Ca să spînzurăm un jidov, o să găsim oricînd vreme, de-o trebui. Pentru astăzi însă, daţi-l pe mîna mea. Şi zicînd aşa, îl duse pe Iankel spre căruţele lui, străjuite de cazaci. Hai, vîră-te sub un car şi stai acolo binişor, fără să te clinteşti. Iar voi, fraţilor, să nu care cumva să-l scăpaţi din mînă!
După ce rosti vorbele astea, Taras Bulba se duse în piaţă, unde începuseră mai demuk să se strîngă cazacii. Toţi cei care lucraseră adineauri la pregătitul luntrelor părăsiră într-o clipă ţărmul: nu pe apă, ci pe uscat urmau sa facă ei acum drumul, şi nu de corăbii şi luntre uşoare căzăceşti aveau ei acum trebuinţă, ci de căruţe şi de cai. Nu era om ţînăr sau bătrîn care să nu vrea să meargă la război; toată lumea, în urma sfatului căpeteniilor: hatmani de curene şi hatmanul oştirii, întărit de voia a toată oastea zaporojană, luă hotă-rîrea să meargă asupra Lehiei, să răzbune răul făcut de ea, pîngărirea credinţei şi a slavei căzăceşti, să strîngă pradă bogată din oraşe, să pună foc satelor şi holdelor, iar vestea isprăvilor căzăceşti să se răspîndească pînă hăt departe prin stepă. Toată suflarea zaporojană se-ncinse pe loc şi îşi luă armele Hatmanul oştirii crescu în ochii mulţimii cu un arşin întreg. Nu mai era sfiosul slujitor de odinioară al dorinţelor uşuratice izbucnite din sînul unui norod fără frîu. Acum era un cîrmuitor cu drept de viaţă şi de moarte asupf[a] oştenilor. Era un despot care nu mai ştia decît să poruncească. Toată ceata w voinici samavolnici şi cheflii stătea acum smirnă în rînduri drepte, cu capete[e]

plecate, neîndrăznind să ridice ochii cînd hatmanul împărţea porunci. el l[e] împărţea domol, fără să strige, fără să se grăbească, rostindu-le $_{o}$jcat. ca un cazac bătrîn şi adînc cunoscător al meşteşugului, care a mai j ; la bună împlinire şi altă dată isprăvi puse la cale cu chibzuinţă.
— Faceţi cu luare-aminte toate pregătirile! zicea el. Dregeţi-vă bine carele" găleţile cu catran, încercaţi-vă armele. Nu vă luaţi veşminte de prisos: cîte o maşă Şi două rînduri de şalvari de fiecare, vă ajung. Aşijderea şi cu mîncarea:
v un ceaun de salamata, nişte păsat de mei, şi atîta tot: să nu văd că-şi ia cineva mai mult! Toate cîte vă trebuie, or să vină în urmă, cu carele. Fiecare cazac să-şi ia cîte doi cai. Ş-apoi o să mai luăm cu noi vreo două sute de oerechi de boi, pentru că la locurile de vad şi prin părţile mlăştinoase o să avem trebuinţă de ei. Şi vă poftesc, cazaci dumneavoastră, să păstraţi cu sfinţenie buna rînduială. Ştiu bine că se află printre domniile voastre unii, $_{c}$are, cum dă Dumnezeu un mijloc mai nimerit, se reped sa spintece mătăsuri şi catifele scumpe, ca să-şi facă obiele din ele. Mai daţi-l naibi de nărav. Lăsaţi încolo cele fuste şi luaţi-vă numai arme, dacă daţi de unele mai de soi, şi galbeni ori arginţi, că ăştia au putere mare şi prind bine oricînd. Şi încă ţin sa vă spun dinainte, cazaci dumneavoastră: de s-o îmbăta careva din voi pe drum, nici n-o să stau să cercetez cum s-a întîmplat, ci o să dau pe loc poruncă să fie legat de gît la o căruţă de-a noastră, ca un cîine, poate el să fie cine-o fi! Chiar şi cel mai destoinic cazac al oştirii! Şi tot ca un cîine o să fie împuşcat pe loc, iar leşul lui, fără nici o îngropăciune, lăsat pradă păsărilor hulpave, pentru că unul care bea într-o asemenea împrejurare, nu-i vrednic de pogrebanie pravoslavnică. Tinerii să-i asculte întru totul pe cei bătrîni. De-o muşca glontele din voi ori v-o zgîria vreo sabie duşmană la cap sau în altă parte, nu vă pierdeţi prea multă vreme cu un fleac ca ăsta! Luaţi oleacă de paf de puşcă, amestecaţi-l într-un păhărel de rachiu şi daţi-l de duşcă pe nerăsuflate. O să vedeţi că ia totul cu mîna şi nici frigurile n-o să vă scuture! Iar pe rană, dacă nu-i prea mare, puneţi pămînt frămîntat cu scuipat în palmă, şi vi se usucă cît [a] clipi din ochi. Şi acum la treabă, flăcăi! Da fără grabă, pe-ndelete!
Aşa vorbi hatmanul oştirii, şi cînd îşi sfirşi cuvîntul, cazacii se apucară fără [2]abava de treabă. Seci se trezise din beţie şi nu mai puteai găsi cazac cher-[c]"elit, să dai cu tunul, de parcă n-ar fi băut printre ei nimeni şi niciodată!... unii dregeau cercurile roţilor şi înlocuiau osiile căruţelor, alţii încărcau saci cu de-ale gurii, alţii grămădeau arme, alţii aduceau din stepă cai şi boi. De pre-utindeni se auzea tropot de cai. se trăgeau focuri de armă pentru încercarea Puştilor, zăngăneau săbiile, mugeau boii. scîrţîiau carele

întoarse în loc, se auzea vorbă, strigăte, îndemnuri... Curînd după aceea, tabăra căzăcească se a§ernu pînă hăt departe, pe toată întinderea. Multă vreme ar fi trebuit să perge cineva, dacă i-ar fi venit în minte să treacă în fugă de la un cap la altul.
otul înălţă rugi în bisericuţa mică de lemn şi îi stropi pe cazaci cu

N- V.
°go
agheasmă, iar oamenii sărutară unul după altul crucea. Cînd tabăra întreagă puse în mişcare şi ieşi din Seci, zaporojenii întoarseră toţi ca unul capeţ C îndărăt.
e

— Rămîi cu bine, maica noastră! rostiră ei aproape într-un cuvînt. Să păzească Dumnezeu de năpastă!
Cînd trecură prin mahala, Taras Bulba îl văzu deodată pe Iankel «• înjghebase în grabă o mică tarabă sub cort şi vindea acolo cremene, obiele praf de puşcă şi tot soiul de mărunţişuri trebuincioase unei armate care purcede la drum; avea pînă şi colaci şi pîine.
„Ia te uită ce dat naibii e jidovul" îşi zise Taras şi, apropiindu-se călare de Iankel, spuse:
— Ce cauţi aici, prostule? Au vrei să te împuşte careva ca pe o vrabie? Drept răspuns, Iankel se apropie de dînsul şi, după ce-i făcu semn cu
amîndouă mîinile, dîndu-i a înţelege că vrea să-i încredinţeze o taină, şopti:
— Numai de-ar binevoi pan Taras să nu spună la nimeni nimic; printre carele căzăceşti este şi un car de-al meu. Am luat în el toate cîte-i trebuiesc unui cazac la drum; ş-apoi toată vremea cît o ţine călătoria, mă prind să aduc de-ale mîncării aşa de ieftin cum n-a mai adus nici un ovrei în viaţa lui! Aşa si trăiesc eu, că nu mint!
Taras Bulba ridică din umeri şi se-ntoarse îndărăt la oştenii lui. minunîndu-se în suflet de isteţimea şi vioiciunea firii ovreiului.

Curînd toată partea de miazăzi-apus, locuită de Ieşi, ajunse pradă spaimei. Pretutindeni se răspîndi aceeaşi veste: „Zaporojenii!... S-au ivit zaporojenii!.. ." Şi toţi cei ce erau în stare să-şi pună la adăpost viaţa şi-o puneau. Toată suflarea omenească se ridică de-ndată şi se împrăştie unde văzu cu ochii, după obiceiul acelui veac lipsit de orînduire temeinică şi de grija zilei de mîine, cînd omul nu-şi dura nici cetăţi, nici castele, ci se mulţumea doar cu un lăcaş vremelnic de paie, zicîndu-şi: „Ce să mai irosesc muncă şi bani pe căsuţă, dacă tătarii tot au să mi-o facă una cu pămîntul, cînd or năvăli peste noi!" Toţi erau în mare fierbere: unii îşi schimbau plugul şi boii pe un cal şi o puşcă şi se duceau pe la polcuri, alţii se ascundeau, punîndu-şi la adăpost vitele şi luînd cu ei în pribegie tot ce se putea lua. Ici-colo se întflneau pe drum dintre aceia care întîmpinau oaspeţii cu arma în mînă, dar cei mai mulţi fugeau din vrefflᵉ la apropierea lor. Toţi ştiau că e greu să ai de-a face cu acea mulţii neînfrînată şi gata de luptă, cunoscută sub numele de oaste zaporojană, care-sub înfăţişarea neorînduielii ei samavolnice, avea o alcătuire atît de bine chibzuită, cînd era vorba de fapte de arme. Călăreţii înaintau fără să-5[1]
ească sau să-şi înfierbînte caii; pedestraşii mergeau treji în urma carelor, 6 toată tabăra umbla numai noaptea, odihnindu-se în timpul zilei pe întinderi S1 locuite, departe de sate, sau prin păduri, încă destul de numeroase n -atunci. în faţa armatei mergeau iscoade şi olăcari, trimişi anume înainte eatru a afla şi a iscodi cum stau lucrurile. Foarte adeseori cazacii răsăreau ca v pamînt tocmai acolo unde erau mai puţin aşteptaţi şi atunci totul îşi lua rămas-bun de la viaţă. Satele erau mistuite de foc: caii şi vitele, care nu puteau fi luate de oştire, erau ucise pe loc. Părea că oastea zaporojană petrece mult ai vîrtos decît îşi vede de înaintarea ei războinică. Şi azi ni se ridică părul măciucă la auzul neînchipuitelor cruzimi pe care le săvîrşeau zaporojenii în veacul acela pe jumătate sălbatic: prunci căsăpiţi, femei cu sînii tăiaţi, prizonieri lăsaţi în libertate cu picioarele jupuite de piele pînă la genunchi -într-un cuvînt, cazacii plăteau cu vîrf şi îndesat datoriile trecutului. Stareţul unei mănăstiri, auzind de apropierea lor, le trimise înainte doi monahi, cu poruncă să le spună că ei nu se poartă cum se cuvine, că între cazaci şi ocîrmuire domneşte o înţelegere şi că zaporojenii calcă îndatoririle pe care le au faţă de rigă şi o dată cu aceasta şi drepturile poporului.
— Spune-i episcopului tău, din partea mea şi a tuturor zaporojenilor, îi răspunse hatmanul oştirii, să fie fără grijă! Cazacii nu fac deocamdată altceva decît să aprindă şi să-şi aţîţe lulelele!

Nu trecu mult după aceea şi falnica mănăstire fu cuprinsă de o mare de flăcări mistuitoare, şi printre valurile ei dezlănţuite priveau pline de dojana uriaşele ei ferestre gotice. Cete numeroase de călugări, jidovi şi femei pornite în pribegie sporeau numărul locuitorilor din acele oraşe unde se întrezărea chiar numai o licărire de nădejde în ajutorul unei garnizoane sau al miliţiei orăşeneşti. Sprijinul întîrziat trimis uneori de ocîrmuire şi alcătuit din pîlcuri mici de armată fie că nu putea să-i găsească pe cazaci, fie că se lăsa cuprins de spaimă la vederea lor şi le întorcea spatele la cea dintîi întîlnire, iar ostaşii fugeau mîncînd pămîntul, pe caii lor iuţi. Se întîmpla uneori ca mulţi comandanţi de armată din slujba craiului, care se acoperiseră de faimă în alte pzboaie. să-şi unească puterile şi să se ridice laolaltă întru stăvilirea pporojenilor. în astfel de împrejurări îşi cercau norocul cazacii tineri, care se ţineau departe de tîlhării, nu umblau după jaf şi nu se măsurau cu duşmanii neputincioşi, dar ardeau de nerăbdare să-şi arate dibăcia în faţa celor vîrstnici, icăierîndu-se fiecare cu cîte unul din Ieşti semeţi ce călăreau ţanţoşi pe armăsarii lor de foc, fluturîndu-şi în vînt mînecile largi ale dolmanelor. Ce ucenicie plină de desfătare! Mulţi dintre ei se şi aleseră cu dichisuri de cai. jj[u]?ti şi săbii scumpe. Nu trecu nici o lună şi puii de altădată, cărora abia le [Qa]deau tuleiele. se schimbară cu totul şi se prefăcură în bărbaţi. Feţele lor, în păturile. cărora se întrezărea pînă acum un fel de blîndeţe tinerească, [a]Pătară o pecete de asprime şi putere. Cît despre batrînul Taras, inima îi

W «Aag.HÎVstelmnrti» *v-.* *N.* y.

G° «o

r

creştea de bucurie cînd vedea că amîndoi fiii lui ajunseseră în rîndul celor m destoinici. Lui Ostap părea că ursita însăşi îi hărăzise o viaţă plină de vitejii[a] izbînzi, pe calea anevoioasă a faptelor de arme. Nu-şi pierdea niciodată sîng[e]i rece, niciodată nu se simţea descumpănit, ci dimpotrivă, cu o stăpînire de sjr aproape nefirească pentru un tînăr de douăzeci şi doi de ani, ştia [s]" cîntărească într-o singură clipă primejdia în care se afla, precum şi, îndeobşte starea lucrurilor, găsind mijlocul de a se feri de acea primejdie, dar a se fer numai şi numai la gîndul de a o birui îndată după aceea, cît mai temeinic Mişcările lui aveau acum o hotărîre pe care numai încercarea le-o poate da si purtau în ele semnul neîndoielnic al unei viitoare căpetenii de cazaci. Statura lui falnică şi însuşirile Iui ostăşeşti dobîndiseră ceva din puterea şi înfăţişarea unui leu.

— O, da! Ostap o să ajungă într-o zi o căpetenie destoinică de polcuri. zicea bătrînul Taras. Pe legea mea că o să fie un straşnic paladin, mai ceva decît taică-său!

Andrii se cufundase şi el cu totul în muzica încîntătoare a gloanţelor şi a săbiilor. El nu ştia ce înseamnă să cîntăreşti, să chibzuieşti sau să socoti dinainte puterile tale sau ale vrăjmaşului. El vedea în luptă o încîntare şi o desfătare nebună, ceva ca un fel de beţie, în clipa cînd minţile se înfierbmta, privirile se împăienjenesc şi se tulbură, capetele se rostogolesc de pe umeri, caii se prăbuşesc cu zgomot la pămînt, iar el zboară ca ameţit de băutură, de şuierul gloanţelor şi strălucirea paloşelor, împarte lovituri în dreapta şi în stînga şi nu le simte pe cele primite. De multe ori rămînea Taras uluit văzînd cum Andrii, mînat doar de înflăcărarea lui nestăvilită, se încumeta la isprăvi. pe care nu le-ar fi făcut niciodată un oştean socotit şi cu sînge rece, şi cum, purtat de avîntul lui, săvîrşea adevărate minuni, care lăsau cu gura căscată şi pe bătrînii cazaci căliţi în lupte. Taras se minuna şi zicea:

— Şi ăsta-i un oştean destoinic! Feri-l-ar Dumnezeu de sabia duşmană! Nu-i ca Ostap, dar de vrednic, e vrednic!

.. .Şi iată că oştirea căzăcească se hotărî să meargă drept asupra oraşului Dubno, unde se zicea că visteria e plină şi că-s mulţi tîrgoveţi avuţi. într-o zi şi jumătate străbătură calea pînă acolo şi se iviră în faţa oraşului. Locuitorii din Dubno luară hotărîrea să se apere pînă la cea din urmă picătură de sînge şi îşi vădiră dorinţa să moară mai degrabă în pieţe şi pe uliţi, la intrarea caselor, decît să-i lase pe vrăjmaşi să le calce pragurile. Oraşul era împrejmuit de un val înalt de pămînt; acolo unde valul era ceva mai jos, se întrezărea cîte un zid de piatră al vreunei case ce slujea drept întăritură sau cîte o ulucă de stejar Garnizoana era puternică şi simţea pe deplin toată însemnătatea menirii ei. L[3] început, zaporojenii se avîntară pe negîndite înspre val, dar fură întîmpinal[1] de o ploaie de mitralii. Tîrgoveţii şi orăşenii nu vroiau nici ei, pesemne, să stea cu mîinile în sîn şi se grămădiseră cu toţii pe meterez. în ochii lor se vedea o
tărîre deznădăjduită de a se împotrivi; femeile luau şi ele parte la apărare;
norojenii se treziră împroşcaţi cu pietre, poloboace, oale, apă clocotită şi [ac]i cu nisip, care le luau

vederea. Cazacilor nu le plăcea defel să lupte .potriva cetăţilor întărite; nu prea erau meşteri la împresurări. Hatmanul ştirii dădu poruncă de retragere şi zise:
- Nu-i nimic, fraţi cazaci! Acum dăm înapoi, dar ce-i cu asta? Să nu fiu eu bun creştin, ci tătar spurcat, dacă măcar vreunul din cei din oraş o să ne scape teafir! N-au decît să crape cu toţii de foame, dinii afurisiţi!
Oştirea se retrase de pe val, împresură strîns tot oraşul, şi ca să-şi mai treacă de urît pînă una-alta, începu să pustiască împrejurimile, să pună foc satelor, căpiţelor de grîu rămase pe cîmp şi să-şi slobozească hergheliile pe holdele neatinse încă de seceră, unde se legănau ca într-adins spicele grele, rodul neobişnuit de bogat care răsplătise în acel an truda plugarilor. Orăşenii priveau cu spaimă cum se duce hrana lor de toate zilele. Iar cazacii, după ce împrejmuiră oraşul de două ori cu cîte un brîu de căruţe, se rostuiră la fel ca în Seci, pe polcuri, şi acum îşi fumau luleaua, schimbau între ei armele dobîndite în luptă, săreau capra, jucau de-a cine pierde, cine cîştigă şi aruncau căutături ucigător de nepăsătoare spre oraşul împresurat. Noaptea se aprindeau focuri şi bucătarii tuturor curenelor fierbeau terci în ceaune uriaşe de aramă. Pînă la revărsatul zorilor, străji neadormite rămîneau de veghe lîngă focuri. Dar nu trecu mult şi zaporojenilor începu să li se urască de atîta tihnă şi trezie, neîntrerupte de vreo faptă de arme. Hatmanul oştirii dădu chiar poruncă să se împartă cazacilor de două ori mai mult virat decît pînă atunci, lucru îngăduit de datina oştirii, pe timpul cînd nu se întîmpla să fie încăierări grele ori drumuri istovitoare. Tinerilor, şi mai cu osebire celor doi feciori ai lui Taras Bulba, nu le era pe plac o asemenea viaţă. Andrii era cuprins de urît, şi
nu ascundea asta.
— Minte necugetată ce eşti, îi spunea Taras. Rabdă, cazace, c-ai să ajungi hatman! Nu-i numai acela ostaş destoinic care nu-şi pierde cumpătul într-o luptă grea, ci mai cu seamă acela care nu se lasă pradă urîtului chiar cînd stă degeaba, care ştie să îndure orice, fără să crîcnească şi care pînă la urmă face tot numai ce ştie el!
Dar poate oare un tînăr înflăcărat să împărtăşească părerile unui bătrîn? Alta e firea fiecăruia dintre ei şi cu alţi ochi privesc ei acelaşi lucru.
In vremea asta sosi şi polcul lui Taras, adus de Tovkaci, însoţit de alţi doi esauli, de pisar şi de alte cinuri ale polcului-, se adunaseră cu totul peste patru mii de cazaci. în rîndurile lor erau mulţi volintiri, care se ridicaseră mînaţi numai de voia lor, fără să fie chemaţi de cineva, de îndată ce auziseră despre ce e vorba. Esaulii aduseseră cu ei binecuvîntarea trimisă feciorilor lui Taras de bătrîna lor mamă şi cîte o iconiţă din lemn de chiparos, luate de dînsa de a mănăstirea Mejigorski[29] din Kiev. Amîndoi fraţii îşi puseră la gît iconiţele

V- G0!
Sol
sfinte şi fără să vrea căzură pe gînduri, amintindu-şi de măicuţa lor. cp hărăzea oare binecuvîntarea ei? Biruinţă asupra vrăjmaşului şi apoi e întoarcere veselă în patrie, încărcaţi de prăzi bogate şi slavă, spre vesn ° preamărire a banduriştilor, ori...? Dar necunoscute sînt căile viitorului, ca se ridică în faţa omului aidoma negurii de toamnă ce se înalţă din mlaştjn Nebuneşte zboară prin această negură, în sus şi-n jos, păsări purtate de bătăi] repezi ale aripilor, fără să se vadă între ele: porumbiţa nu vede uliul, iar ujui nu vede porumbiţa şi nici una dintre ele nu ştie cît de departe zboară de pieirea ei...
într-un tîrziu Ostap se apucă iar de treabă, îndreptîndu-se înspre locul de aşezare al polcurilor. Dar Andrii simţea, fără să ştie nici el de ce, un fel de apăsare pe inimă. Cazacii sfîrşiseră cina; seara se stinsese de mult; o noapte de iulie nemărginit de frumoasă stăpînea stihiile. Dar Andrii nu avea chef să se întoarcă la polcul său, nici să se culce; căta întruna, fără să vrea. la măreaţa privelişte din faţa lui, tăriile înalte ale cerului sclipeau de licărul fără număr al stelelor cu lumina lor şovăielnică şi tăioasă. Pînă hăt departe în cîmp se întindeau care risipite în neorînduială; de ele atîrnau căldări murdare de catran, iar înăuntrul carelor erau grămădite bunuri şi merinde luate de la vrăjmaşi. Pe lîngă care, sub ele sau ceva mai depărtişor, erau întinşi pe iarbă zaporojenii. Dormeau cu toţii, trîntiţi parcă anume pentru a fi zugrăviţi pe pînză: unul cu o legăturică sau o cuşmă sub cap, altul folosind în loc de pernă şoldul aproapelui său... Dar sabia, puşca, luleaua scurtă cu zorzoane de aramă, cu cui de fier pentru curăţat şi cu amnar eru fără greş asupra fiecăruia dintr-înşii. Boii mari şi grei se culcaseră aşijderea cu picioarele strînse sub ei, ca nişe grămezi albicioase şi aduceau de departe cu nişte pietroaie sure aruncate la întîmplare pe cîte un loc mai povîrnit. De pretutindeni din iarbă se ridica sforăitul gros al oştenilor adormiţi, la care răspundea din stepă nechezatul răsunător al armăsarilor scoşi din fire din pricina piedicilor de la picioare. Apoi, pe nesimţite, o altă privelişte, măreaţă şi totodată înspăimîn-tatoare îşi adăuga culorile la frumuseţea de negrăit a nopţii de iulie: erau vîlvătăile roşietice ale

împrejurimilor oraşului, mistuite de foc. Ici - flăcările se înălţau măreţe şi liniştite, aşternîndu-se frumos pe cer; colo - dînd în calea lor de vreo piedică uşor de mistuit, se învolburau dintr-o dată ca un vîrtej, şuierînd şi repezindu-se în sus pînă la stele, unde şuviţele lor desprinse din trupul pojarului se stingeau hăt departe, în cer... Dincoace se zărea cîte o mănăstire neagră pîrjolită mai demult, ce se înălţa aspră şi ameninţătoare ca un călugăr cartusian*, vădindu-şi la fiecare străfulgerare de lumină măreţia mohorită. Dincolo ardea cîte o livadă a monahilor. Părea că se aude pînă în depărtare cum sfîrîie pomii încolăciţi de fumul negru, şi cînd în sfîrşit flacăra răzbea biruitoare strălucirea ei de fosfor sîngerie-liliachie scălda într-o clipa ciorchinele grele de prune, sau prefăcea în aur roşu perele abia date în *pH*

dată cu ele însă lumina şi cîte un leş negru aninat de zidul mănăstirii sau de ramura vreunui copac. Erau monahii sau bieţii ovrei ce piereau o dată cu lădirea* mistuiţi de aceeaşi pară. Deasupra vîlvătăilor se roteau în depărtare năsări ce semănau cu îngrămădiri de cruci negre şi mărunte, presărate pe o cîmp e e f°Ci Oraşul împresurat părea că doarme. Turlele bisericilor, acoperişurile, gardurile şi zidurile lui se luminau uneori liniştit de văpăile flăcărilor îndepărtate. Andrii făcu ocolul cazacilor. Focurile în jurul cărora şedeau străjile erau gata-gata să se stingă, pe cînd străjile moţăiau, sătule de terciul şi de găluştele cu care se îndopaseră din belşug, după pofta inimii. Andrii se minună în treacăt de o asemenea nepăsare, zicîndu-şi: „Bine că nu se află în preajmă vreun duşman puternic şi că n-avem de cine ne teme". în cele din urmă se apropie şi el de unul din care, se urcă într-însul şi se lungi cu faţa în sus şi cu mîinile împreunate sub ceafă, dar nu putu multă vreme să adoarmă şi rămase cu ochii la cerul larg desfăşurat înaintea lui. Văzduhul era curat şi limpede. iMulţimea stelelor ce alcătuiau Calea Laptelui şi încingeau bolta ca un brîu era scăldată toată în lumină. Uneori, Andrii se pierdea pentru o vreme şi pîcla uşoară a somnului trecător îi întuneca strălucirea cerului; dar apoi cerul se limpezea din nou şi Andrii î! vedea iar ca înainte.

Cum sta aşa, îi păru deodată că zăreşte o fărîmă de clipă un chip ciudat, un chip de om. Crezînd că-i doar o plăsmuire a visului care o să se risipească îndată, deschise larg ochii, dar văzu cu adevărat un obraz supt şi nespus de chinuit, ce stătea aplecat asupră-i şi-l privea drept în faţă. De sub năframa întunecată, aruncată în grabă peste cap, ieşeau smocuri lungi de păr negru ca tăciunele, încîlcit şi neîngrijit. Lucirea neobişnuită a ochilor şi obrazul galben ca de mort, cu trăsăturile prea ascuţite, l-ar fi făcut pe oricine să creadă că are în faţa lui o nălucă. Andrii îşi încleşta fără să vrea mîna pe armă şi rosti repede, cu o voce aproape sugrumată:

— Cine eşti? De eşti duh necurat, piei din ochii mei! De eşti om în carne Şi oase, nu ţi-ai ales bine timpul de şagă. Te ucid dintr-un singur foc!

Ca răspuns la vorbele lui, năluca îşi duse degetul la buze; părea că-l roagă din toată puterea sufletului să tacă. Andrii coborî mîna şi începu să cerceteze arătarea, cu toată luarea-aminte. Părul lung, gîtul şi pieptul negricios, pe jumătate dezgolit, îi dădură a înţelege că are în faţa lui o femeie. Dar se vedea Clt colo că nu era de prin partea locului. Chipul ei supt de boală era smead; Pomeţii ieşeau mult în afară din obrajii scofîlciţi. Ochii înguşti se lungeau în Şus spre coadă. Cu cît Andrii privea mai mult chipul ei, cu atît i se părea că "Urezăreşte în trăsăturile lui ceva cunoscut. în cele din urmă nu mai putu W şi întrebă:

Cine eşti? Spune! îmi vine a crede că te-am cunoscut odată, ori poate zărit numai în treacăt? Acum doi ani, la Kiev.

r

— Acum doi ani... la Kiev... îngînă Andrii vorbele ei, căutînd în acelaşj timp să depene în minte tot ce-i mai rămăsese în cap din viaţa lui de bursac Apoi o mai privi o dată ţintă şi cu totul pe neaşteptate strigă în gura mare: £ştj tătăroaica... sluga duducăi, fata

voievodului!...
— Ssst! făcu tătăroaica, împreunîndu-şi mîinile a rugă. Tremura din tot trupul şi căta cu spaimă în jur, să vadă de nu s-o fi deşteptat vreun cazac, trezit de strigătul nestăvilit al lui Andrii.
— Spune odată, cum de eşti aici şi pentru ce? zise Andrii în şoaptă, cu o voce sugrumată ce se frîngea în orice clipă de marea tulburare lăuntrică. Unde-i duduca? Mai trăieşte?
— E aici, în oraş!
— în oraş? rosti Andrii, stăpînindu-se cu greu să nu strige iarăşi şi simţi că tot sîngele îi năvăleşte în inimă. Pentru ce e în oraşul ăsta?
— Pentru că şi domnia sa, boierul bătrîn, tot în oraş e. De un an şi jumătate îi voievod la Dubno.
— Şi duduca-i măritată? Haide vorbeşte odată! Că tare mai eşti nu ştiu cum! Ce face?...
— De două zile n-a luat nimic în gură.
— Cum aşa?
— Nimeni din oraş nu mai are de multă vreme nici fărîmă de pîine. Toţi mănîncă de nu ştiu cîte zile numai ţărînă.
Andrii rămase încremenit.
— Duduca te-a văzut de pe meterez, împreună cu zaporojenii tăi. Ea mi-a zis: „Du-te de-i spune paladinului că, de-şi aminteşte de mine, să vină! Iar de nu-şi aminteşte, să-ţi dea o bucată de pîine pentru mama mea bătrînă, pentru că nu vreau să văd cum îşi dă sufletul în ochii mei. Mai bine mor eu cea dinţii. iar dînsa după mine. Să te rogi de el, să-i cazi în genunchi, să-i cuprinzi picioarele. Are şi el o mamă bătrînă! Să-ţi dea pîinea în sănătatea ei!"
Un noian de simţăminte se deşteptară şi se aprinseră în pieptul tînăr al cazacului.
•.
— Dar cum de ai ajuns aici? Pe unde ai venit? :-. *,;
— Pe sub pămînt. «
— E vreo trecere? *
— Este. -Unde?
— N-ai să mă dai de gol, voinicule? .-
— Făgăduiesc pe sfînta cruce. " .,
— Dacă te cobori în rîpă şi treci pîrîiaşul, dai de intrarea ei ascunsa 1 păpuriş.
"°! — Şi răspunde drept în oraş? f£
— Drept în mănăstirea de-acolo.
- Serile in cătunul de lingă Dikanka

m

— Să mergem fără zăbavă, să mergem! ,*w»«r!R.; rţf. • f Dar... în numele lui Hristos şi a Sfintei Marii, ia o bucată de pîine! «j
— Las că iau! Rămîi aici, lîngă car. Sau, mai bine, culcă-te în el. N-o să,t vadă nimeni, dorm toţi! Mă întorc îndată! !,
Şi Andrii se îndreptă spre carele cu merinde ale polcului. Inima îi bătea cu putere. Tot trecutul, tot ce fusese pînă acum înăbuşit de viaţa din tabără, de traiul aspru de ostaş, se ridicase dintr-o dată din adîncurile sufletului său, înecînd întîmplările de azi. Şi iar se ivi din străfunduri, în faţa ochilor lui, ca din adîncul fără margini al unei mări, femeia mîndră de odinioară. Ca într-o lucire de fulger văzu voinicul în amintirea lui braţele ei fermecătoare, ochii minunaţi, buzele surîzînde, părul castaniu şi des, răspîndit în cîrlionţi peste piept, şi tot trupul ei feciorelnic, mlădiu, puternic şi armonios. Nu, toate acestea nu erau stinse, nu muriseră în pietul lui: se trăseseră doar vremelnic la o parte, lăsînd libertate altor porniri clocotitoare ale sufletului; dar adesea, foarte adesea chiar, tulburau somnul adînc al tînărului cazac. în astfel de nopţi se trezea şi rămînea îndelung cu ochii deschişi, neştiind să-şi tălmăcească pricinile acestei stări.
Acum mergea înainte, dar bătăile inimii lui se înteţeau tot mai mult, şi numai la gîndul că are s-o vadă iar, îi tremurau genunchii tineri. Ajuns la căruţe, îşi dădu seama că uitase pentru ce venise acolo. Duse mîna la frunte şi se frecă îndelung, pentru a-şi aminti ce anume avea de făcut. La urmă, tresări deodată cu putere, cuprins de spaimă la gîndul că fata, poate, moare de foame. Atunci se repezi la căruţă, înşfacă mai multe pîini negre, mari, le luă sub braţ, dar numaidecît îi dădu prin minte că hrana asta i s-ar potrivi mai degrabă unui cazac voinic, care se mulţumeşte cu te miri ce, dar că-i prea grea şi chiar jignitoare pentru gingăşia unei fete. Tot gîndind aşa, îşi aminti că în ajun hatmanul

oştirii dojenise pe bucătari pentru că irosiseră toată făina de hrişcă la un singur terci, in vreme ce ar fi putut pregăti dintr-însa pe puţin trei terciuri. încredinţat pe deplin că o să găsească terci îndeajuns prin cazanele bucătarului, Andrii luă cu el ceaunelul de drum al lui taică-su şi se duse la bucătarul polcului lor, care dormea în preajma a două cazane de cîte zece vedre fiecare; cenuşa de sub ele n-apucase încă să se răcească. Dar cînd privi năuntrul lor, flăcăul rămase uimit: cazanele erau goale. Ca să mănînci tot terciul din el, ar fi trebuit să dai o luptă aproape dincolo de puterile omeneşti, Ji cu seamă că în polcul lor erau mai puţini oameni decît în toate celelalte. *Jai aruncă o privire şi prin cazanele polcurilor vecine: nicăieri nimic! Şi fără Sa vrea îi veni în minte zicala: „Zaporojenii sînt aidoma copiilor: puţin ie dai, Putin mănîncă; le dai mult nimic nu lasă" Dar ce era de făcut? îşi aminti că
„pj Putin mănîncă; le dai mult, nimic nu lasă

n căruţa lui Taras trebuia să fie un sac cu pîine a rutăria mănăstirii pe care o jefuiseră. Se duse drept ar

p

Dar ce era de făcut? îşi aminti că albă, găsită de cazaci la
ar

drept la carul părintelui său, sacul nu mai era acolo: şi-l luase Ostap drept căpătîi şi acum dormea

tolănit pe iarbă, în apropierea carului, umplînd cîmpul cu sforăitul săi puternic. Andrii apucă sacul cu o mînă şi îl trase dintr-o dată cu atîta putere încît capul lui Ostap se izbi de pămînt; buimac de somn, Ostap se aşeză ;n capul oaselor, cu ochii închişi, şi strigă în gura mare: „Puneţi mîna pe afurisitul cela de leah şi prindeţi calul, calul, zic!" - „Ţine-ţi gura, că te omor!" îi strigă la rîndul lui Andrii, speriat, ridicînd mîna cu sacul. Dar Ostan şi fără asta încetase să mai ţipe, se domolise de tot şi scoase un sforăit atît de înfiorător, încît pînă şi iarba se clătina de suflarea lui. Andrii privi cu sfială în jur, ca să se încredinţeze că vorbele fără şir, rostite de Ostap în aiureala somnului, nu treziseră pe vreunul din cazaci. Ce e drept, din polcul de alături se înnălţă deodată un cap moţat, cercetă din ochi împrejurimile şi se lăsă numaidecît iar la pămînt. Flăcăul mai aşteptă o clipă-două, apoi porni spre căruţa lui, cu sac cu tot. Tătăroaica zăcea culcată în car, mai mult moartă decît vie de spaimă.

— Scoală-te şi hai la drum! Toată lumea doarme, nu-ţi fie teamă! Eşti în stare să duci măcar una din pîini, dacă nu mi-o fi la îndemînă să le port pe toate?

Şi după ce spuse astea, Andrii îşi încarcă sacii pe umeri, mai şterpeli dintr-un car pe lîngă care trecea un alt sac cu mei, luă în mînă pînă şi pîinile pe care voise să le dea tătăroaicei şi, încovoiat puţin de greutatea poverii, porni neînfricat printre rîndurile de zaporojeni adormiţi.

— Andrii, rosti deodată bătrînul Bulba, în vreme ce flăcăul trecea prin dreptul lui.

Inima voinicului se opri din bătaie. încremeni locului, tremurînd din tot trupul şi întrebă:

— Ce vrei?

— Văd o muiere alături de tine. Pe cinstea mea c-o să-ţi trag, cînd m-oi scula, o bătaie, să mă pomeneşti. Muierile o să-ţi mănînce capul, flăcăule!

Zicînd aşa, Bulba se propti în cot şi începu să cerceteze cu luare-aminte tătăroaica înfăşurată în vălul ei. Andrii stătea cu sufletul la gură şi nu îndrăznea să-şi privească tatăl în ochi. Dar după o vreme, cînd îşi înălţă privirile, văzu că bătrînul Bulba doarme cu capul proptit în palmă.

Flăcăul îşi făcu cruce. Spaima îl părăsi mai degrabă chiar decît îi încleştase inima; dar cînd se întoarse pentru a privi tătăroaica, o văzu stînd în faţa lui ca o stană de piatră, înfăşurată toată în văl, iar licărirea îndepărtată a unui foc. ce se înteţise o clipă, îi lumina doar ochii tulburi, ca de mort. Andrii o trase de mînecă şi îşi văzură amîndoi de drum, întorcînd adeseori privirile înapoi, pWa coborîră pe un povîrniş într-o vale joasă, aproape de vîlcea - numită în unee părţi rîpă - pe fundul căreia se tîra leneş un pîrîiaş, printre tufe de rogoz şi muşuroaie. Odată ajunşi în vîlcea, fură ascunşi cu totul cîmpiei pe care se întindea tabăra zaporojenilor. Cel puţin cînd Andrii îşi întoarse capul şi se uita

fjărăt, văzu că în spatele lui se ridică asemenea unui zid drept, mai înalt jeCît un stat de om, povîrnişul vîlcelei. Sus, pe marginea lui, se legănau cîteva fire de iarbă, iar peste ele se ridica crai-nou, ca o seceră din aur roşu şi clipitor. O adiere uşoară de vînt ce se stîmise în stepă vestea ivirea apropiată a zorilor- De nicăieri însă nu se auzea cîntatul îndepărtat al cocoşului: nici în oraş, nici în împrejurimile lui pustiite nu mai rămăsese de multă vreme nici un cocoş. Cei doi drumeţi trecură apa rîuleţului, pe un podeţ închipuit dintr-un trunchi de copac prăvălit peste el; de partea cealaltă,

malul părea şi mai înalt decît cel lăsat de ei în spate şi se ridica aidoma unei coaste de prăpastie, alcătuind o pavăză trainică şi nezdruncinată cetăţii oraşului. Meterezul de pămînt era mai jos în locul acesta şi garnizoana de după el nu se zărea. în schimb, ceva mai departe se ridica zidul gros al mănăstirii. Malul repede al povîrnişului era năpăduit pe de-a-ntregul de buruieni, iar pe fîşia îngustă de lîngă pîrîu creştea trestia, înaltă cît un stat de om. Deasupra malului se mai zăreau rămăşiţele unui gard de nuiele ce arătau că nu demult pe locul acela fusese o grădină de legume. în faţa gardului creşteau frunze mari de brusture; de după ele se întrezăreau fire de lobodă, scaieţi ţepoşi şi floarea-soarelui ce-şi înălţa deasupra celorlalte ierburi tipsiile rotate. De cum ajunseră aici, tătăroaica se descălţă şi porni mai departe în picioarele goale, ţinîndu-şi grijulie cu mîna poala rochiei, pentru că pămîntul era mocirlos şi plin de apă. Amîndoi drumeţii străbătură anevoie păpurişul şi se opriră în faţa unei grămezi de vreascuri şi mănunchiuri de crengi uscate, de soiul acelora pe care oamenii le foloseau la întărirea pămîntului rîpos. Aici dădură la o parte uscăturile şi găsiră un fel de intrare boltită, o hrubă doar cu puţin mai mare decît gura unui cuptor. Tătăroaica îşi plecă capul şi intră cea dintîi; Andrii o urmă, îndoit tare din şale, astfel încît să poată trece cu sacii lui, şi în curînd amîndoi se treziră într-o întunecime de beznă.

VI

Andrii înainta anevoie prin coridorul îngust de sub pămînt, prin care [m]ergea în urma tătăroaicei, cărînd pe umeri sacii cu pîine.

— Nu mai avem mult şi dăm de puţină lumină, rosti în sfîrşit călăuza. Ne [a]Propiem de locul unde mi-am lăsat opaiţul.

Şi într-adevăr, pe întunecaţii pereţi de pămînt se ivi o slabă licărire de [Ur]nina. Andrii şi tătăroaica ajunseră într-un loc mai larg şi mai neted, unde "Usese, pesemne, altădată o capelă; aşa vădea cel puţin o măsuţă îngustă, lipită ;[e] perete, ce slujise, se vede. drept masă de altar; deasupra ei se mai zărea [lnc]ă icoana Madonei, cu chipul aproape şters şi ieşit de vreme. O candelă

***V-* G,**
"Sol

mică de argint, aninată în faţa ei lumina slab icoana. Tătăroaica se plecă i pămînt şi ridică opaiţul de aramă lăsat acolo de dînsa; opaiţul era prins p$_{e\ u}$ picior înalt şi subţire şi avea în jur, atîrnate de lănţişoare, un cleştişor, un a pentru îndreptarea feştilei şi un stingător. Femeia aprinse opaiţul de *k* candelă. Lumina se înteţi şi cei doi drumeţi care înaintau prin coridor erau uneori luminaţi de o izbucnire mai puternică a flăcării, iar alteori îşi trimiteau pe pereţi umbra neagră ca tăciunele, ceea ce îi făcea să semene cu tablourile îui Gerardo delle Notti[31]. Faţa proaspătă, înfloritoare de sănătate şi tinereţe a voinicului se deosebea izbitor de faţa istovită şi gălbejită a însoţitoarei lui Coridorul prinse a se lărgi încetul cu încetul, astfel încît Andrii se simţi mai la largul lui şi cercetă acum cu nesaţ pereţii de pămînt care-i aminteau de peşterile din Kiev[32]. La fel ca şi în ele, se vedeau aici firide săpate în pereţi, iar în ele, pe-alocuri coşciuge. Cînd şi cînd dădeau chiar de grămezi de oseminte, fără raclă, muiate de umezeală sau prefăcute în scrum. Odinioară trăiseră pesemne şi aici sihastri, adăpostiţi în îocul acesta tainic de furtunile vieţii, de amărăciuni şi ispite. Pe alocuri, umezeala era atît de mare, încît călcau de-a dreptul prin apă. Andrii era nevoit să se oprească de multe ori pentru a o lăsa pe însoţitoarea lui să-şi tragă sufletul; femeia se simţea tot mai des copleşită de oboseală. Bucăţica de pîine pe care o mîncase îi stîrnise dureri atît de mari în stomacul dezvăţat de hrană, încît rămînea nemişcată clipe lungi, pînă îşi venea în fire.

în cele din urmă văzură în faţa lor o uşiţă de fier. „Slavă Domnului, am ajuns!" spuse tătăroaica cu glasul stins şi ridică mîna vrînd să bată în uşă, dar nu putu. Andrii izbi cu putere fierul în locul ei; îndată se auzi un vuiet prelung ce arăta că în spatele uşii se întinde un loc gol. Apoi vuietul se preschimbă în hăulit gros: dăduse, pesemne, de o boltă înaltă. Peste cîtăva vreme se auzi un zornăit de chei. Părea că cineva coboară o scară. în cele din urmă, uşa se deschise şi drumeţii fură întîmpinaţi de un monah ce stătea pe o scăriţă îngustă, ţinînd în mînă o legătură de chei şi o luminare. Andrii se opri fără să vrea locului, la vederea călugărului catolic, care stîrnea în cazaci un dispreţ plin de ură; zaporojenii se purtau cu ei mai neomenos decît cu jidovii. Monahul se dădu şi el cu un pas înapoi, zărindu-l pe cazac, dar tătăroaica îi şopti o vorbă pe care Andrii n-o auzi, şi monahul se linişti. Le lumină calea cu lumînarea lui, închise uşa după dînşii, îi duse pe scară în sus şi curînd drumeţii se văzură sub bolţile înalte şi întunecate ale bisericii mănăstirii. In faţa unuia dintre altare, cu sfeşnice înalte şi lumînări, sta în genunchi un preot şi se ruga încetişor. De-a dreapta şi de-a stînga lui stăteau îngenuncheaţi doi slujitori tineri în odăjdii liliachii, cu pieptare albe de horbotă prinse pe deasupra; amîndoi ţineau cîte o cădelniţă în mînă. Preotul cerea de la Cel-de-sus o minune: mîntuirea oraşului, tărie sufletească pentru cei ce-au început s-o piardă,

răbdare pentru cei din cetate, înlăturarea ispititorului care-i povăţuim

cei oropsiţi să cîrtească şi să plîngă aidoma unor nevrednici, împotriva enorocirilor pămînteşti. Cîteva femei ce semănau mai mult a năluci stăteau ele în genunchi, sprijinindu-se de spetezele scaunelor din faţă şi de băncile L lenin, înnegrite de vreme, pe care-şi ţineau plecate capetele istovite; cîţiva bărbaţi, proptiţi de coloanele şi pilaştrii ce susţineau bolţile lăturalnice ale bisericii, se rugau şi ei, trişti, în genunchi. Fereastra cu geamuri în multe culori, de deasupra altarului, se încinse dintr-o dată de rumeneala zorilor dimineţii şi rotocoale albastre, galbene şi de alte multe culori căzură pe podea, luminînd ca prin farmec biserica întunecată. Altarul, ascuns într-o firidă adîncă, se arătă atunci vederilor în toată strălucirea lui; fumul cădelniţelor se opri în aer, ca un nor scăldat de raze vesele de curcubeu. Andrii privea cu uimire, din colţul său întunecat, minunea săvîrşită de lumină. în clipa următoare, vuietul majestuos al orgei umplu toată încăperea. Vuietul se înteţi din ce în ce şi crescu, prefăcîndu-se în bubuituri grele ca de tunet, apoi se preschimbă într-o muzică cerească şi sunetele ei se avîntară sus de tot, pînă sub boltă, ca un cîntec de glasuri feciorelnice, pentru ca apoi să se prefacă iar într-un vuiet gros şi să se curme. Multă vreme încă mai răsunară bolţile cutremurate de bubuituri ca de tunet, ce păreau să stăruie pe sub ele, şi multă vreme se mai minună Andrii, cu gura întredeschisă, de măreţia muzicii auzite.

Apoi simţi cum îl trage cineva de poala hainei. „E vremea să plecăm!" îi zise tătăroaica. Străbătură biserica nevăzuţi de nimeni şi ieşiră în piaţa dinaintea ei. Zorile rumeneau de mult cerul, prevestind răsăritul soarelui. Piaţa, în patru colţuri, era cu desăvîrşire deşartă; în mijlocul ei mai rămăseseră tarabe de lemn, care vădeau că încă acum o saptămînă, poate, se vindeau aici de-ale gurii. Uliţa, nepietruita ca toate uliţele din acea vreme, nu era altceva decît o mare de glod uscat. în jurul pieţei se ridicau case mărunţele de piatră Şi de pamînt, cu un singur cat. Pereţii lor lăsau să se vadă grinzi şi stîlpi înalţi cît casa, legaţi între ei prin alte grinzi de lemn bătute cruciş, după obiceiul de atunci; de altfel, se pot vedea asemenea clădiri încă şi astăzi prin unele părţi ale Lituaniei şi Lehiei. Toate aceste case aveau acoperişuri din cale-afara de ţuguiate, cu o sumedenie de ferestruici şi răsuflători. De o parte a pieţei, foarte aproape de biserică, se ridica o clădire mult mai înaltă şi cu totul deosebită de celelalte, primăria oraşului, pesemne, sau vreo altă ocîrmuire; efa cu două caturi şi avea în vîrf un turnuleţ cu două arcade, unde stătea un oştean de veghe; în acoperiş era zidit un cadran mare de orologiu. Piaţa întreagă părea moartă; totuşi lui Andrii i se păru că aude un geamăt slab. prcetînd cu luare-aminte, văzu de cealaltă parte vreo doi-trei oameni, întinşi a Pamînt fără mişcare. Cazacul îşi pironi ochii asupra lor. căutînd cu tot lnadinsul să vadă dacă sînt numai toropiţi de somn ori morţi de-a binelea. "ar în clipa aceea se împiedică de ceva. Era leşul unei femei, care părea a fi

evreică. Femeia fusese pesemne încă tînără, cu toate că trăsăturile e schimonosite de durere şi istovite, nu vădeau acest lucru. Pe cap avea broboadă roşie de mătase; peste urechi îi atîrnau podoabe de mărgăritare or mărgele, în două rînduri, iar de sub ele ieşeau şuviţe lungi de păr cîrliontat ce se aşterneau peste gîtul ei uscat, cu vinele umflate. Alături de ea zăcea un prunc; mînuţa lui se încleştase încrîncenat de sînul vlăguit al mamei şi [i răsucise cu degetele tui mici, într-o pornire de mînie neputincioasă: căutase lapte şi nu-l găsise. Copilaşul nu mai plîngea şi nu mai ţipa şi doar mişcările abia zărite ale pîntecului său, care se ridica şi se cobora încetişor, te făceau să crezi că n-a murit încă şi că e pe cale doar să-şi dea cea din urmă suflare Andrii şi însoţitoarea lui o cotiră într-o uliţă lăturalnică şi aici fură întîmpinaţi de un om ieşit din minţi, care, văzînd încărcătura preţioasă pe care o pună Andrii, se repezi asupra lui ca un tigru, strigînd: „Pîine!" Dar n-avea puteri pe măsura pornirii lui nebuneşti. Andrii îi dădu un brînci şi omul se prăbuşi la pămînt. împins de milă, cazacul îi azvîrli o pîine şi nenorocitul se aruncă asupra ei ca un cîine turbat, rozînd şi muşcînd dintr-însa, iar apoi îşi dădu sufletul tot acolo, în drum, închircit, de durerile supraomeneşti pricinuite de stomacul său care se dezobişnuise să primească hrana. Aproape la fiecare pas rămîneau îngroziţi de victimele înspăimîntătoare ale foametei. Părea că mulţi

nenorociţi nu mai puteau îndura chinurile în casele lor şi năvăleau în uliţe, minaţi de nădejdea nebună că cerul o să le trimită ceva pentru a le întări puterile. La poarta unei case şedea o bătrînă despre care nu puteai spune dacă doarme, a murit ori a căzut cu totul în nesimţire; femeia nu auzea şi nu vedea nimic. Cu capul adînc plecat în piept, şedea neclintită pe locul ei. De pe acoperişul unei alte case spînzura de-o funie un trup istovit şi ţeapăn: nenorocitul nu găsise în el puteri să îndure pînă la sfîrşit suferinţele foametei şi se hotărîse să le curme cu mîna lui.

La vederea tuturor acestor mărturii groaznice ale foametei, Andrii nu se mai putu stăpîni şi o întrebă pe tătăroaică:

— Se poate oare să nu fi găsit chiar nimic cu ce să-şi ţină zilele? Omul ajuns la mare strîmtoare n-are încotro: trebuie să mănînce chiar şi lucruri de care pînă atunci i-a fost scîrbă, ca de pildă vietăţile oprite de lege şi cîte altele.

— Oamenii au mîncat tot ce-a fost cu putinţă, i-a spus tătăroaică. Au mîncat toate vietăţile. Poţi să răscoleşti mult şi bine oraşul, că nu găseşti nici un cal, nici un cîine, şi chiar nici un şoarece. De altfel, noi n-am avut niciodată aici hambare cu de-ale gurii: toate se aduceau din satele vecine.

— Dar cum se face că voi, care pieriţi de moarte atît de cumplită, mai vreţi să vă apăraţi oraşul?

— Poate că voievodul nostru l-ar fi închinat pînă acum cazacilor, dar iefl dimineaţă polcovnicul din Bugeac i-a trimis un răvaş, adus de un şoiW-îndemnîndu-l să nu dea oraşul pe mîna duşmanului; mai zicea acolo că vine

W

"n ajutorul nostru cu polcul său, dar p aşteaptă alt polcovnic şi o să 1 rnească la drum împreună cu el. îi aşteptăm să pice din clipă în
clipă- • Dar ute §casa- Am ajuns.

Andrii zărise încă de departe casa care se deosebea de celelalte şi părea clădită de un arhitect italian. Era ridicată din cărămidă frumoasă şi subţire şi avea două caturi. Ferestrele catului de jos erau înconjurate de un cadru de granit ce ieşea mult în afară. Catul de sus era alcătuit din arcade nu prea mari, ate făceau o galerie. Printre arcade se zăreau gratii cu steme. La colţurile casei erau aşijderea steme. O scară largă, din cărămidă vopsită, ieşea pînă în piaţă. La picioarele ei, de-a dreapta şi de-a stînga, vegheau străji, care se ţineau atît de asemănător una cu alta, că păreau zugrăvite. Cu o mîna îşi apucase fiecare alebarda, iar în cealaltă îşi sprijineau frunţile plecate, astfel că aduceau mai degrabă a statui decît a fiinţe vii. Străjile nu dormeau şi nici nu moţăiau măcar, dar erau nesimţitoare faţă de orice; nici nu băgară de seamă pe cei ce urcau acum treptele. în capul scării drumeţii dădură de un oştean în veşminte bogate, înarmat pînă în dinţi, cu o carte de rugăciuni în mînă. El ridică o clipă ochii istoviţi asupra lor, dar tătăroaică îi spuse doar o vorbă şi oşteanul îşi coborî privirile iar asupra ceaslovului. Andrii şi însoţitoarea lui intrară în cea dintîi încăpere, destul de mare, care slujea drept odaie de primire sau numai drept tindă. Odaia era ticsită de oameni aşezaţi în fel şi chip pe lîngă pereţi; se găseau aici soldaţi, slugi. îngrijitori de cîini, pivniceri şi argaţi de tot soiul, neapărat trebuincioşi pentru a vădi însemnătatea unui dregător leah, fie oştean, fie stăpîn de moşii. în aer se simţea fum de lumînare stinsă. Alte două lumînări mai ardeau încă în sfeşnice mari, aproape cît un stat de om, aşezate în mijlocul încăperii, cu toate că prin geamurile ferestrei mari şi zăbrelite privea de mult dimineaţa. Andrii se pregătea tocmai să intre drept pe uşa largă de stejar, împodobită cu stemă şi o sumedenie de alte înflorituri tăiate în lemn, cînd tătăroaică îl trase de mînecă şi-i arătă o uşiţă lăturalnică, în perete. Prin uşiţa asta cei doi ieşiră într-un coridor şi de acolo dădură într-o odaie pe care cazacul o cercetă cu luare-aminte. O rază de lumină, strecurată printr-o crăpătură a oblonului, cădea doar pe o perdea grea de catifea vişinie, pe jj pervazul daurit şi pe un tablou din perete. Tătăroaică îi făcu semn lui Andrii si ramînă acolo şi deschise uşa spre camera de-alături, de unde ţîşni un mănunchi de raze.

Cazacul auzi şoapte şi o voce stinsă ce-i răscoli toată fiinţa. Prin uşa întredeschisă văzu o clipă statura gingaşă a unei femei cu părul strîns] jntr-o coadă lungă şi grea, ce-i cădea peste braţul ridicat. Apoi tătăroaică se j ţntoarse şi-i spuse că poate să intre. Andrii nu-şi dădu seama cum a intrat şi a 1 lnchis uşa în urma lui. în odaie ardeau două lumînări; în faţa icoanei pîlpîia sfios o candelă; sub icoană se afla o măsuţă înaltă, dintre acelea pe care le au de obicei catolicii, cu trepte pe care poţi îngenunchea cînd îţi spui rugăciunea. Dar ochii voinicului căutau altceva. El întoarse capul în altă parte

y. y
°gol

şi văzu o femeie ce părea înmărmurită într-o mişcare repezită, întocmai ca cum toată făptura ei se avîntase spre dînsul, şi deodată se oprise locuhi Cazacul rămase şi el uluit în faţa ei. Şi-o închipuise cu totul altfel: nu era ea nu era fata pe care o cunoscuse înainte vreme; n-avea nimic asemănător cu cea de altădată, dar acum era de două ori mai frumoasă şi mai încîntătoare. pe atunci avea în ea ceva neterminat, nedesăvîrşit; acum însă era o înfăptuire căreia pictorul îi dăduse pînă şi cea din urmă atingere de penel. Cea de odinioară era o fată minunată şi fluşturatică. Cea de azi era o femeie minunată, în toată strălucirea frumuseţii împlinite. Ochii ei, înălţaţi spre dînsul, vădeau un simţămînt mare şi întreg, nu o fărîmă, nu o făgăduială, ci un simţămînt plin. Lacrimile, ce nu se uscaseră încă, îi învaluiau privirile într-o strălucire umedă care-i pătrunsese pînă în adîncul sufletului. Pieptul, gftul şi umerii ei atinseseră acum hotarul hărăzit frumuseţii care a ajuns în culmea înfloririi; părul, ce i se risipea înainte vreme în bucle uşoare peste faţă, era strîns acum într-o coadă bogată, pe jumătate împletită, pe jumătate risipită peste braţul rotund şi peste piept, în şuviţe lungi şi unduioase. Trăsăturile ei păreau cu totul schimbate. Zadarnic cerca Andrii să găsească măcar una dintre acelea pe care le păstra în amintirea lui. Nu, nu mai rămăsese nici una. Paloarea atît de mare a feţei nu-i ştirbea întru nimic frumuseţea minunată; dimpotrivă, îi dădea ceva şi mai pătrunzător, o vrajă cu neputinţă de învins. Andrii îşi simţi sufletul copleşit de o teamă cucernică şi rămase nemişcat în faţa ei. Fata părea şi ea, la rindu-i, uluită de înfăţişarea cazacului care răsărise înaintea ei în toată frumuseţea şi puterea lui tinerească; pînă şi încremenirea lui din acea clipă nu-i putea ascunde libertatea nestingherită a mişcărilor; ochii îi străluceau de o hotărîre nezdruncinată, sprîncenele-i catifelate se arcuiau semeţ, obrajii arşi de soare erau rumeniţi de focul patimei lui neprihănite, iar mustăcioara-i neagră lucea ca firul de mătase.

— Nu, nu stă în puterile mele să te răsplătesc, viteaz cu suflet mare, rosti fata cu glas argintiu şi unduios. Numai Dumnezeu e în măsură să te răsplătească, şi nu eu, o femeie nevolnică...

Şi îşi lăsă ochii în pămînt; aidoma unor petale negrăit de frumoase şi albe ca zăpada, căzură pleoapele peste luminile lor, umbrindu-le cu genele lungi ca nişte săgeţi. Tot chipul ei minunat se plecă uşor, rumenit de jos de o gingaşă roşeaţă. Andrii nu fu în stare să-i răspundă nimic. Ar fi vrut să-i spună tot ce avea pe inimă, să i-o spună cu acelaşi foc care-i dogorea sufletul, dar nu putea. îşi simţea buzele încleştate şi n-avea glas; simţea că un umil ca el. crescut la seminar şi într-o viaţă rătăcitoare de oştean, nu poate să răspundă la astfel de vorbe şi îl cuprinse ura faţă de firea lui de cazac.

în clipa aceea intră în odaie tătăroaica. Ea tăiase felii din pîinea adusă de voinic şi le aducea acum pe o tipsie de aur pe care o aşeză în faţa stăpînei sale. Frumoasa îi aruncă o privire, se uită apoi îa pîine, îşi înălţă ochii spre Andrii

opere

multe mai citi Andrii în aceşti ochi. Căutătura ei duioasă, care vădea o are slăbiciune şi neputinţa de a rosti prin viu grai simţămintele ce o ăpădiseră, era mult mai pe înţelesul lui Andrii decît toate vorbele. îşi simţi riintr-o dată sufletul uşor, descătuşat. Pornirile şi dorinţele inimii lui, stăvilite oînă atunci ca de un frîu apăsător, se scuturară acum de povara acestui frîu şi, nbere cum erau, se pregăteau tocmai să izbucnească în şuvoaie nestăvilite de vorbe, cînd frumoasa îşi întoarse ochii spre slujnică şi o întrebă plină de grijă

Dar mama? Ei i-ai dus pîine?

— Doarme.

— Dar tata? v.

— I-am dus. A zis că o să vină chiar el să-i mulţumească voinicului. Atunci fata luă pîinea şi o ridică spre gură. Andrii privea cu încîntare
nemaisimţită cum rupea miezul cu degetele ei de o albeaţă strălucitoare şi cum îl mînca; dar deodată îşi aminti de omul înnebunit de foame care-şi dăduse sfîrşitul în faţa ochilor lui, după ce înghiţise o bucată de pîine. Cazacul îngălbeni şi o apucă de mînă, strigînd:
— Ajunge! Nu mai mînca! N-ai mai pus de atîta vreme nimic în gură şi acum pîinea poate să-ţi fie otravă!
Şi fata coborî de-ndată mîna, puse bucăţica pe tavă şi-şi aţinti privirile în ochii lui, ca un copil ascultător. Să încerce numai o vorbă omenească a zugrăvi... Dar nu! Nici dalta, nici penelul, nici vorba atotcuprinzătoare nu sînt în stare uneori să înfăţişeze tot ce spune o privire de fată şi duioşia de care se simte cuprins acela care se învredniceşte de o astfel de privire.
— Regină! strigă Andrii, cu inima şi sufletul pline pînă în margini de simţire. Ai trebuinţă de ceva? Ai vreo dorinţă? Spune, porunceşte! Porunceşte-mi să fac pentru tine cel mai greu lucru din lume şi o să alerg într-un suflet ca să-l săvîrşesc. Spune-mi să înfăptuiesc ceva pe care nici un om nu-i în stare să facă şi o să îndeplinesc porunca ta, chiar de-ar trebui să-mi dau şi viaţa. Să mor, da, să mor, pentru că şi moartea de dragul tău mi-e atît de dulce că... ţi-o jur pe sfînta cruce... Nu, nu sînt în măsură să-ţi spun cît îmi e de dulce! Am trei cătune! Jumătate din hergheliile părintelui meu sînt ale mele! Tot ce i-a adus de zestre mama, chiar şi bunurile pe care le tăinuieşte tatălui meu -sînt ale mele! Nimeni dintre cazaci n-are arme ca ale mele! Numai pentru plăseaua săbiei ce-o port, cazacii noştri îmi dau cea mai bună herghelie şi trei mii de oi pe deasupra. Dar de toate o să mă lepăd, toate o să le las, o să le frîrl, o să le ard, o să le înec la o singură vorbă de-a ta sau numai la o mişcare cît de mică a sprîncenelor tale negre! Ştiu că îndrug vorbe prosteşti şi poate nelalocul lor, ştiu că nu-i vremea potrivită pentru toate astea şi mai ştiu că nu unul ca mine. crescut la seminar şi Ia Zaporojie. o să ştie să mînuiască vorbele, aSa cum ştiu să le mînuiască aceia ce se întîlnesc cu rigi, cneji şi cu toată floarea cavalerilor străluciţi. Văd că tu eşti o făptură a lui Dumnezeu deosebită

de noi toţi ceilalţi muritori şi că stai neasemuit mai presus decît orice feme ori fiică de boier. Noi, ceştilalţi, nu sîntem vrednici să-ţi fim nici robi şi îngerii cerului ar fi în măsură să te slujească.
Cu o uimire din ce în ce mai mare, toată numai urechi, fără să scoată ni • u vorbă, asculta fata cuvintele deschise, izvorîte din inimă, în care se zărea c într-o oglindă, sufletul tînăr şi plin de puteri al voinicului. Orice vo
nemeşteşugită, rostită de glasul ce pornea din fundul inimii lui, era plină de putere. Fata îşi înălţă obrazul minunat, îşi îndepărtă cu o mişcare a mîinij şuviţele supărătoare ale părului. îşi întredeschise buzele şi rămase aşa multă vreme, cu ochii aţintiţi spre voinic. Apoi vru să spună ceva, dar se opri deodată, amintindu-şi că alta era menirea oşteanului din faţa ei, că în spatele lui se ridică în chip de aprigi răzbunători tatăl, fraţii şi patria întreagă a voinicului, că înspăimîntători sînt zaporojenii care au împresurat oraşul şi că atît ea, cît şi cei din oraş sînt sortiţi unei morţi crîncene... Şi ochii i se umplură de lacrimi; atunci, cu o mişcare repede a mîinii, fata luă o batisă înflorată de mătase, îşi ascunse faţa în ea, şi într-o clipă batista se umezi toată... Şi multă vreme rămase ea nemişcată, cu capul dat pe spate, strivin-du-şi între dinţii albi ca zăpada buza ei gingaşă de jos, de parcă ar fi simţit pe neaşteptate muşcătura înveninată a unui şarpe, şi cu faţa acoperită cu batista, ca să-i ascundă voinicului durerea copleşitoare de care era stăpînită.
— Spune-mi măcar o vorbă! se rugă Andrii, luîndu-i mîna catifelată.
La acea atingere, un foc dogoritor i se răspîndi prin vine şi cazacul strînse cu şi mai multă putere mîna ce zăcea fără viaţă între ale lui.
Dar ea tăcea, nu-şi lua batista de pe faţă şi rămînea mereu nemişcată.
— De ce eşti atît de tristă? Spune-mi de ce eşti atît de tristă?
Atunci fata aruncă batista, dădu pe spate părul lung ce-i cădea peste ochi şi îşi revărsă durerea în vorbe tînguitoare, rostindu-le atît de încetişor, îneît vocea ei părea o adiere de vînt, născută într-o seară minunat de liniştită, ce abia de atinge stuful des crescut pe margine de apă; stuful prinde a foşni, a doini şi trimite deodată în aer sunete subţirele, pline de o nemărginită tristeţe; iar călătorul ce se nimereşte prin apropiere le prinde din zbor, pătruns de un dor nelămurit, uitînd şi de seara ce se stinge încetul cu încetul, şi de

cîntecele vesele ale plugarilor şi cosaşilor ce se întorc de la cîmp, şi de dondănitul îndepărtat al vreunei căruţe, ce trece pe-acolo.
— Nu sînt eu oare vrednică de nesfîrşită milă? Nu e oare nenorocită mama care m-a adus pe lume? N-am eu parte de soarta cea mai amară din cîte s-au văzut? Şi nu eşti tu oare. soartă nemiloasă, cel mai aprig călău al meu? Pe cîţi nu i-ai adus la picioarele mele? Pe cei mai mîndri dintre şleahtici, pe cei mai avuţi dintre pani, dintre grofii şi baronii străini, precum şi toată floarea cavalerilor noştri. Toţi mă puteau iubi, fără vreo oprelişte şi ar fi socotit drept o mare fericire dragostea mea. Un semn cu mîna să fi făcut, oricare dintre ei,

i mai frumos la chip şi cel mai de neam, m-ar fi luat de soţie. Dar tu, soartă eIniloasă, nu mi-ai legat inima de nici unul dintre ei, ci mi-ai legat-o, în ciuda tftor voinici ai ţării mele, de un străin, de un duşman. Pentru ce, o, Maică Preacurată a lui Hristos, pentru ce păcate grele, pentru ce nelegiuiri mă jooneşti atît de cumplit? Zilele vieţii mele de pînă azi s-au scurs în bogăţie si belşug Bucatele cele mai scumpe şi vinurile cele mai dulci mi-au fost hrană si băutură. Pentru ce? La ce bun? Oare numai pentru a mă lăsa să mor de o moarte aprigă, la care nu e osîndit nici cel mai din urmă cerşetor al ţării mele? Si nu e de ajuns că mă aşteaptă o astfel de ursită înspăimîntătoare; nu e de ajuns că înainte de a-mi da sufletul, scris mi-a fost să văd cum o să moară în chinuri neomeneşti tatăl şi mama mea, pentru mîntuirea cărora mi-aş da cu drag de douăzeci de ori viaţa. Nu, toate astea nu sînt de ajuns: am fost sortită ca înainte de moarte să aud vorbe şi să văd o dragoste cum nu se mai află alta pe lume. A trebuit ca prin spusele lui voinicul acesta să-mi sfîşie în bucăţi inima, ca ursita mea să mi se pară şi mai de plîns, ca să jelesc şi mai amarnic tînăra-mi viaţă, ca moartea să mi se arate şi mai înspăimîntătoare, şi ca, murind, să te blestem şi mai mult, soarta mea cumplită, şi pe tine, fie-mi iertate păcatele grele, sfîntă Maică Precistă!
Şi după ce tăcu, o deznădejde fără margini se oglindi în ochii ei, pe faţă i se aşternu o tristeţe chinuitoare şi totul, de la fruntea şi ochii dureros plecaţi şi pînă la lacrimile mistuite şi uscate de văpaia obrajilor ei blînzi, totul părea a spune: „Nu e fericire pe acest chip".
— Dar unde s-a mai auzit pe lume una ca asta? Nu se poate, nu se cade, zise Andrii, ca cea mai frumoasă şi mai bună dintre femei să aibă parte de o soartă atît de amară, cînd a fost născută să i se închine, ca în faţa unei icoane, tot ce e mai ales în lume. Nu, n-ai să mori! Nu eşti sortită morţii! Mă leg pe neamul meu de cazac şi pe ţot ce am mai scump în lume că n-ai să mori! Iar de s-o întîmpla totuşi una ca asta, de n-o fi cu putinţă să îndepărtez prin putere, prin rugă ori prin vitejie acea soartă nemiloasă, atunci o să murim împreună, dar mai întîi eu! O să mor în faţa ţa, la picioarele tale minunate şi numai moartea o să mă poată despărţi de ţine.
— Nu căuta, voinice, să te înşeli nici pe tine, nici pe mine, îi răspunse fata, clătinînd uşor capul ei frumos. Eu ştiu, şi spre marea mea nenorocire, ştiu Prea bine, că tu n-ai dreptul să mă iubeşti! Şi mai ştiu aşijderea care e datoria Şi menirea ta: te cheamă la ei, tatăl, tovarăşii şi patria, pe cînd noi toţi îţi sîntem duşmani!
— Ce sînt pentru mine tatăl, tovarăşii şi patria? răspunse Andrii, scuturînd din cap. şi îşi îndreptă făptura mlădie şi puternică, asemenea plopului din margine de rîu. Şi dacă tot am ajuns aici, uite ce vreau să-ţi spun: nu am pe nimeni în lume! Pe nimeni, pe nimeni! repetă el cu acelaşi glas, însoţindu-şi vorbele cu acea mişcare a mîini cu care un cazac voinic şi dîrz îşi arată

hotărîrea nezdruncinată pentru o faptă nemaiauzită şi cu neputinţă de săvî pentru un altul. Cine a zis că patria mea e Ucraina? Cine mi-a dat-o de patr ! Patria e acel lucru spre care năzuieşte sufletul nostru, acel lucru care îi e m . drag decît orice pe lume. Patria mea eşti tu! Iată patria mea! Şi port în jnjm-această patrie, am s-o port cîte zile oi mai trăi şi aş vrea să văd cum ar pUtea s-o smulgă de acolo vreunul din cazaci?! Şi tot ce am pe lume o să vînd, o s" dau, o să calc în picioare, pentru această patrie!
Frumoasa încremeni o clipă ca o statuie negrăit de fermecătoare privindu-l drept în ochi, iar apoi izbucni într-un plîns cu sughiţuri, şi cu o privire minunată, de care e în stare numai un suflet mare de femeie, plăsmuit anume pentru asemenea porniri, i se aruncă la

piept şi, cuprinzîndu-i gîtul cu braţele albe ca zăpada, dădu Mu liber lacrimilor. In clipa aceea se auziră pe stradă strigăte nelămurite, însoţite de sunete de goarnă şi de bătaia tobelor. Dar Andrii nu le auzi. Nu simţea altceva decît răsuflarea caldă şi înmiresmata a buzelor ei, şiroaiele de lacrimi ce i se revărsau pe faţă şi părul greu, cu miros ameţitor, ce-i căzuse feţei din creştetul capului şi-l învăluia acum în mătasea lui întunecată şi strălucitoare.

Deodată năvăli în odaie tătăroaica, strigînd fericită şi ameţită de bucurie. — Sîntem izbăviţi, sîntem izbăviţi! Au intrat ai noştri în oraş, ne-au adus pîine, mei, făină şi zaporojeni legaţi fedeleş.

Dar nici unul din cei doi nu auzi ce fel de „ai noştri" au intrat în oraş, ce au adus cu dînşii şi care sînt prinşii lor. Cu sufletul plin de simţăminte necunoscute celor de pe pămînt, Andrii săruta buzele înmiresmate ce-i atingeau obrazul, buze ce nu rămaseră nici ele pecetluite: îi răspunseră în acelaşi chip. Şi în sărutul care-i lega pe amîndoi, tinerii simţiră ceea ce îi e dat omului să simtă numai o singură dată în viaţă.

Şi pierdut a fost cazacul! Pierdut pentru toată falnica seminţie căzăcească! N-o să mai vadă el de aci înainte nici Zaporojie, nici cătunele părinteşti, nici biserica Domnului, cum nici Ucraina n-o să-şi mai vadă în veci pe cel mai vrednic dintre ai săi fii, porniţi întru apărarea ei. Iar bătrînul Taras o să mai smulgă un smoc de păr din moţul lui încărunţit şi o să blesteme ziua şi ceasul în care a zămislit un astfel de fiu, spre ocara şi ruşinea lui!

:J
.Sfii.

VII

în tabăra cazacilor era mare frămîntare şi zarvă. La început nimeni nu putea răspunde lămurit cum de au pătruns în oraş ostile de sprijin. Dar mai pe urmă ieşi la iveală că tot curetiul Pereiaslavski, ce-şi avea locul de aşezare în faţa porţii lăturalnice a oraşului, a fost beat turtă, şi iată că astfel nu mai e

,re

op*

, mirare că jumătate din oamenii lui au fost măcelăriţi, iar cealaltă jumătate eati burduf, mai înainte chiar să se fi dumirit cum stau lucrurile, şi pînă să una rm*na Pe arme ceaH cazaci din curenele vecine, treziţi de zgomotul icăierarii. oastea duşmanului izbutise să treacă aproape toată pe poarta cetăţii, iar cele din urmă rînduri se apăraseră cu focuri de flinte împotriva cazacilor somnoroşi şi pe jumătate ameţiţi de băutură, ce se năpustiseră în fieorînduială asupra lor. Hatmanul oştirii dădu poruncă să se strîngă toată cazăcimea, şi cînd oamenii făcură roată în jurul lui şi se liniştiră, stînd cu capetele descoperite, cuvîntă:

— Aţi văzut acum, cazaci dumneavoastră, ce s-a petrecut în noaptea asta. Aţi văzut unde duce beţia! Aţi văzut ce ocară ne-a făcut duşmanul! Se vede treaba că domniile voastre aşa aţi înţeles lucrurile: dacă v-am îngăduit să îndoiţi măsura băuturii, sînteţi în stare să vă afumaţi pînă într-atîta, încît duşmanul oştirii Domnului nu numai că vă scoate şalvarii, dar vă şi scuipă în obraz şi voi nici că simţiţi!

Cazacii ţineau cu toţii capetele plecate, ştiindu-se vinovaţi. Numai Kukubenko, hatmanul curenului Nezamaikovski, îl înfruntă, zicînd:

— Ia stai oleacă, tătucule! Măcar că nu se cade să ridici glasul cînd vorbeşte hatmanul a toată oastea în faţa soborului de cazaci, dar faptele nu s-au petrecut chiar întocmai şi de aceea voi a o spune. N-ai dojenit chiar pe drept toată oştirea pravoslavnică. Cazacii s-ar fi făcut pe de-a-ntregul vinovaţi şi vrednici de moarte, dacă s-ar fi ameţit cu băutură la drum, în luptă sau la vreo muncă anevoioasă şi grea. Dar noi, noi am stat aici cu mîinile în sîn şi ne-am fîţîit fără nici o treabă în faţa cetăţii. Şi-apoi nu era nici un post, nici o altă oprelişte creştinească de la băutură pe vremea asta, şi atunci cum e cu putinţă să nu se ameţească omul de atîta huzur? Nu-i nici un păcat! Să le arătăm mai bine acum ce va să zică să taberi aşa, pe nepusă masă, asupra unor oameni nevinovaţi! I-am bătut noi şi înainte vreme de ţi-era mai mare dragul, d-apoi acum o să-i batem de n-or să mai ştie cum să-şi ia picioarele la spinare!

Cuvîntarea lui Kukubenko le merse cazacilor drept la inimă. îşi înălţară frunţile adînc plecate, iar mulţi dintre ei încuviinţară din cap zicînd: „Bine a spus Kukubenko!" Taras,

care stătea mai aproape de hatmanul oştirii, îl
întrebă:
— Ce spui, hatmane? Oare n-a grăit drept Kukubenko? Ce-ai de zis la asta?
— Ce am de zis? Uite ce: ferice de părintele care a zămislit un astfel de fecior! Că nu-i mare înţelepciune să rosteşti vorbe de dojana! Mai mare e cînd Ştii să zici un cuvînt care să nu batjocorească omul în nenorocire, ci, dimpotrivă, să-l mîngîie, să-i aţîţe îndrăzneala, cum aţîţă pintenii calul răcorit de apa proaspătă. îmi stătea şi mie pe limbă să vă spun o vorbă de mingîiere, dar Kukubenko mi-a luat-o înainte.
vp!

„Bine a grăit hatmanul!" se auzi din rîndurile zaporojenilor. „vOri -înţeleaptă!" spuseră şi alţii. Pînă şi cei mai cărunţi, care se ţineau ca un pîlc hulubi porumbaci, încuviinţară şi ei din cap şi rostiră încet, mişcîndu-v mustaţa sură: „Da, a spus vorbe înţelepte!"
— Ascultaţi dar. cazaci dumneavoastră! urmă hatmanul oştirii. Ca să cucerim cetatea, căţărîndu-ne ori săpînd pe sub ziduri, cum fac veneticii, adică meşterii nemţi - găsi-i-ar relele - nici nu se cade, nici nu-i treabă vrednică de un cazac. Dacă stai să judeci toate cum sînt, duşmanul n-a adus în oraş cine ştie cîte merinde, pentru că a avut cu el care puţine. Iar norodul din oraş e hămesit de foame! Se cheamă că o să mănînce totul cît ai bate din palme! Şi-apoi iarăşi cu finul pentru cai! Nu ştiu zău, poate doar să le arunce din cer un braţ-două vreun sffnt de-al lor... Numai că despre asta sigur Dumnezeu ştie de-o fi sau n-o fi aşa. Cît despre paterii lor, apoi numai gura-i de ei. Mă rog, pentru una sau pentru alta, leşii o să fie nevoiţi să iasă din oraş. Voi să vă împărţiţi în trei cete şi să vă aşezaţi pe trei drumuri, în faţa celor trei porţi de cetate. înaintea porţii celei mari să se aşeze cinci curene, iar în faţa celorlalte două, cîte trei. Curenele Deadkivski şi Korsunski să se aşeze la pîndă. Aşijderea şi polcovnicul Taras cu polcul lui. Curenele Tîtarevski şi Tîmoşevski să rămînă la dreapta căruţelor, pînă cînd o să fie trebuinţă de ele, iar curenele Şcerbinovski şi Steblikivski să rămîna şi ele de partea stîngă. Din rîndurile oştirii să iasă în faţă toţi cei mai clonţoşi, ca să zădărască duşmanul. Că leahul, care-i fudul din fire, n-o să rabde să fie luat în batjocură şi poate chiar azi o să-i vedem ieşind pe toţi din oraş. Hatmanii de curene să stea să-şi numere fiecare oştenii: dacă are ceva cazaci lipsă, să-şi întregească polcul din rămăşiţele curenului Pereiaslavski. Toate să fie încă o dată cercetate! Fiecare cazac să primească un păhărel de rachiu şi o pîine, ca să se dreagă după beţia de ieri. Dar eu unul aşa zic, că trebuie să fiţi sătui cu ce aţi mîncat ieri, pentru că - de ce să nu spunem drept - v-aţi umplut burţile de mă prinde mirarea cum de n-a crăpat vreunul din voi în timpul nopţii. Şi încă ceva: de s-o încumeta vreun cîrciumar jidov să-i vîndă cazacului fie şi numai o cană de rachiu, o să-i bat în frunte, cîinelui celuia, o ureche de porc şi o să-l spînzur de picioare, cu capul în jos! Şi acum, hai la treabă, fraţilor! La treabă!
Aşa rindui hatmanul oştirii, şi cazacii, cîţi erau acolo, îi făcură o plecăciune adîncă, după care se îndreptară spre căruţele şi taberele lor, ţinîndu-şi întruna cuşmele în mînă, şi numai cînd fură departe de tot, se acoperiră din nou. Apoi fiecare dintre ei prinse a se găti de luptă: îşi încercă sabia şi paloşul, îşi umplu cornul cu praful de puşcă pe care-l lua dintr-un săculeţ, îşi aşeză cum e mai bine carul şi-şi alese calul.
Taras porni şi el la polcul său, tot gîndindu-se cam unde ar putea fi Andrii şi negăsind răspuns. Să fi căzut oare rob împreună cu alţi cazaci care au fost legaţi buştean, adormiţi cum erau? Dar nu, Andrii nu era dintre aceia care se

- r**obit** de viu! Nici printre cazacii morţi nu se zărea leşul lui. Taras merse , fruritea polcului său atît de cufundat în gînduri, că nu auzi cum îl strigă de !Jultă vreme cineva pe nume.
— Care eşti ăla de mă strigi? rosti el într-un tîrziu scuturîndu-se din
toropeală
In faţa lui stătea Iankel, jidovul.
— Pan polcovnice, pan polcovnice! spunea Iankel grăbit, cu glas întretăiat, după care se vedea că are de povestit ceva nu tocmai lipsit de temei. A(n fost în oraş, pan polcovnice!

Taras îl privi, minunîndu-se cum de-a avut vreme să pătrundă în cetate.
— Şi ce naiba ai căutat acolo?
— Iaca, spun tot, făcu Iankel. De îndată ce am auzit zarvă mare în zori de zi şi cazacii au început să puste colo şi colo, am înşfăcat caftanul şi, fără să-l îmbrac, m-am repezit într-un suflet acolo; numai pe drum mi-am tras caftanul pe mîneci, atît eram de dornic să aflu pentru ce e tărăboiul ăsta mare şi pentru ce trag cazacii cu noaptea în cap. Am ajuns la poarta cetăţii chiar în clipa cînd cei din urmă oşteni intrau în oraş. Cînd, ce să văd? în fruntea lor era pan Galeandovici, stegarul. Pe ăsta îl cunosc bine, îmi datorează de trei ani o sută de galbeni. M-am luat după dînsul, chipurile, ca să-i cer datoria, şi am intrat împreună cu el în oraş.
— Cum adică? După ce ai intrat în oraş, mai vroiai să-ţi scoţi şi banii? întrebă Bulba. Şi n-a dat el poruncă să fii spînzurat pe loc, ca un cîine?
— Aşa să trăiesc eu c-a vrut să mă spînzure! răspunse jidovul. Slugile lui au şi pus mîna pe mine şi erau cît p-aci să-mi anine ştreangul de gît, dar eu m-am rugat fierbinte de pan stegar, zicîndu-i că o să-l aştept cu datoria cît vrea dînsul, ba i-am făgăduit să-i mai dau şi alţi bani împrumut, de cum m-o lăsa să strîng tot ce-am de luat de la alţi oşteni; iar pan stegar - pentru că a fost vorba să-ţi spun totul domniei tale - n-are nici un galben în buzunar. Măcar că-i stăpîn peste nu ştiu cîte sate şi moşii, şi patru castele, şi pămînt de stepă pînă la Şklov, dar la pungă parcă-i cazac sadea: n-are o para chioară. Chiar acum, de nu l-ar fi înzestrat cu arme jidovii din Breslau, n-ar fi avut cu ce merge la război. Tot din pricina asta n-a fost nici la adunarea trimişilor boierimii **leşeşti.**..
— Şi-n oraş ce ai făcut? Ai văzut barem pe cineva dintre ai noştri?
— Cum să nu? Sînt mulţi de-ai noştri acolo! Alde Iţic, Rahum, Samuilo, Haivaloh, unul care-i arendaş...
— Lua-i-ar naiba de cîini! strigă Taras, scos din fire. Ce-mi tot bagi pe gît neamul tău jidovesc, hai? Eu te întrebam de zaporojenii noştri.
— Pe zaporojenii noştri nu i-am văzut, afară de unul: pe pan Andrii!
. — Pe Andrii l-ai văzut? întrebă repede Bulba. De ce taci? Unde l-ai văzut? n vreun beci? în vreo groapă? Necinstit? Legat?

m

Ic
»A»»Q feginR temi»» • JV. V.
Cine ar îndrăzni să-l lege pe pan Andrii? Ehei, ce cavaler mîndru e acum! Aşa să trăiesc eu[33] că nici nu l-am cunoscut întîi! Epoleţi de aur mînecare de aur, platoşă de aur, şapcă de aur, brîu de aur, pretutindeni aur într-un cuvînt e cu totul şi cu totul de aur. Cum îi soarele care s-arată primăvara, cînd piuie şi ciripeşte în grădină orice păsăruică şi cînd miroase orice firicel de iarbă, aşa străluceşte şi pan Andrii în aurul lui. Ba i-a dat voievodul şi un cal de călărit, mîndru de n-are pereche! Numai calul acela face vreo două sute de galbeni!
Bulba rămase încremenit. i — De ce s-a îmbrăcat cu straie de-ale lor?
— Pentru că-s mai frumoase decît ale lui, iaca de ce!... Să-l vezi cum se plimbă călare şi el, şi alţii; el îi învaţă pe ei, ei pe dînsul. Mă rog, zici că-i cel tnai bogat pan de-al leşilor şi pace bună!!
i — Şi cine l-a silit să le facă pe toate astea?
î — Am zis eu că l-a silit careva? Ori poate pan Taras nu ştie că dînsul a
trecut de bunăvoie la ei?
: — Cine să treacă?
u —Păi... pan Andrii! i
— Unde să treacă? ,
— A trecut, zic, de partea leşilor. Acum e cu totul şi cu totul al lor! j
— Minţi, ureche de porc ce eşti!
— Se poate să mint? Ce, sînt prost? Să mint ca să dau de vreun bucluc? Cej tocmai eu să nu ştiu că un jidov care îndrăzneşte să mintă un pan e spînzurat pe loc ca un cîine?
s
— Atunci, după tine, el şi-a vîndut ţara şi credinţa strămoşească? a
— Am zis eu c-a vîndut ceva? Eu am zis atît: că a trecut de partea lor.
— Minţi, jidov afurisit! Una ca asta nu s-a mai întîmplat pe pămîntul nostru pravoslavnic. Le cam încurci, cîine!
— Să crească iarba pe pragul casei mele, dacă le-ncurc! Să scuipe cine-o ,vrea peste mormîntul lui taică-meu, al mamei mele, al socrului, al tatălui tatălui meu şi al tatălui mamei mele, dacă le-ncurc! Dacă pan Taras vrea, o să-i spun chiar pentru ce a trecut de partea lor.
— Pentru ce?
— Are voievodul o fată frumoasă! Da frumoasă, de zici Doamne!
Aici jidovul se strădui în fel şi chip să arate cît e de frumoasă fata. desfăcîndu-şi inimile în lături,

închizînd pe jumătate ochii şi strîmbîndu-şi gura, de parcă ar fi gustat din ceva.
— Ei şi ce-i cu asta?
— Păi, pentru ea le-a făcut pe toate şi pentru ea a trecut de partea lor Omul, cînd îl păleşte dragostea, e ca o bucată de talpă muiată în apă: n-ai
s-o îndoi cum îţi place.

Bulba căzu pe gînduri. îşi aminti cît e de mare puterea femeii plăpînde, care pe muH ia dus la pierzare, îşi mai aminti că despre partea asta Andrii era cam sb de înger şi rămase multă vreme aşa, pironit locului.
— Numai să asculte pan Taras, că eu o să-i spun tot, zise jidovul. Cînd am auzit zarvă şi am văzut că oştenii intră pe poarta cetăţii, am apucat în grabă, asa ca să fie, un şirag de mărgăritare, pentru că în oraş sînt duduci frumoase şi boieroaice, mi-am zis eu, şi dacă-i aşa, poate să nu fie pic de mîncare, da mărgăritarele mele tot o să mi le cumpere vreuna din ele. Iar după ce slugile stegarului mi-au dat drumul, am alergat într-un suflet la curtea voievodului, ca să-mi vînd mărgăritarele şi acolo am descusut-o bine de tot pe slujnica-tatăroaică. „Nunta o prăznuim numaidecît după ce-i gonim pe zaporojeni. Pan Andrii a făgăduit să-i gonească el, cu mîna lui."
— Şi tu nu l-ai ucis pe loc, pe cîinele cela? strigă Taras Bulba.
— Pentru ce să-l ucid? N-a trecut el de bunăvoie? Atunci cu ce-i vinovat? Se vede că se simte mai bine acolo, de aceea a trecut!
— Şi tu l-ai zărit cu ochii tăi?
— Să mor dacă nu l-am văzut cu ochii mei! Ce voinic! Mîndru cum nu mai e nici unul! Şi de cum m-a văzut, numaidecît şi-a adus aminte de mine, să-i dea Dumnezeu sănătate! Iar cînd m-am apropiat de el, a zis...
— Ei, ce-a zis?
— A zis... dar mai întîi şi-ntîi mi-a făcut aşa cu degetul, adică să viu lîngă el, numai atunci a zis: „Iankel!" Iar eu i-am răspuns pe dată: „Pan Andrii!" - „Iankel, să-i spui tatălui meu şi fratelui şi cazacilor zaporojeni, să le spui tuturor că părintele meu nu-mi mai e părinte, că fratele meu nu-mi mai e frate şi tovarăşii de arme nu-mi mai sînt tovarăşi, şi că o să mă bat cu ei cu toţi! Cu toţi pot să mă războiesc, uite-aşa!"
— Minţi, iudă afurisită! ţipă Taras Bulba, scos din fire. Minţi, cîine! Tot tu l-ai răstignit şi pe Hristos, blestematule! O să te ucid, satană! Şterge-o, că de nu, n-ai să scapi teafăr din mîna mea. Şi spunînd asta, Taras îşi smulse sabia de la brîu.
Jidovul, speriat, o luă la fugă de-i sfîrîiau călcîiele, alergînd atît de repede cît îl puteau duce picioarele lui subţiri şi uscăţive. Aşa fugi el mult şi bine printre căruţele cazacilor şi apoi dincolo de ele, în cîmp deschis, fără să Privească îndărăt, deşi Taras nu se ţinea după el: chibzuise bătrinul că nu face să-şi răzbune mînia pe cel dintîi om care i-a căzut la îndemînă.
Iar Taras abia acum îşi aduse aminte că l-a văzut pe Andrii trecînd cu o seară înainte prin tabără alături de o femeie şi îşi lăsă adînc în piept capul nins de ani, dar tot nu-i venea să creadă că a fost cu putinţă să i se întîmple o ocară ca asta! Fiul lui să-şi vîndă credinţa şi sufletul!
In cele din urmă, îşi duse polcul la locul de pîndă, dincolo de singura pădure ce scăpase nepîrjolită de cazaci, în vreme ce zaporojenii ceilalţi, călare

şi pe jos, înaintau pe cele trei drumuri, spre cele trei porţi de cetate. unui după altul veneau toate curenele: Umanski, Popovicevski, Kanevski Steblikivski, Nezamaikovski, Gurguziv, Tîtarevski, Tîmoşevski. Numai curenui Pereiaslavski lipsea din rîndul lor. Straşnic au băut cazacii acelui curen. Atît de straşnic, că şi-au băut şi libertatea. Unii dintre ei s-au trezit legaţi, în mîinile vrăjmaşilor, iar alţii nu s-au mai trezit deloc, ci aşa, adormiţi cum erau, au trecut în somnul veşnic, în pămîntul umed. Hatmanul Hlib[3] s-a pomenit şi e în tabăra vrăjmaşă, fără şalvari şi fără hainele de deasupra.
Cei din oraş au simţit numaidecît mişcarea cazacilor şi au ieşit cu toţii sus pe meterez. în faţa zaporojenilor se desfăşura acum un tablou cît se poate de viu: muchia valului era presărată cu cavaleri Ieşi, unul mai mîndru decît altul. Coifurile lor de aramă, împodobite cu cîte un surguci din pene albe ca nişte lebede, străluceau ca soarele. Alţii aveau pe cap tichiuţe subţiri, trandafirii şi albastre, îndoite şi date spre ceafă, şi hainele lor, cu mîneci largi erau brodate cu fir sau împodobite cu găitane de aur; unii aveau săbiile şi puştile lucrate cu podoabe scumpe şi plătite cu bani grei, precum şi multe alte zorzoane ce-ţi luau ochii. în faţa tuturor celorlalţi stătea ţanţoş polcovnicul din Bugeac, cu o căciulă roşie cusută cu fir. Polcovnicul era un om greoi, mai înalt şi mai gras decît toţi, iar haina lui largă şi scumpă abia de-l putea cuprinde. De partea celalată a meterezului, mai spre partea lăturalnică, era un alt polcovnic, mărunţel de stat şi uscăţiv. Dar ochii lui mici şi ageri priveau cu vioiciune de sub sprîncenele stufoase, iar polcovnicul se răsucea ca o sfîrlează în toate părţile, arătînd ceva cu o mişcare sprintenă a mîinii lui slabe şi descărnate şi împărţind porunci. Se vedea bine că, în ciuda staturii sale mărunţele, se pricepea în meşteşugul armelor. în apropierea lui se aţinea un stegar lung ca o prăjină, cu mustăţi stufoase şi cu obrajii

roşii ca para focului, care arătau că acest pan se da în vînt după mieduri tari şi mîncări gustoase. Iar dincolo de ei se vedea sumedenie de alţi şleahtici înarmaţi pînă în dinţi, unii pe galbenii lor, alţii pe socoteala statului, iar alţii pe banii jidovilor, cărora le zălogiseră tot ce aveau în castelele moştenite din strămoşi. Mai erau acolo şi mulţi trîntori aciuaţi pe lîngă senatori, pe care aceştia îi luau cu dînşii la mese simandicoase, ca să pară mai străluciţi, dar care furau de pe masă ori din dulapuri cupe de argint şi a doua zi, după vreo sindrofie pompoasă, se urcau pe capra trăsurii unui pan oarecare. într-un cuvînt, era acolo multă lume fel de fel. Unii dintre ei n-aveau adeseori cu ce să-şi plătească un păhărel de băutură, dar acum. ca era război, se înţoliseră cu toţii ca de sărbătoare.
Cazacii, aşezaţi şiruri-şiruri, stăteau tăcuţi în faţa zidurilor cetăţii. Nimeni n-avea aur pe el, ici-colo lucea răzleţ cîte o înfloritură pe o plăsea de sabie sau pe un pat de puşcă. Nu le plăcea zaporojenilor să se gătească în straie scumpe cînd ieşeau la luptă. Purtau zale din cele mai obişnuite şi svitci. Doar căciulile lor negre de oaie, cu fundul roşu, se zăreau pînă departe, ca nişte pete vişin[11]

Din rîndurile căzăceşti se desprinseră curînd doi călăreţi: unul tinerel de tot altul ceva mai copt, amîndoi erau meşteri buni la vorbă usturătoare, dar j j$_a$ f$_a$ptă: Ohrim Naş[3] şi Mîkîta Golokopîtenko[36]. îndată după ei ieşi din rînd $_s$i Demid Popovici, un cazac voinic aciuat de multă vreme la Seci, care se războise sub zidurile Adrianopolului şi trecuse prin nenumărate încercări la viaţa lui; ba odată scăpase şi din foc şi ajunsese la Seci cu capul negru, de pîrlit ce era, şi cu mustăţile pîrjolite. Dar acum Popovici era iar gras şi frumos, cu un moţ pe care-l răsucea după ureche, iar mustăţile-i crescuseră la loc, negre ca tăciunele. Şi ce meşter mai era la vorbă usturătoare, Popovici ăsta!
— Tare mîndre veşminte are toată oştirea voastră! Mult am da să ştim dacă şi puterea oştirii tot aşa de mîndră e!
— O să vă arăt eu vouă! strigă numaidecît de sus polcovnicul cel gras. O să vă leg buştean pe toţi! închinaţi-ne de bunăvoie, slugi nenorocite, armele şi caii voştri! Aţi văzut cum v-am legat fraţii? Aduceţi încoace pe zaporojenii ceia, ca să-i vadă!
Şi leşii aduseră pe meterez zaporojenii prinşi în strînsoarea funiilor, înaintea tuturor venea hatmanul de curen Hlib, fără şalvari şi fără hainele de deasupra, aşa cum fusese înşfăcat, în ameţeala băuturii. Hatmanul ţinea ochii în pămînt: îi era ruşine faţă de cazacii lui că-l vedeau despuiat şi că-l ştiau ajuns în robie, ca un cîine, luat în somn. într-o singură noapte capul lui semeţ cărunţise de tot.
— Nu te mai amărî, Hlib! Te scăpăm noi! îi strigară de jos cazacii.
— Nu fi trist, firtate, spuse şi hatmanul de curen Borodatîi, că te-au luat despuiat - asta nu-i vina ta. Fiecăruia poate să i se întîmple! Mai mare ruşinea pentru cei ce te-au adus aici spre necinstire, fără să-ţi fi acoperit cuviincios trupul despuiat!
— Se vede treaba că sînteţi viteji nevoie mare cînd e vorba de oameni toropiţi de somn! zise Golokopîtenko, privind în sus, spre meterez.
— Un bob zăbavă, că vă tăiem şi vouă moţurile, îi răspunseră cei de pe val.
— Straşnic aş vrea s-o mai văd şi pe asta, strigă Popovici, răsucindu-se cu [c]al cu tot. Apoi le aruncă o căutătură cazacilor şi adăugă: Sau ce zic eu? Or fi avînd dreptate şi leşii! Dacă o să-i ducă la atac burtosul cela, o să aibă o pavăză [d]e toată nădejdea!
— Şi de ce gîndeşti c-ar avea o pavăză de nădejde? îl întrebară cazacii, Ştiind că Popovici pregăteşte pesemne una bună.
, — Păi, pentru că îndărătul lui poate să se pitească toată oştirea, iar burta
[[e] atît de grozavă, că pe naiba mai poţi ajunge prin ea cu suliţa la vreunul din
•eşi!
clăti
Cazacii izbucniră cu toţii în hohote de rîs şi multă vreme unii din ei mai nară încă din cap. zicînd: „Halal Popovici! De-o apuca să-l atingă pe careva

cu o vorbuliţă de-a lui, apoi..." Dar nu sfîrşiră să spună ce s-ar întîmpi$_a$ „apoi".
— Fugiţi, fugiţi mai repede de lîngă ziduri! strigă deodată hatmanul oştirii pentru că teşii, pe cît se pare, nu putuseră îndura vorba usturătoare a k Popovici şi căpetenia lor făcuse un semn cu mîna.
De-abia se traseră cazacii de la meterez, că leşii îi şi împroşcară cu mitralii Pe val începu o mişcare vie: se ivi chiar voievodul, călare, cu părul alb. Porţile se deschiseră şi oastea ieşi din cetate. în faţă veneau, frumos orînduiţi în şiruri drepte, husarii cu hainele cusute cu fir. După ei veneau oştenii îmbrăcaţi cu zale, apoi alţii cu platoşe şi lance, apoi cei cu coifuri de aramă; în urmă înaintau călare, unul cîte unul, cei mai arătoşi dintre şleahtici, îmbrăcaţi fiecare în alt fel. Nu voiseră, semeţii de ei, să se amestece în rîndurile celorlalţi; chiar şi cei care n-aveau oşteni, veneau singuri, numai cu slugile lor. Apoi

veneau iar şiruri de luptători, iar în spatele lor ieşi, tot călare, stegarul. Apoi alte şiruri, şi după ele polcovnicul cel gras şi în sfîrşit, cel din urmă, după oştirea toată, ieşi polcovnicul cel măruntel.
— Nu-i lăsaţi, nu-i lăsaţi să se rînduiască şi să se aşeze în şiruri! strigă hatmanul oştirii căzăceşti. Pe ei, toate curenele o dată! Lăsaţi celelalte porţi! Curenul Tîtarevski să atace dintr-o parte! Deadkivski - din alta! Kukubenko şi Palîvoda[57] să le sară-n spate! învălmăşiţi-i, amestecaţi-i şi despărţiţi-i unii de alţii!
.. .Şi cazacii îi izbiră din toate părţile, îi învălmăşiră, îi amestecară şi se amestecară şi ei. Nu-i lăsară nici măcar să tragă cu flintele: dintr-o dată ajunseră la paloşe şi lănci. Se făcu un vălmăşag cumplit şi toţi avură prilejul să-şi arate dibăcia. Demid Popovici străpunse trei luptători de rînd şi trînti de pe cai doi dintre şleahticii cei mai semeţi, zicînd: „Ce mai cai! De mult vroiam să pun mîna pe asemenea cai!" După care mînă caii departe în stepă, strigîndu-le cazacilor ce se ţineau deoparte să-i prindă. Apoi îşi făcu iar loc pînă în grămadă, se repezi la şleahticii doborîţi de el la pămînt, pe unul îl omorî, iar altuia îi aruncă arcanul de gît, îl legă de şaua lui şi îl tîrî peste tot cîmpul, după ce mai întîi îi scosese de la brîu sabia cu mînerul scump şi chimirul doldora de galbeni. Kobita, un alt cazac vrednic, tînăr de ani, se încaieră şi el cu un viteaz cunoscut din oastea leşească şi se luptă cu dînsul vreme îndelungată, pînă ajunseră să se bată piept în piept. Cazacul fusese cît p-aci să iasă învingător: îşi trimise duşmanul la pămînt, îl lovise în piept cu un pumnal turcesc bine ascuţit, dar nu ştiuse să se ferească la vreme: un glonte fierbinte îl plesnise în aceeaşi clipă drept în tîmplă. îl doborîse cel mai de seamă dintre pani, cavalerul cel mai strălucit, din neamul cel mai de vază! Ca un plop subţirel şi mlădios, zbura tînărul peste tot cîmpul. pe calu-i şarg Multă vrednicie de cavaler şi vitejie vădise el pînă în clipa aceea; despicase fa două pe doi zaporojeni - pe Feodor Korj. un cazac inimos, îl trîntise

ămîrit cu cal cu tot. Apoi împuşcase calul, iar pe călăreţ îl străpunsese cu Licea, tăiase multe mîini şi multe capete şi-l lăsase mort pe loc pe Kobita, trimiţîndu-i un glonţ drept în tîmplă.
Iată cu cine aş vrea să mă măsor! strigă hatmanul curenului vezamaikovski - Kukubenko. Apoi dădu pinteni calului, zbură cît ai clipi din ochi drept în spatele cavalerului şi slobozi un strigăt atît de sălbatic, încît toţi cei din jur tresăriră de spaimă. Leahul vroi să-şi întoarne calul, ca să stea faţă-n faţă cu cazacul, dar calul nu-l ascultă: înspăimîntat de strigătul năprasnic al cazacului, se smuci în lături şi-l ajunse din urmă glonţul lui Kukubenko; i se înfipse fierbinte între umeri şi-l doborî la pămînt, dar nici acum nu se lăsă bătut leahul şi cercă din răsputeri să-şi izbească duşmanul. Numai că mîna, căzută sub povara săbiei, slăbea din ce în ce. Iar Kukubenko îşi luă cu amîndouă mîinile paloşul greu şi i-l împlîntă drept între buzele ce începuseră să se învineţească. Paloşul; îi rupse doi dinţi albi ca zahărul, îi despică în două limba din gură, sfărîmă osul cefii şi se înfipse adînc în pămînt, {intuind pentru vecie ţeasta duşmanului de ţarina rece. Un val de sînge ţîşni în sus, roşu ca bobul de călin crescut pe-un mal de apă, sînge boieresc de viţă veche, scăldînd veşmîntul galben, cusut cu fir. Iar Kukubenko îl părăsi numaidecît şi îşi Seu loc, împreună cu cazacii lui, spre o altă grămadă de luptători.
— Ehei, ce mai podoabe a lăsat Kukubenko ăsta! zise Borodatîi, hatmanul curenului Umanski, depărtîndu-se de cazacii săi spre locul unde zăcea ucis cavalerul doborît de Kukubenko. Am omorît şi eu şapte şleahtici cu mîna mea. dar podoabe ca astea n-a avut nici unul dintre ei.
Şi s-a lăsat ademenit de lăcomie hatmanul Borodatîi: s-a aplecat spre leah, ca să-i scoată găteala scumpă de oştean; a izbutit să-i smulgă pumnalul turceasc bătut cu nestemate, i-a desprins de la bîru chimirul doldora de galbeni, i-a luat din piept tolba cu rufe de pînză subţire, cu argintărie bogată Şi cu o buclă din părul unei fete, păstrată cu grijă spre bună amintire... Şi n-a simţit Borodatîi cum îl ajunge din urmă, ca o furtună, stegarul cel cu nasul roşu, pe care-l doborîse mai adineauri de pe cal, lăsîndu-i spre aducere-aminte Şi un semn de paloş de toată frumuseţea. Şi şi-a luat avînt stegarul şi mi l-a izbit pe hatman cu toată setea, drept peste grumazul aplecat. Cazacului nu i-a fost spre bine lăcomia: a sărit departe de trup capul voinicesc şi s-a prăvălit ţfupul văduvit de cap, muind pînă hăt departe ţărîna cu sîngele lui. S-a înălţat ln sus, spre tăriile cerului sufletul dîrz de cazac, mohorît şi supărat de cele Petrecute, dar totodată mirat că părăseşte atît

de timpuriu un trup atît de Puternic. Dar n-a apucat bine stegarul leah să-şi înfigă degetele în moţul hatmanului, pentru ca să şi-l lege de şa, că răzbunătorul nemilos s-a şi ivit.
întocmai ca hultanul din ceruri care, după ce s-a rotit de cîteva ori pe ^a^pile-i puternice, se opreşte deodată ca răstignit şi apoi se repede în zbor de ^sa^geată peste pitpalacul ce strigă la margine de drum, tot aşa Ostap, fiul lui

Taras, s-a năpustit iară veste asupra stegarului leah şi i-a aruncat cît ai clipi d ochi laţul de gît. Stacojie s-a făcut faţa stegarului, din roşie cum era, cînd s" strîns în jurul gîtului laţul nemilos; mîna lui s-a încleştat pe mînerul pistolul dar degetele închircite de durere n-au putut să îndrepte ţeava şi glonţul s-pierdut de-a surda. Ostap i-a desprins pe loc de pe şa şnurul de mătase ne care stegarul îl purta la dînsul pentru înlănţuirea vrăjmaşilor robiţi, şi cu el u legat pe stegar de mîini şi de picioare; celălalt capăt al şnurului şi l-a prin~s~ şa şi a pornit peste cîmp, tîrîndu-l pe leah după el, în vreme ce-i chema cu glas tare pe toţi cazacii din polcul Umanski să vină şi să dea hatmanului lor cea din urmă cinstire.
Iar cazacii aceia, de cum auziră că Borodatîi, hatmanul lor, nu mai e în viaţă, părăsiră cîmpul de bătaie şi se adunară într-un suflet ca să-i ridice trupul; tot acolo, pe loc, ţinură sfat pe cine să aleagă hatman. în cele din urmă ziseră cu toţii:
— La ce bun atîta vorbă? Unul mai vrednic ca Ostap al lui Bulba nici că se poate. E mai tînăr, ce e drept, decît noi toţi, dar are judecată cît unul bătrîn.
Ostap îşi scoase căciula şi le mulţumi tuturor fraţilor săi cazaci pentru cinstea pe care i-au arătat-o, dar nu putu să se mai împotrivească, zicînd că-i tînăr ori necopt la minte, pentru că vedea bine că războiul e în toi şi că nimănui nu-i arde de astfel de fleacuri, ci îşi luă cazacii şi-i duse tocmai unde era vălmăşagul mai mare, arătînd astfel tuturor că nu l-au ales degeaba hatman. Leşii, simţind că se îngroaşă gluma, se dădură mai înapoi şi trecură în fugă de cealaltă parte a cîmpiei, pentru a se aduna cu toţii la un loc. Iar polcovnicul lor cel mărunţel făcu semn cu mina spre cei patru sute de luptători proaspeţi, neosteniţi ce stăteau chiar în poarta cetăţii, şi o ploaie de gloanţe se abătu asupra cazacilor. Dar nu atinse pe mulţi: izbiră mai cu seamă boii care se uitau înnebuniţi la luptă. Boii mugiră sălbatic, se întoarseră spre tabăra cazacilor şi strivіră în picioare oameni. în aceeaşi clipă însă, Taras, care stătuse pînă atunci la pîndă cu polcul, se năpusti înaintea lor cu oamenii lui, care strigau de mama focului, şi le tăie calea. Turma înnebunită se întoarse în loc, înspăimîntată de strigătele cazacilor, şi se repezi spre oastea leşilor, dînd peste cap călăreţii, strivind şi împrăştiind tot ce întîlnea în cale.
— Mulţumescu-vă, boilor, strigară zaporojenii, ne-aţi slujit cu cinste pe drum, iar acum ne-aţi adus folos şi în luptă, şi se repeziră iar asupra vrăjmaşului.
Mulţi duşmani au mai căzut atunci şi mulţi dintre cazaci au arătat de ce sînt în stare: Metelîţia[38], Silo, fraţii Pîsarenko[39], Vovtuzenko[40] şi cîţi alţii! Dacă au văzut şi au văzut leşii că le merge prost, au înălţat steagul şi au început să strige să le deschidă porţile. Şi s-au deschis scîrţîind porţile ferecate şi au primit în cetate pe călăreţii istoviţi şi prăfuiţi, cum primeşte ţarcul o turmă de oi înghesuite în faţa lui. Mulţi dintre zaporojeni se luară dintru început dn

MT Ostap şi-i opri pe ai lui, zicîndu-le: „Mai departe de ziduri, fraţi cazaci! îdu-i bin^e s va^ apropiaţi prea mult de ele!" Şi bine le-a zis, pentru că de pe Idufl Ieşi prăvăliră şi aruncară tot ce le cădea la îndemînă şi mulţi cazaci o nătifă T°^cma^ atunci se apropia călare şi hatmanul oştirii, care-l lăudă pe OstaP- spunînd: „Iaca un hatman nou-ales, care îşi călăuzeşte oamenii întoc-~ffla~i ca unul vechi!" Bătrînul Bulba întoarse şi el capul, ca să vadă hatmanul cel ~nO~u, şi-l zări pe Ostap călare în fruntea polcului Umanski, cu căciula dată voinicele pe spate şi cu buzduganul de hatman în mînă. „Ia te uită!" zise Bulba, privindu-şi fiul, şi cu inima plină de bucurie le mulţumi tuturor cazacilor pentru cinstirea ce i-o arătaseră feciorului său.
Zaporojenii se traseră apoi iar îndărăt, pregătindu-se să se întoarcă la taberele lor, iar sus pe val se arătară din nou leşii, numai că de astă dată aveau îmbrăcămintea zdrenţuită. Multe veşminte scumpe erau pline de sînge închegat, iar coifurile frumoase de aramă erau acoperite de praf.
— Ei, ce ziceţi? Ne-aţi legat burduf, hai? le strigau de jos zaporojenii.
— Las că vă arăt eu vouă! se răţoi la fel ca înainte polcovnicul cel gras,
arătîndu-le funia.
Şi multă vreme încă oştenii prăfuiţi şi rupţi de oboseală îşi trimiseră ameninţări unii altora, iar aceia dintre ei care erau mai ascuţiţi la limbă, schimbară vorbe care mai de care mai usturătoare. într-un tîrziu se împrăştiară cu toţii. Unii se întinseră pentru odihnă, istoviţi de luptă cum erau. Alţii îşi presărară rănile cu pămînt şi acum rupeau batistele şi veşmintele scumpe luate de la vrăjmaşii ucişi, prefăcîndu-le în fese. în sfîrşit. alţii, mai puţin obosiţi, se apucară să strîngă morţii şi să le dea cea din urmă cinstire: săpară morminte cu ajutorul paloşelor şi lăncilor, scoţînd ţarina cu cuşma sau cu poala hainelor, apoi rînduiră frumos în gropi trupurile neînsufleţite şi le acoperiră cu pămînt proaspăt, ca să nu le scoată ochii corbii sau vulturii hrăpăreţi. Iar morţii leşilor îi legară

laolaltă, cum se nimerea, cîte zece împreună, de cozile cailor înnebuniţi, pe care îi lăsară slobozi în ctmpie, ba îi mai şi fugăriră vreme îndelungată după aceea, biciuindu-le coastele. Iar caii porniră în goană turbată peste brazde şi hîrtoape, peste rîpe şi peste ape, izbind de pămînt leşurile însîngerate, acoperite cu praf.

Apoi toate curenele se aşezară să cineze, alcătuind cercuri, cercuri şi vorbiră îndelung despre faptele şi vitejiile ce le-a fost dat să săvîrşească în acea ?i, menite să fie povestite apoi veacuri în şir urmaşilor lor, precum şi străinilor ce vor veni pe acele locuri. Tîrziu în noapte au rămas de veghe cazacii, şi mai tîrziu decît toţi a rămas treaz bătrînul Taras, cătînd să înţeleagă pentru ce nu a aflat şi Andrii în rîndul oştirilor vrăjmaşe. S-o fi ruşinat oare Iuda să iasă "npotriva alor săi, ori o fi minţit jidovul şi Andrii căzuse rob la Ieşi? Dar lumaidecît îşi aminti Taras că sufletul lui Andrii era peste măsură de pornit să Oculte vorbe muiereşti; atunci îşi simţi inima plină de amărăciune, se oţărî

cumplit împotriva muierii care-i vrăjise feciorul şi se legă să se răzbune. Si fi pregetat bătrînul să-şi îndeplinească legămîntul! Nu s-ar fi UJtat ?r frumuseţea ei strălucitoare; ar fi apucat-o de părul bogat împletit în coar groasă şi ar fi tîrît-o peste tot cîmpul, printre toţi cazacii. S-ar fi zdrobit *A* pămînt, s-ar fi acoperit de sînge şi colb sînii şi umerii ei minunaţi, a caro strălucire nu se putea asemui decît cu zăpezile veşnice de pe cele mai înalt piscuri ale munţilor. I-ar fi ciopîrţit în bucăţi trupul ei nespus de frumos! Da nu ştia Bulba ce-i hărăzeşte Dumnezeu omului pentru a doua zi. Somnul puse încetul cu încetul stăpînire pe el şi bătrînul adormi...

Iar cazacii vorbiră între ei multă vreme şi noaptea întreagă rămaseră lîn focuri străjile treze şi neadormite, cercetînd cu luare-aminte împrejurimile

VIII

por

N-apucase soarele să urce în creştetul cerului, că toţi zaporojenii se şi adunaseră roată. Sosise veste de la Seci că tătarii, folosindu-se de plecarea cazacilor, jefuiseră tot ce lăsaseră ei acolo, dezgropaseră bunurile tăinuite de ei sub pămînt, omorîseră şi robiseră pe toţi cei rămaşi pe loc, luaseră turmele şi hergheliile zaporojenilor şi acum erau în drum spre Perekop. Un singur cazac, pe nume Maksim Goloduha[41], izbutise să scape din mîna tătarilor, înjunghiase un mîrzac[42], îi luase săculeţul cu ţechini, se îmbrăcase cu straie tătăreşti, încălecase un cal tătăresc şi vreme de o zi şi jumătate şi două nopţi fugise de urmărirea duşmanilor; tot gonind aşa, omorîse calul, se urcase pe-un altul, îl omorîse şi pe acesta şi numai pe-un al treilea ajunsese în tabăra zaporojenilor, despre care aflase pe drum că sînt lîngă Dubno. Cazacul nu apucă să spună decît numai că s-a întîmplat o nenorocire; dar cum de s-a abătut o asemenea urgie asupra lor... dacă zaporojenii rămaşi la Seci s-au dedat la chefuri, după obiceiul căzăcesc, şi s-au lăsat robiţi, pentru că erau beţi, şi cum de-au aflat tătarii locul unde fuseseră îngropate bunurile oştirii -despre toate astea nu apucă să sufle o vorbă. Era rupt de oboseală cazacul; se umflase tot şi avea faţa arsă de vînt; căzu la pămînt şi fu cuprins pe loc de un somn adînc.

La un asemenea prilej, zaporojenii obişnuiau să urmărească îndată pe făptaşi, căutînd să-i ajungă din urmă în drum, pentru că altfel cazacii robiţi se trezeau vînduţi în pieţele Asiei Mici, la Smirna, în ostrovul Creta, sau cine ştie unde mai puteai zări capetele moţate ale zaporojenilor. Iaca de ce ţineau acum sobor cazacii. Stăteau cu toţi acoperiţi, cu căciulile în cap; pasămite nu veniseră să asculte porunca hatmanului oştirii, mai-mare peste ei, ci să se sfătuiască, fiind toţi diă

oper

— Să-şi spună mai întîi cuvîntul cei mai bătrîni dintre noi! **siHiiră** glasuri din mulţime.

•* •

Ba să şi-l spună hatmanul oştirii! strigau alţii. «

Si hatmanul oştirii se descoperi, nu ca mai-marele cazacilor, ci ca un tovarăş bun de-al lor, le mulţumi tuturor pentru cinstea ce i-o arătau şi grăi: Printre noi, aici, se află mulţi cazaci mai vîrstnici şi mai înţelepţi decît (nine. Dar dacă mi-aţi făcut mie cinstea asta, o să vă spun care-i sfatul meu: să nU pierdem vremea, fraţilor, şi să pornim în urmărirea tătarului. Că ştiţi dumneavoastră ce fel de liftă-i ăsta-, n-o să stea să aştepte cu bogăţiile jefuite de la noi, ca să-l ajungem din urmă, ci o să irosească într-o clipită totul, de n-o

sale aflăm nici urma. Sfatul meu este: să mergem! Ne-am făcut de ajuns cheful a ici. Acum ştie orice leah ce poate cazacul. Am răzbunat cît a fost cu putinţă credinţa noastră pravoslavnică. Cît despre pradă, nu prea avem de luat mare lucru dintr-un oraş bîntuit de foamete. încă o dată vă zic dară: sfatul meu e să mergem!

— Să mergem! se auziră strigăte pornite din toate polcurile.

Dar vorbele acestea nu erau pe placul lui Taras Bulba; sprîncenele-i încruntate, atinse de cărunţeală, asemenea tufelor crescute pe marginea munţilor întunecaţi, ale căror piscuri stau troienite pe de-a-ntregul de bruma tăioasă de la miazănoapte, îi pogorîră şi mai jos, peste ochi.

— Nu, nu e bun sfatul tău, hatmane! grăi dînsul. N-ai vorbit cum se cuvine! Ai uitat, pesemne, că o să rămînă robiţi fraţii noştri prinşi de leşi! Ai vrea, se vede, să călcăm cea dintîi şi cea mai sfîntă lege a frăţiei, adică să ne lăsăm cazaci de-ai noştri să fie jupuiţi de vii sau sfîrtecaţi de leşi, care o să le poarte apoi trupurile ciuntite prin oraşele şi satele lor, aşa cum au făcut cu hatmanul Ucrainei şi cu cei mai destoinici viteji ai ei. Oare nu-i de ajuns cît şi-au bătut joc de tot ce-avem noi mai sfînt? Dar ce sîntem noi, la urma urmelor, vă întreb eu? Ce fel de cazac e acela care-şi leapădă un frate de-al său în nevoie, ca pe-un cîine, lăsîndu-l să moară prin străine locuri? Şi dacă am ajuns aici, dacă nimeni dintre domniile voastre nu dă o para chioară pe cinstea noastră de cazaci şi îngăduie ca oricine să-l scuipe în mustăţile-i cărunte şi să-l dojenească, aruncîndu-i vorbe de ocară, apoi eu unul n-o să mă tas dojenit! Rămîn singur aici!

Prin rîndurile zaporojenilor trecu un freamăt.

— Dar ai uitat tu, oare, polcovnice viteaz, zise atunci hatmanul oştirii, că ln mîinile tătarilor sînt de asemenea fraţi de-ai noştri, că de nu i-om libera aci*m, viaţa lor o să fie vîndută păginilor spre robie veşnică, care-i mai rea decît moartea cea mai crîncenă? Ai uitat tu oare că în mîinile lor e toată Vlstieria noastră, plătită cu sînge creştinesc?

Cazacii căzură pe gînduri. Nu ştiau ce să mai spună! Nimeni nu vroia să Se aleagă cu un nume de ocară. Atunci ieşi în faţă cel mai bătrîn cazac din

toată oştirea zaporojană, pe nume Kasian Bovdiug. Era în mare cinste la ceilalţi: de două ori fusese ales hatman al oştirii; pe cîmpul de luptă iarăs° dovedise tare vrednic, dar acum era bătrîn şi de multă vreme nu mai plec Se la drum, întru săvîrşirea faptelor vitejeşti; de obicei bătrînului luptător n ? plăcea să dea sfaturi, ci doar să stea tolănit într-o rînă pe lîngă ceilalţi caz aşezaţi în cerc şi să asculte poveşti despre tot soiul de întîmplări petrecute adevărat şi despre fapte de arme de-ale cazacilor. Nicicînd nu se amesteca * vorbele lor, ci se mulţumea numai să asculte, apăsînd întruna cu degetul cenuşa din luleaua-i scurtă, pe care n-o lăsa nici o clipă din gură; apoi rămîtiea vreme îndelungată pe acelaşi loc, cu ochii pe jumătate închişi, şi cazacii nu se puteau dumiri dacă doarme sau tot mai ascultă. De obicei, cînd plecau cazacii la drum, el rămînea acasă, dar de data asta nu-l răbdase inima. A dat din mîna după obiceiul cazacilor, adică „fie ce-o fi!" şi-a zis:

— Hai să merg şi eu! Poate tot oi fi bun la ceva pentru cazacii noştri! Acum că ieşea să ţină o cuvîntare în faţa oştirii, zaporojenii stăteau tăcuţi,

pentru că nu-l auziră de mult vorbind. Fiecare era dornic să ştie ce o să spună Bovdiug.

— Iacă, mi-a venit şi mie rîndul să vă zic o vorbă, cazaci dumneavoastră, începu dînsul. Ascultaţi ce vă spune un bătrîn, feţii mei! Hatmanul nostru a grăit bine! Ca o căpetenie a toată oastea căzăcească, menită să apere acea oaste şi să îngrijească de bunurile ei, nici nu putea să zică ceva mai înţelept. Iac-aşa! Şi ăsta să-mi fie cuvîntul dintîi! Iar acum ascultaţi-mi-l şi pe cel din urmă! Mult adevăr stă iarăşi în spusa polcovnicului Taras, să-i dea Domnul zile multe, iar nouă cît mai mulţi polcovnici de felul lui, aici în Ucraina! Cea dintîi datorie şi cea mai de seamă cinste pentru cazac este să rămînă întotdeauna bun tovarăş pentru ai săi. Multe zile mi-a fost dat să trăiesc pe lume, cazaci dumneavoastră, dar niciodată n-am auzit ca un cazac să-şi lepede sau să-şi vîndă vreun tovarăş de-al său. Şi unii şi alţii sînt de-ai noştri şi dacă într-o parte sînt mai mulţi, iar în alta mai puţini, totuna e: toţi ne sînt deopotrivă de dragi. Şi acum, uite care mi-e cuvîntul: aceia dintre cazaci cărora li-s dragi fraţii mei robiţi de tătari, să pornească în urmărirea tătarilor. Iar aceia cărora li-s dragi fraţii mei robiţi de leşi şi care nu vor să lase baltă lupta dreaptă pe care o duc aici, să rămînă aici. Hatmanul oştirii are datoria să meargă cu acea jumătate de cazaci care i-ar urmări pe tătari, iar cealaltă jumătate să-şi aleagă un nou hatman, care să-i ţină locul celuilalt. Iar hatmanul acela - dacă vreţi să-i daţi ascultare unui cap nins de ani - nu se cade să fie altul decît numai Taras Bulba. Că nu e printre noi nimeni care să fie la fel de viteaz cum îi el.

Aşa grăi Bovdiug şi după aceea tăcu. Iar cazacii se bucurară de vorba bătrînului care-i luminase la minte, aruncară în sus căciulile şi prinseră a striga:

îţi mulţumim, taică! Multă vreme ai mai tăcut şi la urmă bine ai mai -jt! Nu degeaba ziceai, cînd ne pregăteam să pornim la drum, că ai să fii de f iₒs cazacilor! Chiar aşa s-a şi întîmplat.
— Ei, fraţilor, primiţi? întrebă hatmanul. *1* Primim, primim cu toţii! strigară cazacii.
— Atunci s-a sfîrşit şi sfatul nostru!
— S-a sfîrşit! strigară cazacii.
-Ascultaţi acum porunca mea pe oştire, feţii mei, rosti hatmanul, ieşind în faţă §i punîndu-şi căciula. Atunci toţi zaporojenii cîţi erau acolo îşi scoaseră pe loc căciulile şi rămaseră cu capetele descoperite şi cu ochii în pămînt, cum era obiceiul la cazaci, de cîte ori vorbea mai-marele lor.
— Despărţiţi-vă în două, fraţi cazaci! Care vrea să meargă împotriva tătarilor, să treacă de partea dreaptă; care vrea să rămînă aici, să treacă de partea stîngă. Hatmanul fiecărui polc să treacă acolo unde o trece cea mai mare parte a polcului său; acei care rămîn mai puţini, să se alăture altor polcuri.
Şi cazacii începură să treacă, unii la dreapta, alţii la stînga. Acolo unde trecea partea mai mare a polcului, trecea şi hatmanul lui; acolo unde trecea partea mai mică, se alipea altor polcuri şi pînă la urmă se aleseră aproape tot atît de mulţi cazaci şi de o parte şi de alta. Cei care-şi arătară dorinţa să rămînă, erau: aproape tot polcul Nezamaikovski, cea mai mare parte din polcul Popovicevski, tot polcul Umanski, tot polcul Kanevski, cea mai mare parte din polcul Tîmoşevski. Toţi ceilalţi se arătară dornici să pornească în urmărirea tătarilor. Atît de o parte, cît şi de alta, erau mulţi cazaci voinici şi plini de vitejie. Printre aceia care se pregăteau să meargă pe urmele tătarilor era Cerevatîi[43], un cazac bătrîn, de nădejde, Pokotîpole[M], Lemiş[45], Prokopovici Homa. Demid Popovici trecuse şi el de partea lor, pentru că era grozav de aprins din fire şi nu-l răbda inima să rămînă vreme îndelungată pe un loc; acum, că-i văzuse pe Ieşi cîte parale fac, vroia să-i vadă şi pe tătari. Dintre hatmanii de polcuri erau: Nostiugan[46], Pokrîşka[47], Nevîlîciki[48] şi cîţi **alţi** cazaci voinici şi viteji care vroiau să-şi cerce paloşul şi braţul într-o încăierare cu tătarii. Dar mulţi cazaci negrăit de viteji se aflau şi în rîndurile [c]elora care rămîneau pe loc; dintre hatmanii de polcuri erau Demîtrovici, Kukubenko, Vertîhvist[l9], Balaban şi Ostap al lui Bulba. Aşijderea şi mulţi alţi cazaci viteji şi bine cunoscuţi: Vovtuzenko, Ccrevîcenko[50], Stepan Guska[31], °hrim Guska, Mîkola Gustîi. Zadorojnîi[32], Metelîţia, Ivan Zakrutîguba[53], Moşii S[1]}[0], Diogtearenko[M], Sîdorenko, Pîsarenko, apoi alt Pîsarenko şi încă un Pîsarenko şi o sumedenie de alţi cazaci vestiţi. Toţi colindaseră lumea cu Piciorul sau de-a-n călare: bătuseră ţărmurile Anatoliei, pămînturile sărate şi [ste]pele Crimeii, umblaseră pe rîurile mari şi mici care se varsă în Nipru, [str]abătuseră toate văile şi ostroavele lui. colindaseră pămînturile Moldovei,

Valahiei şi Turciei, brăzdaseră în lung şi în lat toată Marea Neagră, în lurttrel lor căzăceşti cu două cîrme, năvăliseră cu cîte cincizeci de luntre rînduite şir asupra unor corăbii nespus de bogate şi mari, scufundaseră nenumărat galere turceşti şi cheltuiseră atîta praf de puşcă în viaţa lor, cît nu se poat spune. Dar ce de mătăsuri scumpe şi catifele au rupt ei în fîşii ca să-şi f[ac]-obiele dintr-însele! De cîte ori nu şi-au umplut chimirurile cu ţechini curaţii Iar bogăţiile fără număr pe care fiecare din ei le-a băut şi le-a irosit în petreceri le-ar fi ajuns altora pentru o viaţă întreagă! Dar ei le-au vînturat căzăceste cinstind pe toţi cei din jur şi tocmind lăutari spre înveselirea a toată suflarea omenească. Chiar şi acum puteai să numeri pe degete cazacii care nu aveau îngropate diferite bunuri: căni, potire de argint şi brăţări, tăinuite pe sub stufărişul ostroavelor, ca să nu le găsească tătarii, dacă ar călca, Doamne fereşte, pe nepusă masă la Seci! Dar greu i-ar mai veni tătarului să le găsească pentru că şi stăpînii lor începuseră să uite pe unde le-au tăinuit. Aşa erau cazacii care îşi arătau acum dorinţa de a rămîne pe loc şi de a se răzbuna împotriva leşilor pentru tovarăşii robiţi şi pentru credinţa pîngărită. Bătrînul Bovdiug îşi arătase şi el dorinţa de a rămîne, zicînd: „La anii mei nu se cade să mai fugăresc tătari. Pe cînd aici e numai bine locul unde aş putea să închid ochii de-o moarte vrednică de cazac! Demult i-am cerut lui Dumnezeu, că de o trebui să mor, să mă ajute să-mi sfîrşesc viaţa în război, pentru sfînta lege pravoslavnică. Şi uite că s-a întîmplat întocmai. Un sfîrşit mai vrednic nici că poate găsi în altă parte un cazac bătrîn ca mine."
Cînd toată căzăcimea se împărţi în două şi se aşeză de o parte şi de alta polcuri-polcuri, hatmanul oştirii trecu printre rînduri şi spuse:

— Ce ziceţi, cazaci dumneavoastră, sînteţi mulţumiţi de împărţeală?
— Mulţumiţi, taică! răspunseră într-un glas cazacii.
— Atunci pupaţi-vă şi luaţi-vă rămas-bun unii de la alţii, că numai Dumnezeu ştie de ne-o mai fi dat să ne întîlnim vreodată aici, pe pămînt. Ascultaţi-vă hatmanul şi faceţi aşa cum vă porunceşte cinstea voastră de cazaci.
Şi toţi cazacii cîţi erau acolo s-au pupat unii cu alţii. Mai întîi au început hatmanii: şi-au trecut mîna peste mustăţile cărunte, s-au sărutat în cruciş pe amîndoi obrajii, apoi şi-au strîns cu putere mîinile şi au rămas aşa. Le stătea pe buze fiecăruia să-l întrebe pe celălalt: „Ce zici, frate cazac, ne-om mai întîlni noi vreodată au ba?" dar n-au scos o vorbă şi capetele lor albite de ani s-au aplecat sub povara gîndurilor. Iar ceilalţi cazaci şi-au luat şi ei rămas-bun, ştiind că multe isprăvi au de făcut şi unii şi alţii. Dar au hotărît să nu se despartă pe loc, ci să aştepte noaptea neagră, ca să nu vadă vrăjmaşul cum a scăzut oastea căzăcească. Apoi s-au dus să prînzească fiecare polc la locul lui.
După-masă, toţi aceia care trebuiau să pornească la drum s-au culcat să se odihnească şi au dormit mult şi bine, de parcă ar fi simţit că este, poate, cel din urmă somn pe care-l gustă într-o astfel de libertate... Nu s-au deştepta

Hecît Pe a aPusu **soarelui,** iar cînd s-a înserat cît de cît, s-au apucat să-şi ungă e[e, După ce şi-au sfîrşit pregătirile, au trimis carele înainte, iar ei au chimbat din nou cîte o plecăciune cu tovarăşii lor şi au pornit încetişor în fina carelor. Iar călăreţii s-au avîntat şi dînşii, tropotind uşor, în urma! nedestraşilor, în mare rînduială, fără să chiuie sau să strige la cai, şi curînd au fost înghiţiţi de întunericul nopţii. Nu se mai auzea decît tropot înăbuşit de copite şi scîrţîitul vreunei roţi noi care fusese unsă mai prost, din pricina întunecimii.
Iar tovarăşii lor au rămas vreme îndelungată pe loc, făcîndu-le semn cu mîna de departe, cu toate că nu se mai zărea nimic. Apoi cînd au prins în **sfîrşit** a se mişca şi s-au întors la polcurile lor, au văzut deodată la lumina stelelor limpezi şi strălucitoare că jumătate din căruţe nu mai sînt pe locul lor, si o mare amărăciune le-a cuprins inima şi totuşi au căzut pe gînduri fără să-vrea, plecîndu-şi în pămînt toate capetele lor pururi înfiebîntate.
Taras vedea bine cît de mohorîte stau şirurile de cazaci şi cum tristeţea, ruşinoasă pentru cei viteji, pune încetişor stăpînire pe minţile lor, dar tăcea; vroia bătrînul să le lase vreme să se mai deprindă cu tristeţea stîrnită de plecarea tovarăşilor, iar el plănuia, în întunecimea nopţii, să-i trezească dintr-o dată şi pe neaşteptate printr-un chiuit căzăcesc, ca să i se întoarcă fiecăruia din nou, cu şi mai multă putere, vitejia în suflet, lucru de care e în stare numai firea unui slav, fire năvalnică şi tare faţă de toate celelalte, cum e marea faţă de rîurile cu apă puţină. Pe vreme de furtună mugeşte şi bubuie, încreţindu-şi faţa şi ridicînd valuri pe care nici un rîu n-ar fi în stare să le ridice; iar pe vreme de linişte, îşi aşterne mai senină decît toate rîurile faţa-i necuprinsă şi netedă ca oglinda, spre veşnica desfătare a ochilor.
Şi a dat poruncă Taras slugilor sale să desfacă încărcătura unuia din carele ce stăteau mai la o parte. Era carul cel mai mare şi mai cu nădejde făcut decît toate celelalte; roţile-i puternice erau prinse în două cercuri de fier în loc de unul, iar încărcătura lui era grea şi învelită cu grijă în cergi, în piei tari de bou Şi legată strîns cu funii smolite. în carul acela erau toate balercile şi butoiaşele de vin vechi şi tare, care se păstraseră vreme îndelungată în beciurile lui Taras. Bătrînul îl luase cu el pentru vreo sărbătorire mai osebită, sau, dacă s-o Mîmpla să pornească la o faptă măreaţă, vrednică a fi lăsată spre pomenire urmaşilor, şi pentru ca fiecare cazac, pînă la cel mai din urmă, să se învrednicească să bea din vinul acela străvechi, ca într-o clipă măreaţă, măreţ Sa fie şi simţămîntul din sufletul omului. De cum auziră porunca polcovnici, slugile lui se repeziră la carul

cu pricina, tăiară cu paloşul funiile tari, uadură la o parte pieile groase şi cergile şi descărcară balercile şi butoiaşele.
— Luaţi totul, zise Bulba. Tot ce e aici! Aduceţi cine ce are: potir sau §[a]leată de adăpat caii, mănuşă ori căciulă, iar de nu aveţi nimic la îndemînă, [ţin]eţi palmele căuş. »

Şi cazacii, toţi cîţi erau acolo, îşi luară cîte un potir, care o găleată ri adăpat caii, care o mănuşă, care cuşma... iar unii îşi făcură palmele cau.[6] Slugile lui Taras treceau printre şiruri şi le turnau vin din balerci şi H: butoiaşe. Dar Taras nu le îngăduia cazacilor să bea pînă nu le-o da el semn c să bea toţi deodată. Avea să le spună ceva, vedeau bine voinicii. Pentru că stb Bulba că oricît ar fi de tare vinul străvechi şi oricît de mare ar fi puterea lui întru întărirea sufletului omenesc, dacă-i mai adaugi şi o vorbă potrivită sporeşte încă pe atîta tăria vinului, şi cea a sufletului.
— Vă cinstesc acum, cazaci dumneavoastră, începu el, nu pentru că m-ati făcut hatmanul vostru, oricît de mare ar fi această preţuire, şi nici în semn de rămas-bun cu prilejul plecării tovarăşilor noştri de lupte, nu! Dacă ar fi fost alte timpuri, s-ar fi cuvenit să vă cinstesc şi pentru una, şi pentru alta. Dar azi trăim altfel de clipe. Avem în faţa noastră isprăvi care cer de la noi multă caznă şi mare vitejie căzăcească! Să bem dar, fraţilor, să bem înainte de toate pentru sfînta noastră credinţă pravoslavnică; în sfîrşit, pentru ziua cînd sfînta noastră credinţă se va fi întins în lumea întreagă şi toţi păgînii cîţi mai sînt pe pămîm se vor fi creştinat şi ei! Dar totdeodată să bem şi pentru Seci, ca să dăinuie vreme îndelungată spre pieirea a toată seminţia păgînă, şi să scoată-n lume, an de an, voinic, unul mai vrednic decît altul şi care de care mai chipeş! Iar o dată cu asta, să mai bem şi pentru slava noastră, ca să spună într-o zi şi nepoţii noştri şi fiii lor că au fost odată nişte cazaci care nu şi-au dat de ruşine seminţia şi nu i-au trădat pe ai lor. Să bem, aşadar, pentru credinţa noastră, fraţi dumneavoastră!
— Pentru credinţă! strigară ca unul, cu glasuri groase, cazacii din primele rînduri.
— Pentru credinţă! strigară şi cei mai depărtaţi, prinzînd din zbor vorbele celor dintîi; şi toţi cîţi erau, ţineri şi bătrîni, băură pentru credinţă.
— Pentru Seci! rosti Taras, ridicînd mîna sus, deasupra capului.
— Pentru Seci! îi răspunse cu glasuri groase căzăcimea din faţă.
— Pentru Seci! făcură încet bătrînii, şi mustăţile lor tremurară uşor; iar cei tineri tresăriră ca şoimii, îngînînd după ei:
— Pentru Seci!
Şi stepa largă auzi pînă departe cum era pomenită Seci de către cazaci!
— Şi acum, fraţi zaporojeni. cea din urmă înghiţitură, pentru slava tuturor creştinilor din lume!
Şi toţi cazacii cîţi se aflau pe cîmpie băură şi cea din urmă înghiţitură de potir pentru creştinii din lumea întreagă. Şi multă vreme încă răsunară printre şiruri şi curene vorbele:
— Pentru toţi creştinii pravoslavnici din lume!
Potirele erau de mult goale, dar cazacii tot mai stăteau cu mîna ridicată. Şi cu toate că ochii lor, ai tuturora, catau veseli, limpeziţi de vin, gînduri grele

frămîntau capetele. Dar nu la cîştig ori la pradă de război cugetau acum ii, nici la norocul care i-o ajuta să pună mîna pe cît mai mulţi galbeni,
fi ă
cazacii, j p
fine scumpe, veşminte cusute cu fir ori armăsari caucazieni; stăteau şi ei să cugete, aidoma vulturilor ce s-au lăsat pe piscurile înalte şi prăpăstioase ale punţilor de unde se vede pînă departe marea întinsă, neţămurită, presărată cU bărci, corăbii şi vase felurite asemănătoare păsărilor mărunte, şi jjjjprejmuită de ţărmuri abia zărite ca nişte fîşii subţirele, cu orăşele mititele c[t musculiţele şi păduri ca firele mici de iarbă. Asemenea vulturilor îşi roteau cazacii ochii peste tot cîmpul, căutînd să pătrundă cu privirea şi soarta lor întunecată, ascunsă în depărtare. Fi-va cîmpul tot, neumblat ori brăzdat de drumuri, presărat de osemintele lor albe răspîndite pretutindeni, scăldat din belşug de sîngele lor căzăcesc şi împestriţat de care fărîmate, de săbii şi lănci frînte. Pînă departe s-or rostogoli capetele moţate, cu smocurile lor de păr încîlcit şi încleiat de sînge închegat şi cu mustăţile peloştite. Iară vulturii s-or năpusti din zbor asupra lor, ca să le smulgă şi să le scoată ochii de cazac! Dar cîtă slavă în această tabără a morţii care se întinde atît de slobod, în toată voia ei! Nici o înfăptuire mare nu e sortită pieirii, cum nu-i e sortită nici slava căzăcească ce nu se va irosi ca un fir de praf de puşcă, picat de pe buza armei. Şi s-o găsi într-o zi un bandurist bătrîn, cu barba albă în piept, ori poate unul cu părul nins, dar încă în toată virtutea şi cu sufletul plin de har, care o să povestească despre ei cu slove răsunătoare şi pline de putere. Şi slava lor o să umple lumea şi toţi urmaşii le vor pomeni numele, că mult departe străbate cuvîntul puternic, asemenea clopotului de aramă cu dangăt adînc, în care meşterul a turnat din belşug

argint curat, pentru ca glasul lui plin să se răspîndească pretutindeni prin oraşe, bordeie, palate şi cătunuri, chemîndu-i pe toţi la sfînţa rugăciune.

est

IX

Nimeni dintre cei din oraş nu prinsese de veste că o jumătate din zaporojeni plecaseră în urmărirea tătarilor. Doar straja din turnul primăriei băgase de seamă că o parte din căruţe se îndreptase în şir lung dincolo de pădure, dar îşi zise că zaporojenii şi-au făcut acolo un loc de pîndă. La fel îşi zise şi inginerul franţuz. Intre timp, începură a se adeveri vorbele hatmanului oştirii: în oraş nu se ajungea merindea. După obiceiul veacurilor trecute, °Ştile nu socotiseră bine cît le trebuia. Atunci leşii încercară să iasă din cetate, r o bună parte din îndrăzneţii care se încumetaseră s-o facă fură măcelăriţi Pe loc de cazaci, iar cealaltă parte fu alungată înapoi în oraş cu mîna goală.

eii însă se folosiră de acest prilej pentru a afla totul: unde şi pentru ce au

plecat zaporojenii, ce polcovnici s-au dus cu ei, ce curene şi cîţi cazaci I număr, cîţi cazaci au rămas pe loc şi ce au de gînd să facă, într-un cuvînt, nu trecură bine cîteva minute şi cei din oraş aflară tot. Căpeteniile leşilor prinseră inimă şi se pregătiră de luptă. Taras îşi dădu seama numaidecît de asta, după forfota şi zgomotul din oraş şi purcese la pregătire cu toată priceperea lui-rîndui, împărţi porunci, făcu trei tabere din toată oştirea şi le împrejmui cu care, prefacîndu-le într-un soi de cetăţi: era un fel de a lupta al zaporojenilor în care nu-i întrecea nimeni. Apoi aşeză două polcuri la pîndă şi înfipse pe o bună bucată de cîmp pari ascuţiţi, bucăţi de săbii şi lănci farîmate, ca să poată cînd i-o veni bine, să mîne într-acolo călărimea vrăjmaşă. Iar după ce toate fură duse la bun sfîrşit, rosti o cuvîntare în faţa cazacilor, nu pentru a-i îmbărbăta ori a le împrospăta vitejia - ştia Taras că şi fără asta sînt ei destul de tari - ci numai aşa, pentru că simţea dorinţa să le spună tot ce avea pe suflet.

— Voi a vă spune, cazaci dumneavoastră, ce este frăţia noastră. Aţi auzit. de bună seamă, de la taţii şi bunii voştri de ce mare cinste s-a bucurat odinioară pămîntul nostru: şi grecii îi ştiau de frică, şi Ţarigradul îi trimitea galbeni, şi oraşele îi erau falnice şi bisericile mîndre, iar cnejii, cnejii erau de neam rusesc, cneji de-ai noştri şi nicidecum papistaşi necredincioşi. Dar pe toate ni le-au luat păgînii, toate s-au dus de rîpă. N-am rămas decît noi, bieţi orfani: întocmai ca vădana ce rămîne după moartea unui bărbat de toată nădejdea, a rămas şi pămîntul nostru orfan şi el ca noi! Iaca aşa au fost vremile, cînd ne-am întins mîna şi ne-am legat fraţi. Iaca pe ce se întemeiază frăţia dintre noi şi nu-i pe lume legătură mai sfîntă decît această frăţie. Şi tatăl îşi iubeşte copilul, şi mama îşi iubeşte copilul, şi copilul, la rîndui lui, îşi iubeşte tatăl şi mama. Dar asta e cu totul altceva, fraţilor: că fiara îşi iubeşte şi ea puiul. Numai omul în toată lumea asta este în stare să se înrudească prin sufletul lui şi nu prin sîngele Iui cu alt om. Fraţi s-au mai prins şi alţii, pe alte meleaguri, dar fraţi ca cei de pe pămîntul rusesc nu s-au mai văzut pe lume. Vi s-a întîmplat doar multora să vă duceţi prin străine locuri; tot oameni sînt şi acolo, tot făpturi de-ale Domnului. Uneori chiar intri cu cîte unul în vorbă, de parcă ar fi dintr-ai tăi. Dar cînd dai să-ţi deschizi inima în faţa lui, vezi că... nu! O fi el deştept, dar nu-i de-al tău; e om ca şi tine, dar... altfel! Nu, fraţilor! Să iubeşti aşa cum iubeşte un suflet de rus, să iubeşti nu cu mintea sau altcum, ci cu tot ce ţi-a dat Dumnezeu, cu tot ce ai în tine, cu... zise Taras şi făcu doar cu mîna a neputinţă, clătinîndu-şi capul cărunt, iar mustăţile prinseră a-i tremura. Apoi urmă: Nu, nimeni nu e în stare să iubească astfel. Ştiu că acum ticăloşia şi-a făcut cuib şi pe pămîntul nostru: mulţi se gîndesc numai la clăi de grîu, stoguri de fin, herghelii de cai şi la mieduri vechi, pecetluite, pe care vor să le păstreze neatinse în beciurile lor. Apoi se mai umplu şi de naiba ştie ce obiceiuri păgînesti, se ruşinează de limba lor, se înstrăinează unul de altul şi se vînd unul pe altul, cum ai vinde la iarmaroc o

jtă fără suflet. Mai scumpă decît orice frăţie le e mila unui rigă străin, şi nici macar a unui rigă, ci mila scîrboasă a boierului leah, care-i loveşte peste mutră u cizma lui galbenă. Dar şi cel din urmă nemernic, oricare ar fi el, oricît de mUlt s-ar fi tăvălit în murdărie şi slugărnicie, are în sufletul său, fraţilor, o grîmă de simţire rusească. Şi o să vină o zi cînd această simţire o să se trezească şi o să se lovească atunci nenorocitul cu capul de toţi pereţii, o să-şi smulgă părul şi o să-şi afurisească cu glas tare viaţa-i mişelească, gata fiind să răscumpere prin chinuri ticăloşia săvîrşită. Aşadar, să ştie ei toţi ce înseamnă pe pămîntul rusesc frăţia noastră. Şi dacă ne-o fi dat să murim, apoi nici unul dintre ei nu s-o învrednici, de bună seamă, de o moarte ca a noastră!... Nimeni, nimeni!... N-are să le-o îngăduie sufletul lor mic, de şoareci!

Aşa grăi hatmanul, iar după ce-şi sfîrşi cuvîntarea, mai clătină încă o vreme din capul încărunţit în isprăvi căzăceşti. Şi toţi cîţi s-au aflat acolo în faţă, s-au simţit pătrunşi pînă în fundul sufletului de vorba asta. Cei mai bătrîni din rînduri stăteau nemişcaţi, cu capetele ninse plecate în pămînt. Din ochii lor îmbătrîniţi se rostogolea domol cîte o lacrimă, pe care ei o ştergeau pe furiş cu mîneca. Apoi toţi, parcă s-ar fi înţeles dinainte, au dat din mînă a pagubă şi şi-au clătinat capetele mult încercate. Se vede că bătrînul Taras le-a amintit multe lucruri pe care le păstrează în inîma lui un om înţelepţit de amar, de trudă, de vitejie şi de restriştile vieţii, sau chiar şi un tînăr care nu le-a cunoscut, dar le simte cu sufletul lui proaspăt şi curat ca mărgăritarul, spre veşnica bucurie a părinţilor bătrîni care i-au dat viaţă.

în vremea asta, din oraş prinse a ieşi armata duşmană, în sunete de tobe şi trompete; panii călăreau semeţi cu mîinile în şolduri, înconjuraţi de slugi fără număr. Polcovnicul cel gras împărţea porunci. Rîndurile strînse ale leşilor se repeziră asupra taberelor căzăceşti, cu arma la ochi, ameninţînd, aruncînd căutături pline de ură şi scînteind din zalele lor de aramă. Iar cazacii îi aşteptară să se apropie la un foc de armă şi atunci traseră toţi dintr-o dată din flintele lor cu ţeava de şapte palme şi nu mai conteniră cu împuşcăturile. Bubuitul lor răsunător se răspîndi departe, peste cîmpurile şi holdele dimprejur, ca un fel de vuiet neîntrerupt; norii de fum învăluiră toată cîmpia, dar zaporojenii puşcau întruna fără să se oprească, fără să-şi tragă măcar sufletul. Cei din spate încărcau o flintă după alta şi o treceau celor din faţă, iar leşii se tot minunau şi nu se mai dumireau defel, cum de trag cazacii, fără să-şi încarce armele. Perdeaua groasă de fum care se aşternuse peste o armată şi Peste cealaltă, îi împiedica pe oşteni să vadă cum cade ba unul, ba altul din rindurile lor; cu toate acestea, leşii simţeau bine că ploaia de gloanţe se înteţeşte mereu şi că se îngroaşă gluma, iar cînd dădură înapoi, ca să iasă din mtunecimea fumului şi să-şi mai dea seama pe ce lume trăiesc, văzură că mulţi ostaşi lipsesc dintre ei; pe cînd cazacii, din rîndurile cărora nu căzuseră decît doi-trei de fiecare sotnie, trăgeau întruna, trăgeau înainte, fără să le dea leşilor

răgaz nici măcar o clipă. Pînă şi inginerul străin se minună nespus de n asemenea fel de a lupta, nemaivăzut încă de el, şi zise, de faţă cu toată lumea-„Straşnici voinici, zaporojenii ăştia! Uite cum ar trebui să se bată şi alţii, prin alte ţări!" După care îi sfătui pe Ieşi să îndrepte tunurile asupra taberelor căzăceşti. Gîtlejurile largi de tuci scoaseră un muget greu; pămîntul se cutremură şi gemu pînă departe, iar cîmpia se învălui într-un nor de fum de două ori mai gros. Pînă şi locuitorii oraşelor mai apropiate şi chiar şi mai îndepărtate simţiră pe uliţi şi în pieţe mirosul prafului de puşcă. Dar ţintaşij ochiseră prea sus şi ghiulelele încinse făcură, în zborul lor, un arc prea înalt trecură cu un scrîşnet înspăimîntător peste capetele cazacilor şi se îngropara adînc în pămînt, răscolindu-l şi aruncînd în aer vîrtejuri negre de ţarină Inginerul francez îşi puse mîinile în cap la vederea unei astfel de neştiinţe şi se apucă chiar el să îndrepte gurile tunurilor, cu toată ploaia de gloanţe ce cădea cu nemiluita dinspre cazaci.

Taras îşi dădu seama numaidecît că o să fie vai şi amar de polcurile Nezamaikovski şi Steblikivski şi strigă odată cît îl ţinea gura: „Ieşiţi repede de după care şi săriţi în şa!" Dar cazacii n-ar fi izbutit să le facă pe amîndouă. dacă Ostap nu s-ar fi repezit drept în mijlocul leşilor şi n-ar fi smuls fitilurile din mîinile a şase tunari; numai de la patru nu putu să le smulgă, pentru că leşii îl alungară înapoi.

în vremea aceasta, căpitanul străin luă cu mîna lui un fitil şi se pregăti să tragă dintr-un tun aşa de mare, cum nu mai văzuseră vreodată cazacii. Gura neagră a tunului privea

înspăimîntător, de parcă ar fi fost chiar moartea cea cu o mie de ochi. Şi cînd bubui o dată, iar după el alte trei, zguduind pămîntul care le întoarse cele patru bubuituri înăbuşite, mult amar mai semănară! Multe mame bătrîne aveau să-şi plîngă feciorii-cazaci, batîndu-se în pieptul ofilit cu mîinile lor osoase! Şi multe văduve aveau să rămînă din acea zi în Gluhov, Nemirov, Cernigov şi alte oraşe. Au să iasă, bietele de ele, zi de zi în piaţă, au să se agate de toţi trecătorii, privindu-i în faţă şi căutînd printre ei pe unul, cel mai drag din lumea aceasta. Dar oricîtă oştire de tot felul o să treacă prin oraş, n-o să se afle în rîndurile ei acel unul, cel mai drag din lume.
Jumătate din curenul Nezamaikovski parcă nici n-ar fi fost vreodată pe lume. Cum pustieşte grindina o holdă, culcînd la pamînt spicele grele ca galbenii, tot astfel au fost nimiciţi şi culcaţi la pămînt cazacii.
Şi cum s-au mai năpustit atunci fraţii lor! Cum s-au mai avîntat în luptă! Ce mînie năprasnică l-a cuprins pe hatmanul Kukubenko cînd a văzut că cea mai mare parte dintre voinicii lui au pierit! Şi-a adunat pe loc toţi cazacii polcului Nezamaikovski ce-i mai rămăseseră şi s-a băgat drept acolo unde era încăierarea mai mare. Cuprins de mînie cum era, a sfîrtecat în bucăţi pe cel dintîi dintre Ieşi care-i ieşi în cale, a doborît de pe cai o mulţime de călăreţi, străpungînd dintr-o dată cu suliţa şi calul şi omul, şi-a tăiat drum pîna la tunari
s! cînd a pus mîna pe un tun, i-a văzut şi pe Stepan Guska şi pe hatmanul polcului Umanski, care trebăluiau şi ei tot acolo, gata-gata să cucerească tunul Li mare. Atunci îi lăsă pe ei să se descurce cu tunurile şi se îndreptă cu oamenii săi spre o altă încăierare. Şi uite aşa se făcea că, pe unde trecea polcul Nezamaikovski, rămînea o uliţă, iar pe unde se răsucea, gata şi-o ulicioară! Rîndurile vrăjmaşilor se răreau văzînd cu ochii. Cădeau ieşii ca spicele! Lîngă căruţe lupta Vovtuzenko; mai în faţă Cerevicenko, iar mai în fund Diogtearenko, după care venea Vertîhvist, hatman de curen. Diogtearenko străpunsese cu suliţa doi şleahtici şi nimerise, în sfîrşit, un ai treilea, care nu se lăsa doborît cu una, cu două. Sprinten ca o zvîrlugă şi puternic era leahul; straie scumpe avea pe el şi adusese în război cincizeci de slugi. Rău l-a mototolit el pe Diogtearenko, l-a aruncat la pămînt, a ridicat sabia deasupra lui şi a strigat: „Nu se află printre voi, cîinilor, nici unul care să-mi poată ţine piept!"
„Ba cum să nu!", răspunse Moşii Silo, ieşind în faţă. Era un cazac zdravăn care fusese de nenumărate ori hatman pe mare şi îndurase o sumedenie de nenorociri. Odată, el şi cazacii lui fuseseră prinşi de turci lîngă Trebizonda şi puşi să tragă la galere, cu mîinile şi picioarele ferecate în lanţuri; săptămîni întregi îi lăsau păgînii fără să le dea pic de mei fiert, iar de băut le aduceau apă sălcie de mare. Dar toate le-au îndurat fără să crîcnească sărmanii robi, numai ca să nu-şi schimbe credinţa pravoslavnică. Doar hatmanul Moşii Silo nu putu răbda: calcă în picioare credinţa-i sfîntă, îşi legă în jurul capului păcătos turbanul afurisit, cîştigă încrederea paşei şi ajunse chelar pe vas şi mai-mare peste toţi robii. Mult s-au mai întristat din astă pricină bieţii osîndiţi, pentru că ştiau ei bine că dacă unul de-ai lor îşi vinde credinţa şi trece de partea asupritorilor, mai grea şi mai amară soartă îi aşteaptă din partea lui decît a oricărui alt păgîn. Şi nu s-au înşelat. Moşii Silo i-a aşezat cîte trei în rînd, i-a ferecat cu lanţuri noi, iar frînghiile nemiloase, cu care erau legaţi, le-a strîns pînă le-au pătruns la oase; apoi le-a tras fiecăruia cîte un pumn după ceafă şi numai în ghionturi i-a ţinut. Dar cînd turcii, bucuroşi că şi-au găsit o astfel de slugă, s-au aşezat la chef şi, uitîndu-şi de legea lor, s-au îmbătat criţă. Silo a adus toate cele şaizeci şi patru de chei şi le-a împărţit robilor, ca să-şi desfacă lanţurile şi fiarele, să le azvîrle în mare, iar în locul lor să ia în mînă cîte o sabie şi să-i măcelărească pe păgîni. Multă pradă au luat atunci cazacii şi s-au întors acasă plini de slavă, iar banduriştii au preamărit vreme îndelungată isprăvile lui Moşii Silo. L-ar fi ales cazacii neapărat hatman în oştire, dar era un °ni tare sucit. Uneori săvîrşea cîte o faptă care nu i-ar fi venit în minte nici celui mai mare înţelept: dar alteori se prostea de-a binelea. Aşa, de pildă, şi-a •roşit în chefuri şi petreceri tot ce-a avut, s-a împrumutat pe la toţi cei din Seci, ta- pe deasupra, a mai şi furat ca un hoţ de drumul mare: într-o noapte a Şterpelit dintr-un polc vecin toate hamurile de acolo şi le-a zălogit unui

cîrciumar. Pentru isprava aceasta ruşinoasă cazacii l-au legat de stîlpul di mijlocul pieţei şi au pus alături de el o măciucă, pentru ca fiecare să-l croiasr" pe Silo, după puterea lui.

Dar nu s-a găsit în rîndurile zaporojenilor nici unul care să ridice mîna asupra lui, pentru că toţi îşi aminteau de vitejiile pe care le săvîrşise. Aşa era cazacul Moşii Silo.
„Ba mai sînt şi dintre aceia care să vă bată pe voi, dinilor!" strigă el irepezindu-se la leah. Şi ce s-au mai bătut! Pînă şi apărătoarele şi platoşele îimîndurora se îndoiră de atîtea lovituri. Leahul, vrăjmaşul, îi spintecă zalele şi tăişul săbiei lui străbătu la trupul cazacului, înroşindu-i cămaşa. Dar Silo nici nu băgă de seamă asta: îşi avîntă în sus braţul vînjos (şi greu mai era braţul de voinic!) şi-l izbi fără de veste în cap. Ţăndări s-au ales din coiful de aramă leahul se clătină, se prăbuşi la pămînt, iar Silo se apucă să-şi taie şi să-şî cresteze duşmanul ameţit de lovitură. Lasă-l, cazace, lasă-l în plata Domnului! întoarnă-te mai bine înapoi! Dar nu se întoarse cazacul la vreme şi una din slugile răpusului îi şi împlîntă pumnalul în ceafă. De-abia atunci se-moarse Silo, dar tocmai cînd fu gata să-l ajungă pe cutezător, acesta fu învăluit de un nor de fum. De pretutindeni se auzi răpăiala de flinte. Silo se clătină pe picioare şi simţi că rana primita îi aduce moartea... Apoi se prăbuşi la pămînt, îşi duse mîna la rană şi spuse tovarăşilor săi: „Rămîneţi cu bine, cazaci dumneavoastră, fraţi de arme! Trăiască în vecii vecilor pamîntul pravoslavnic al Rusiei şi veşnică să-i fie slava!" Apoi îşi închise ochii stinşi şi sufletul lui de cazac părăsi trupul aprig. în vremea asta, iată-l şi pe hatmanul Zadorojnîi, cu oamenii lui; apoi pe Vertîhvist, care tăia cărări în rîndurile leşilor, şi pe Balaban, care-l urma.
— Ei, ce ziceţi, fraţilor? le strigă Taras hatmanilor de curene. Mai aveţi praf de puşcă în cornuri? N-a slăbit încă tăria voastră de cazaci? Nu se dau bătuţi cazacii?
— Mai avem, taică, praf în cornuri! N-a slăbit încă tăria noastră de cazaci. Nu se dau bătuţi cazacii!
Şi se avîntară zăporojenii cu şi mai multă putere şi învălmăşiră cu totul rîndurile duşmanilor. Polcovnicul cel mărunt de statură sună adunarea şi porunci să fie înălţate opt flamuri zugrăvite, pentru a-şi strînge laolată leşii împrăştiaţi peste toată cîmpia. Aceştia se năpustiră în fugă spre flamuri, dar n-apucară să se aşeze ca lumea, şi hatmanul de curen Kukubenko se năpusti, izbi iar cu polcul său Nezamaikovski drept în mijlocul lor şi se trezi faţă în faţă cu polcovnicul cel burtos. Şi nu putu polcovnicul să ţină piept cazacilor: uşi întoarse calul şi o luă la fugă. Iar Kukubenko îl goni departe peste cîmp, împiedicîndu-l să se unească cu polcul lui. Văzînd una ca asta, Stepan Guska, din polcul lăturalnic, se repezi să-i taie calea leahului, cu arcanul în mînă; cu capul lipit de coama calului, zbură aşa pînă alese o clipă mai prielnică şi dintr-o singură aruncătură îl prinse pe duşman cu laţul de gît. Polcovnicul se

vineţi la chip şi se apucă de frînghie cu amîndouă mîinile, străduindu-se din răsputeri s-o rupă, dar o lovitură voinicească a cazacului îi înfundă în burtă sUiţa ucigătoare. Şi polcovnicul rămase locului, ţintuit la pămînt. Dar nici Guska n-avu o soartă mai bună. N-apucară să se dezmeticească bine acei cazaci, şi îl văzură pe Guska ridicat în patru suliţe. „Piară toţi vrăjmaşii! Strălucească în vecii vecilor pamîntul rusesc" - atîta apucă să spună sărmanul ,j [şi dădu pe loc sufletul.
Se uitară cazacii în jur, şi ce să vezi? Dintr-o parte Metelîţia împărţea cu dărnicie lovituri, cinstind cînd pe unul, cînd pe altul dintre Ieşi; din altă parte îi înghesuia hatmanul Nevîlîciki cu oamenii lui; lîngă căruţele mai apropiate, Zakrutîguba îi sucea şi îi buşea de mai mare dragul, iar lîngă căruţele mai îndepărtate, al treilea Pîsarenko alungase cît colo o ceată întreagă. Mai departe, cazacii încăieraţi piept la piept cu leşii se băteau chiar sus pe care.
— Ce ziceţi, fraţilor? strigă iar hatmanul Taras, trecînd pe calul său înaintea tuturor. Mai aveţi praf de puşcă în cornuri? Nu slăbeşte încă puterea voastră de cazaci? Nu se dau bătuţi cazacii?
— Mai avem, taică, praf în cornuri! Nu slăbeşte puterea noastră de cazaci! Nu se dau bătuţi cazacii!
Dar nu trecu mult şi Bovdiug căzu de pe car. Drept sub inimă îl nimerise glonţul; dar îşi adună bătrînul toată puterea sufletului său şi zise: „Nu-mi pare rău că plec din lumea asta. Dare-ar Domnul fiecăruia un asemenea sfîrşit! Slăvit fie în veci pamîntul rusesc!" Şi sufletul lui Bovdiug se avîntă spre tăriile înalte, ca să povestească bătrînilor răposaţi mai demult cum ştiu să se bată oamenii pe pamîntul rusesc şi mai cu seamă cum ştiu să moară pentru credinţa lor pravoslavnică.
Curînd după el se prăvăli la pămînt şi hatmanul de curen Balaban, atins de trei răni de

moarte: una de suliţă, alta de glonte şi a treia de paloş greu. Şi fusese Balaban ăsta unul dintre cei mai destoinici cazaci; bătuse de multe ori ca hatman căile mării, dar cea mai strălucită ispravă dintre toate fusese cea săvîrşită pe ţărmurile Anatoliei. Mulţi ţechini au luat atunci cazacii, mult postav scump, ţesături frumoase şi tot soiul de podoabe, dar mult amar au gustat pe drum de întoarcere: i-au ajuns din urmă ghiulelele turceşti. Cînd mi ţi-au bubuit o dată tunurile de pe vasul duşman, o jumătate din luntrile cazacilor s-au învîrtit ca purtate de vîrtej şi s-au răsturnat, înecîndu-i pe mulţi; dar stuful legat de pe margini a ferit luntrile de scufundare. Iar Balaban s-a depărtat vîslind cu nădejde, s-a aşezat în bătaia soarelui şi cei de pe corabia turcească nu l-au mai zărit. Toată noaptea cazacii lui şi cu dînsul au scos cu căuşe şi cuşme apa din barcă şi i-au astupat spărturile; apoi şi-au tăiat şalvarii, [a]u făcut pînze din ei şi au fugit de urmărirea celei mai repezi corăbii turceşti. Şi nu numai că s-au întors cu bine la Seci, dar au mai adus cu ei şi odăjdii cusute cu fir pentru arhimandritul mănăstirii Mejigorski din Kiev, şi odăjdii

din argint curat pentru icoana Maicii Domnului din Zaporojie. Şi multă vrem ,au proslăvit după aceea banduriştii isprăvile cazacilor norocoşi. Iar acu [C] simţind că i se apropie sfîrşiţul, Balaban îşi lăsă adînc capul în piept şi spu ;cu voce stinsă: „Pare-mi-se, fraţi cazaci, că mor de o moarte frumoasă: şanţ vrăjmaşi am tăiat cu paloşul, nouă am străpuns cu suliţa. Pe mulţi i-am strivii ;sub copitele calului meu, pe mulţi i-a ajuns din urmă glonţul meu. înflorească în veci pămîntul rusesc!..." Şi sufletul lui se înălţă la cer. Cazaci, cazaci! Nu lăsaţi pradă duşmanului floarea oştirii voastre! Iată-l pe JKukubenko încercuit! Din tot polcul Nezamaikovski n-au rămas decît şapte oameni; dar şi ei se apără cu cele din urmă puteri. Haina lui Kukubenko e roşie de sînge. Văzîndu-l în nevoie, Taras se grăbeşte în ajutorul lui. Dar cazacii ajung prea tîrziu: adînc sub inimă i-a pătruns suliţa vrăjmaşă, înainte de a fi fost împrăştiaţi leşii care l-au încercuit. Şi domol s-a lăsat cazacul în braţele fraţilor săi şi un val de sînge tînăr i-a ţîşnit din piept, ca vinul scump adus din beci în vas de cleştar de slugi nepăsătoare, care, lunecînd chiar la gura beciului, sparg plosca nepreţuită şi vinul tot se varsă pe jos, iar stăpînul, sosit în fuga mare, îşi pune mîinile în cap de deznădejde, căci îl păstrase cu grijă pentru cea mai fericită întîmplare din viaţa lui: ziua cînd l-ar ajuta Dumnezeu să se întîlnească la batrineţe cu un tovarăş al anilor tineri, să poată bea cu el în amintirea acelor vremi, a vremilor trecute, cînd oamenii ştiau să se veselească mai altfel, mai frumos... îşi roti Kukubenko privirile în jur şi zise: „Mulţumesc lui Dumnezeu că m-a învrednicit să mor în faţa ochilor voştri, fraţilor! Vină după noi alţii şi mai vrednici! Strălucească în veci pămîntul rusesc iubit de Hristos!" Sufletul lui tînăr zbură din trup. Şi-l primiră îngerii pe braţele lor şi-l înălţară la ceruri, unde o să-i fie mai bine. „Stai aici, Kukubenko, de-a dreapta mea! o să-i zică Hristos: tu nu ţi-ai vîndut fraţii, n-ai săvîrşit fapte necinstite, n-ai lăsat omul la greu, iar biserica mea ai întărit-o şi ai păstrat-o." Moartea lui Kukubenko îi întrista pe toţi. Rîndurile cazacilor se răreau din ce în ce, nu se mai zăreau în ele mulţi, foarte mulţi voinici. Dar tot mai ţineau cazacii piept duşmanilor, tot nu se dădeau bătuţi.

— Ce ziceţi, fraţilor? mai strigă o dată Taras spre polcurile rămase. Mai aveţi praf de puşcă în cornuri? Nu vi s-au tocit săbiile? Nu s-a istovit oare în voi puterea căzăcească? Se mai ţin încă bine cazacii?

— Las că ne-ajunge praful de puşcă, taică hatmane! Săbiile noastre mai sînt încă bune, puterea noastră căzăcească nu s-a istovit şi cazacii nu se dau bătuţi!

Şi se avîntară iar cazacii în luptă, de parcă nici n-ar fi suferit vreo pierdere Şi iată că nu mai rămaseră în viaţă decît trei hatmani de polcuri, lai pretutindeni curgeau rîuri de sînge şi se înălţau tot mai sus mormanele de leşuri căzaceşti şi leşeşti. Privi Taras spre ceruri, şi ce să vezi? Şiruri întregi de hultani pluteau în tăriile lui. Ehei, ce mai ospăţ

pentru ei! în vremea aceasta
un vrăjmaş îl ridică în lance pe Metelîţia, iar capul celui de-al doilea Pîsarenko se-nvîrti şi el în aer, clipind din ochi pentru cea din urmă oară. Sfîrtecat în oatru, Ohrim Guska se prăbuşi ca secerat la pămînt. „Hai!" strigă Taras şi făcu semn cu basmaua. Ostap îi pricepu numaidecît chemarea şi, năpustindu-se cu ai lui din locul de pîndă, izbi greu călărimea vrăjmaşă. Şi nu putură leşii ţine piept acelei navale şi o luară la goană, iar Ostap îi fugări drept spre locul înţesat cu pari şi vîrfuri de lănci. Acolo, caii lor prinseră a se împiedica şi a cădea, iar leşii zburau şi ei la pămînt, peste capetele lor. Cazacii curenului Korsunski, care rămăseseră cei din urmă la pîndă de după căruţe, văzînd că leşii au ajuns în bătaia flintei lor, traseră cu toţii dinţr-o dată. Leşii se învălmăşiră şi îşi pierdură cu desăvîrşire cumpătul, iar cazacii prinseră iar inimă. „Iacătă că am biruit tot noi!" se auziră de pretutindeni glasuri de zaporojeni; apoi răsunară goarnele şi cazacii înălţară flamura biruinţei. Leşii zdrobiţi fugeau care încotro, căutînd să se ascundă. „Nu, n-am biruit încă pe deplin!" grăi Taras, cătînd spre porţile oraşului, şi vorba lui era plină de
adevăr.

Porţile se deschiseră larg şi, prin ele, ieşi în zbor nebun polcul de husari, podoaba tuturor polcurilor călări. Husarii călăreau toţi ca unul armăsari roibi, de soi. în faţa tuturor zbura ca vîntul şi ca gîndul un voinic mai sprinten şi mai frumos decît toţi ceilalţi. De sub coiful de aramă i se vedea părul negru răvăşit de vînt şi legată de braţ îi fîlfîia o năfrană scumpă, înflorată de mîinile celei mai frumoase fecioare dintre frumoase. Cînd îl văzu, Taras rămase ca trăsnit: călăreţul era Andrii. Iar voinicul, încins de dorul nestăvilit al luptei şi lacom de a se învrednici cu adevărat de darul ce-l purta în mînă, se repezi spre cazaci aidoma ogarului tînăr, cel mai frumos şi cel mai iute din toată haita. Aşa se repede ogarul, la un îndemn al vînătorului priceput, întinzîndu-şi picioarele ce parcă nici nu ating pămîntul, plecîndu-şi tot trupul într-o parte, şi aruncînd din fugă zăpada răscolită şi întrecînd de zece ori, în focul goanei lui, iepurele după care aleargă. Bătrînul Taras se opri în loc, privind cum îşi curăţă Andrii calea, cum împrăştie, măcelăreşte şi împarte lovituri de sabie în dreapta şi în stînga. Dar nu-l rabdă inima pe Taras şi începu să strige: „Cum?... Dai în ai tăi?... în ai tăi, fecior de satană? în ai tăi dai?..." Dar Andrii nu vedea pe cei care-i stăteau în faţă, nu ştia dacă-s de-ai lui sau străini; nu vedea nimic. Vedea doar cîrlionţii, cîrlionţii lungi, pieptul alb ca lebăda lacurilor, gîtul ca neaua, umerii, într-un cuvînt tot ceea ce fusese zămislit pentru sărutări pătimaşe.

— Ehei, flăcăiaşilor, momiţi-l spre pădure! Momiţi-l numai şi... las pe mine! strigă Taras, si pe dată treizeci dintre cei mai iuţi cazaci se arătară gata sa-l momească pe Andrii. îşi îndesară mai bine pe cap căciulile şi se repeziră drept în faţa husarilor, taindu-le drumul. Izbiră dintr-o parte rîndurile din faţă, le învălmăşiră, le despărţiră de cele din spate, cinstiră cu lovituri pe unul. ospătară darnic pe altul, iar Golokopîtenko îl lovi setos pe Andrii cu latul

săbiei pe spate şi o luă numaidecît la fugă din faţa leşilor, cît îl ţineau puterii de cazac. Cum s-a mai încins Andrii! Cum a prins să clocotească prin toat vinele lui sîngele tînăr! îmboldindu-şi calul cu pintenii tăioşi, se avînta r săgeată în urma cazacilor, fără să mai privească îndărăt, fără să vadă că abia de se pot ţine după el vreo douăzeci de Ieşi cu totul. Iar cazacii zburau ca vîntul pe caii lor, drept spre pădure. Andrii îşi grăbi şi mai mult armăsarul şi, tocmai cînd era gata să-l ajungă pe Golokopîtenko, o mînă vînjoasă apucă fără de veste calul de frîu. Andrii întoarse capul: în faţa lui stătea Taras! Atunci începu să tremure din toate mădularele şi îngălbeni la faţă...

Aşa se întîmplă cu şcolarul care-i repede fără să vrea un pumn tovarăşului său, şi primind de la acesta o lovitură cu linia în frunte, se aprinde dintr-o dată ca focul, sare orbit de mînie din bancă, se ia după fugarul înspăimîntat, gata să-l sfîşie în bucăţi, cînd deodată se pomeneşte faţă-n faţă cu profesorul, care tocmai intră pe uşă. Cît ai clipi din ochi, se potoleşte pornirea lui nebunească şi se ostoieşte mînia neputincioasă. Tot astfel, într-o singură clipă se potoli -ca şi cum n-ar fi fost vreodată - mînia lui Andrii. Nu-l vedea decît pe tatăl său, înfricoşător

la chip.
— Ei, ce facem acum? rosti Taras, privindu-l drept în ochi.
Dar Andrii nu ştiu să răspundă nimic la vorbele lui şi stătea cu privirile în pămînt.
— Ce zici, feciorul meu! Ţi-au ajutat leşii tăi? 3 Dar nici acum Andrii nu răspunse nimic.
c — Va să zică, ai vîndut tot? Credinţa, pe ai tăi?!... Biine! Ia descăleca! "3"
Ascultător ca un copil, voinicul descăleca şi rămase în faţa lui Taras, cu sufletul la gură.
— Stai aşa şi nu mişca! Eu te-am făcut, eu o să te ucid! mai spuse Taras şi, dîndu-se cu un pas îndărăt, îşi scoase puşca de pe umeri.
Alb ca varul era chipul lui Andrii şi doar buzele i se mişcau încet, rostind un nume; dar numele ce-l rostea nu era nici al patriei, nici al mamei şi nici al fraţilor săi. Era numele frumoasei leahe. Şi Taras trase!
Ca spicul atins de seceră, ca mielul care simte sub inima lui tăişul ucigător, Andrii îşi lăsă capul în piept şi se prăbuşi pe iarbă, fără să scoată o vorbă măcar! Iar părintele ucigaş rămase să privească îndelung trupul neînsufleţit al fiului ucis. Era şi după moarte nespus de frumos; chipul lui plin de bărbăţie, care cu cîteva clipe înainte strălucise de putere şi de farmecul ce supunea orice inimă de femeie, mai păstra încă frumuseţea lui minunată: sprîncenele-i negre, cum e catifeaua cernită, scoteau şi mai mult în vileag trăsăturile feţei golite de sînge.
..*—-*-

— Ce-i lipsea să fie cazac adevărat? spuse Taras. înalt la stat, sprîncene „,-e, faţă... parcă-i boier curat. Şi ce mînă tare a avut la luptă! Şi a pierit, a Djerit fără slavă, ca un cîine ticălos!
— Tată, ce-ai făcut? Tu l-ai răpus? întrebă Ostap, care se apropiase în vremea asta călare.
Taras încuviinţă cu un semn al capului.
Ostap se uită lung în ochii mortului şi, simţind o mare milă pentru fratele său. spuse îndată:
— Să-l încredinţăm cu cinste pămîntului, ca să nu-i batjocorească vrăjmaşii trupul şi să nu-l sfîrtece cu ciocurile lor pasările de pradă.
— Las că are cine să-l îngroape şi fără noi! răspunse Taras. Are cine să-l jelească şi să-l bocească!
Apoi rămase o vreme pe gînduri, dacă trebuie să-i azvîrle leşul lupilor spre sfîşiere, ori să cruţe vitejia lui voinicească, pe care orice luptător neînfricat trebuie s-o cinstească la altul. Dar deodată îl zări pe Golokopîtenko zburînd spre el în goana calului.
5
— Nenorocire mare, hatmane! S-au întărit leşii! Le-au sosit puteri noi! } Nu sfîrşi vorba Golokopîtenko şi iată-l pe Vovtuzenko: ♦
— Jale, hatmane! Le vin leşilor mereu alte ajutoare!...
Şi nu sfîrşi bineVovtuzenko şi sosi în goana mare Pîsarenko, dar nu pe cal, ci pe jos - îşi pierduse calul în luptă.
— Unde-mi eşti, taică? Te caută cazacii! A căzut hatmanul de curen Nevîlîciki şi Zadorojnîi, aşijderea Cerevicenko... Dar cazacii luptă neclintiţi şi nu vor să moară pînă nu te-or vedea la faţă; aşa li-i dorinţa: să-i învălui cu privirea ta înainte de a-şi da sufletul!
— încalecă, Ostap! spuse Taras, grăbit să-şi mai vadă cazacii în viaţă şi să le dea prilejul să-şi privească şi ei hatmanul în ceasul cel de pe urmă.
Dar n-apucară ei să iasă din pădure, că vrăjmaşii o împresurară din toate părţile; printre copaci, oriunde ar fi privit cu ochii, se iviră călăreţi cu săbii şi suliţe în mînă. „Ostap!... Ostap, nu te lăsa!" strigă Taras şi, smulgîndu-şi sabia din teacă,

prinse a-i croi în fel şi chip pe cei care-i cădeau la îndemînă. Şase Ieşi dintr-o dată se năpustiră asupra lui Ostap. Numai că-i ajunse pesemne ceasul rău: unuia îi zbură capul, altul se dădu înapoi, dar se rostogoli la pămînt, altul se alese cu vîrful suliţei între coaste. Cel de-al patrulea, mai cutezător, îşi feri capul de glonţ; plumbul fierbinte nimeri în pieptul calului care se ridică pe picioarele dindărăt, turbat de durere, şi se prăbuşi apoi la pămînt, strivind şi călăreţul sub greutatea lui... „Aşa, feciorule!... Aşa, Ostap!... îi strigă Taras. Iaca vin şi eu!"... Dar nu mai prididea să se apere de alţi şi alţi vrăjmaşi. Lupta Taras, spinteca leşii, împărţea mîngîieri în dreapta şi stînga, dar tot cu ochii la Ostap era; şi vedea bătrînul că iar i s-a încăierat feciorul cu vreo opt Ieşi deodată. „Ostap!... Ostap, Ostap, ţin-te bine!" Dar nu mai e chip

să se ţină Ostap; unul dintre Ieşi îi şi aruncase arcanul de gît, iar ceilalf * legau, îl duceau pe Ostap al lui! „Eh, Ostap, Ostap! strigă Taras, făcîndii • drum din greu cu sabia spre el şi tocînd leşii în dreapta şi stînga, cum toar" bucătarul varza. Eh, Ostap, Ostap!..." Dar în aceeaşi clipă simţi ca o izbitură d bolovan în cap. Toate se învîrtiră şi se rostogoliră în ochii lui. Ca într-un vălmăşag nebun, văzu o clipă capete de oameni, lănci, fum, sclipiri de foc crengi cu frunze, toate îi jucară înaintea ochilor... Apoi se prăbuşi greu, ca un stejar bătrîn, tăiat la rădăcină. Şi privirile i se împînziră de ceaţă.

••nji.-

X

— Ei, da mult am mai dormit! grăi Taras, venindu-şi în fire ca după un somn greu, de beţie, şi cercă să-şi dea seama unde se află. O slăbiciune covîrşitoare îi stăruia în mădulare. în ochii lui jucau, cînd ivindu-se, cînd pierind iar, pereţii şi ungherele unei odăi pe care n-o ştia. în cele din urmă îl văzu pe Tovkaci, care şedea în faţa lui şi părea că ascultă cu grijă orice răsuflare ce-i ieşea din piept.

„Da. gîndi Tovkaci auzindu-l, ai fi dormit poate somnul de veci!", dar nu spuse nimic şi se mulţumi doar să-l ameninţe pe Taras cu degetul, poruncindu-i să tacă.

— Da spune odată unde mă aflu! întrebă iar Taras, încordîndu-şi gîndurile şi căutînd să-şi amintească cele întîmplate.

— Taci! îl dojeni cu asprime tovarăşul de lupte. Ce mai vrei să ştii! Nu vezi că eşti tot numai răni? De două săptămîni zbor cu tine în şa, fără să-mi trag sufletul, iar tu în fierbinţeala bolii îndrugi te miri ce năzdrăvănii! Asta-i cel dimii somn liniştit pe care-l dormi! Taci acum, dacă nu vrei să-ţi faci tu singur rău!

Dar Taras se străduia din răsputeri şi se muncea să-şi adune gîndurile şi să-şi amintească de tot ce-a fost.

— Păi... pe mine m-au înconjurat leşii şi m-au înhăţat chiar, nu-i aşa? Şi n-aveam nici o putinţă să scap din mîinile lor!

— Taci, dacă-ţi spun, afurisiţule! strigă Tovkaci înciudat, ca o dădacă scoasă din răbdări, care dojeneşte un copilaş neastîmpărat. Te ajută la ceva să afli cum de-ai scăpat? Mulţumeşte-te că ai scăpat şi gata! S-au găsit şi oameni care să nu te lase la greu! Şi acum ajunge! Mai avem noi destule nopţi de fugă împreună! Crezi poate că treci în ochii leşilor drept un cazac de rînd? Da de unde! Au pus preţ pe capul tău două mii de galbeni!

— Da Ostap? strigă Taras şi se încorda din răsputeri ca să se ridice, dar deodată îşi aminti cum vrăjmaşii l-au înhăţat pe Ostap, cum l-au legat chiar în faţa lui şi pricepu că acum voinicul e în mîinile leşilor.

Şi durerea îi ameţi capul bătrîn. Rupse şi smulse toate legăturile de pe jjnj. le aruncă cît colo, dădu să spună ceva cu glas tare, dar în loc de asta îndrugă vorbe fără şir; fierbinţeala şi aiurările puseră iar stăpînire pe dînsul, şi vorbele nebuneşti, fără legătură între ele, ieşeau nestăvilit din gura lui.

Iar tovarăşul lui credincios stătea în faţa sa, ocărîndu-l şi copleşindu-l cu vorbe aspre, pline de dojana. în cele din urmă, îl apucă de mîini şi de picioare, îl înşfacă ca pe un prunc. îi legă la loc rănile, îl înveli într-o piele de bou. apoi îl puse într-o scoarţă tare, îl prinse cu frîngii de şa şi porniră iar la drum în goană mare.

— O să te duc acasă, fie chiar şi mort! N-o să le îngădui leşilor să-şi bată joc de tine,

neam de cazac, să-ţi sfirtece trupul în bucăţi şi să ţi-l azvîrle în apă. Qe-o fi să-ţi ciugulească hultanul ochii din cap, apoi acela să fie măcar un hultan din stepa noastră şi nu unul de-al leşilor, care vine de pe pămîntul lor. Măcar mort şi tot te-oi duce eu în Ucraina noastră.

Aşa vorbi tovarăşul credincios şi, după ce umblă fără răgaz călare zile şi nopţi de-a rîndul, îl duse pe Bulba, care zăcea fără cunoştinţă, drept la Seci. Acolo se apucă să-l tămăduiască, oblojindu-l zi şi noapte cu ierburi şi cataplasme; mai găsi şi o ovreică pricepută în ale tămăduirii, care vreme de o lună îi dădu se bea tot soiul de fierturi şi, în sfîrşit, Taras se simţi mai bine. Fie că l-au ajutat doftoriile, fie că tăria lui de fier a biruit boala, dar peste o lună şi jumătate, Taras se putu ţine pe picioare; rănile lui erau vindecate şi doar crestăturile lăsate de săbiile vrăjmaşe mărturiseau cît de adînc fusese rănit bătrînul cazac. Cu toate acestea Bulba era din zi în zi mai posomorit şi mai trist. Trei brazde adînci se iviră pe frunte şi nu se mai netezіră niciodată. îşi aruncă bătrînul privirile în jur şi văzu că toate erau acum schimbate la Seci. Vechii lui tovarăşi muriseră toţi pe cîmpul de luptă. Nu mai rămăsese nici unul dintre aceia care se ridicaseră pentru dreptate, credinţă şi frăţie căzăcească. Că şi dintre aceia care porniseră cu hatmanul lor în urmărirea tătarilor nu mai rămăsese nici unul: toţi îşi dăduseră vieţile, toţi pieriseră, care în luptă, de moarte vitează, care de foame şi de sete în stepa sărată a Crimeii, care în robie, nemaiputînd să îndure o asemenea ruşine. Nici vechiul hatman nu mai era de mult în viaţă, nici alţi tovarăşi bătrîni de-ai lui Bulba; peste mormintele celor care fuseseră odată cazaci plini de putere clocotitoare creştea acum arba. I se năzărea lui Taras că parcă ar fi fost pe acolo un chef mare şi zgomotos, dar că acum vasele erau făcute ţăndări, că nu mai rămăsese pe nicăieri pic de vin, că oaspeţii şi slugile furaseră toate potirele şi năstrapele scumpe, iar stăpînul casei stătea încruntat şi-şi zicea: „Mai bine n-ar fi fost niciodată acel chef!" Zadarnic cei din jur căutau să-l întoarcă de la gîndurile lui ?i să-l înveselească, zadarnic banduriştii bătrîni şi bărboşi, strinşi cîte doi şi trei taolată, treceau pe dinaintea lui, slăvind isprăvile-i vitejeşti de cazac. Taras Privea totul cu asprime şi nepăsare; pe faţa lui împietrită nu se putea citi decît

o durere nestinsă şi, cu capul lăsat trist în piept, spunea întruna: „Fiul meni Ostap al meu!"

In vremea asta, zaporojenii se găteau să pornească pe mare. Două sute de luntri fură coborîte pe apele Niprului şi, curînd, Asia Mică zări şi ea cazaci cu capete rase şi cu cîte un moţ lung în creştet, cazaci care treceau prin foc s(sabie ţărmurile ei înfloritoare; mai zări şi turbanele localnicilor săi mahomedani presărate aidoma florilor fără număr prin cîmpiile stropite de sînge sau plutind pe valuri lîngă ţărmurile ei. Mai văzu nenumăraţi şalvari zaporojeni mînjiţi cu dohot şi nenumărate mîini vînjoase, cu biciuşti negre. Zaporojenii au mîncat şi au nenorocit toţi strugurii, iar prin moschei au lăsat grămezi întregi de bălegar; şalurile scumpe, persiene, le-au folosit drept brîie, încingîndu-le peste svitcile murdare. Şi multă vreme după aceea s-au mai găsit prin meleagurile pomenite pipe scurte de-ale zaporojenilor. Bucuroşi de isprava lor, au pornit apoi pe drum de întoarcere; dar o corabie turcească, cu zece tunuri, s-a luat după ei şi, trăgînd din toate tunurile deodată, a împrăştiat ca pe nişte păsări luntrişoarele lor uşoare. A treia parte din cazaci îşi găsi moartea în valurile mării, dar ceilalţi se strînseră iar laolaltă şi ajunseră cu bine la gurile Niprului, aducînd cu ei şi douăsprezece butoiaşe doldora de ţechini. Dar toate astea nu-l mai bucurau pe Taras. El pleca în lunci şi în stepă, zicînd că se duce la vînătoare; alicele lui însă rămîneau toate nefolosite. Cu sufletul plin de durere se aşeza pe malul mării, punîndu-şi puşca jos, şi şedea multă vreme aşa, cu capul plecat, rostind întruna: „Ostap al meu! Ostap al meu!" în faţa lui se aşterneau valurile sclipitoare ale Mării Negre; departe, în păpuriş, ţipa cîte un pescăruş... Mustaţa căruntă a lui Bulba lucea ca argintul şi lacrimile una după alta îi picurau încet din ochi.

In cele din urmă Taras nu mai putu să îndure. „Fie ce-o fi, dar eu mă duc în cercetare, ca să aflu de-i viu ori în mormînt. Ori poate nici în mormînt nu mai e? întîmple-se orice, că eu tot o să aflu!" Nu trecu o săptămînă şi Taras se şi afla în oraşul Uman, călare pe cal, înarmat cu suliţă şi sabie, avînd plosca de drum prinsă în şa, ceaunaşul cu salamată, praf de puşcă şi cartuşe, piedici pentru cal şi cîte altele ce-i trebuiau. în oraş, Bulba se duse drept la o căsuţă urîtă şi murdară, cu ferestruicile mici, care abia se zăreau de afumate ce erau. Coşul de la sobă era astupat cu cîrpe, iar acoperişul găurit era astupat de gunoi. Chiar în faţa uşii se ridica un morman de gunoi. Din fereastră se zărea un cap de

ovreică, cu scufie împodobită cu mărgăritare înnegrite.
— Bărbatul ţi-e acasă? întrebă Taras, descălecînd şi legîndu-şi calul de un cîrlig de fier, bătut chiar lîngă uşă.
— Acasă! răspunse femeia şi ieşi grăbită în prag, aducînd o merţă de grăunţe pentru cal şi o cană de bere pentru călăreţ.
— Şi unde-i jidovul tău?

— E în odaia cealaltă; se roagă, spuse muierea făcînd o plecăciune, iar cînd îl văzu pe Bulba că duce cana cu bere la gură, îi ură multă sănătate.
— Rămîi aici! Hrăneşte şi adapă calul, că eu vreau să vorbesc între patru ochi cu omul tău. Am treabă cu dînsul.
Ovreiul era vestitul Iankel, care se făcuse arendaş şi cîrciumar în oraşul acela, avîndu-i acum la mînă pe toţi panii şi şleahticii din împrejurimi, cărora le luase încetul cu încetul toţi banii şi-şi făcuse bine simţită şederea prin partea locului. Pe o întindere de trei leghe împrejur nu mai rămăsese nici un bordei în picioare: totul, se dărăpănase, se învechise, totul se dusese pe băutură şi nu mai rămăsese decît sărăcia lucie şi zdrenţăroasă. Ţinutul întreg era pustiit, de parcă l-ar fi bîntuit focul sau ciuma. Şi dacă Iankel ar mai fi trăit acolo încă zece ani, el ar fi pustiit, fără îndoială, tot voievodatul.
Taras intră în odaie. Ovreiul se ruga, acoperit cu un tales-[5] destul de murdar şi tocmai bine se întoarse ca să scuipe pentru cea din urmă oară, după obiceiul credinţei sale, cînd, deodată, dădu cu ochii de Bulba, care se ţinea la spatele lui. Şi în aceeaşi clipă începură mai întîi şi-ntîi să joace înaintea lui cei două mii de galbeni făgăduiţi pentru capul cazacului; dar Iankel se ruşina şi el de lăcomia sa şi căută să înăbuşe pofta-i nesăţioasă de aur ce-i încolăcea inima ca un şarpe.
— Ascultă, Iankel, îi spuse Taras jidovului care, tot făcîndu-i plecăciuni, închise grijuliu uşa, ca să nu-i vadă cineva. Te-am scăpat de la moarte! Fără mine zaporojenii te-ar fi ciopîrţit ca pe un cîine! Acum e rîndul tău să-mi faci un bine.
Jidovul strîmbă puţin din nas.
— Ce bine? Dacă-i vorba de un bine care se poate face, atunci de ce nu l-aş face?
— Lasă palavrele! Du-mă la Varşovia.
— La Varşovia? Cum adică la Varşovia? întrebă Iankel. Sprîncenele şi umerii lui se înălţară de uimire.
— Nu vreau s-aud nimic! Du-mă la Varşovia şi gata! Fie ce-o fi, dar eu vreau să-l mai văd o dată, să-i spun măcar o vorbă.
— Cui să-i spuneţi o vorbă?
— Lui Ostap, feciorul meu.
— Oare n-aţi auzit, pan Taras, că... 7
— Ştiu, ştiu tot: pe capul meu s-a pus preţ două mii de galbeni! Da bine roai cunosc, proştii de ei, cît face capul meu! Uite, eu îţi dau cinci mii. Două mii acum, şi Bulba deşertă din buzunarele lui două mii de galbeni, iar ceilalţi tind m-oi întoarce.
Ovreiul înşfacă un ştergar şi acoperi cît ai clipi galbenii cu el.
— Vai ce ban frumos! Vai ce ban frumos! nu mai contenea el, răsucind un galben între degete şi încercîndu-l între dinţi. Eu aşa cred, că omul de la care

a luat pan Taras galbenii ăştia minunaţi după ce i-a pierdut n-a mai trăit • • un ceas pe lume, ci s-a dus la rîu şi s-a înecat în apele lui, de inimă rea C
— N-aş fi stat eu să mă rog de tine! M-aş fi dus poate singur la Varsov dar mi-e că mă cunoaşte careva şi că pun mîna pe mine afurisiţii ceia de lesi pentru că eu nu-s hîtru la scorneli. Pe cînd voi, jidovii, sînteţi parcă anume fă cuţi pentru ele. Sînteţi în stare să-l trageţi pe sfoară şi pe dracu! Voi cunoaşteţi toate vicleşugurile. Iacă de ce am venit la tine! Ş-apoi nici la Varşovia nu m-as fi descurcat eu de unul singur! Pune chiar acum caii la căruţă şi du-mă!
— Da ce gîndeşte pan Buiba că-i de ajuns să înhami iapa la căruţă şi „di murgule"? îşi închipuie cumva pan Taras că pot să-l duc aşa, cum e, fără să-l ascund?
— Bine, atunci ascunde-mă cum te-i pricepe! Bagă-mă într-un butoi deşert! Merge?
— Vai, vai, vai! Crede oare pan Taras că eu pot să-l bag într-un butoi? Nu-şi dă seama, oare, că fiecare o să-şi închipuie că duc rachiu?

— N-are decît să creadă!
— Cum? Adică să creadă că-i rachiu, da? mai zise jidovul şi se apucă cu amîndouă mîinile de perciuni şi pe urmă îşi înălţă braţele către cer.
— Ei? Ce-ai rămas aşa, ca trăsnit?
— Nu ştie oare pan Taras că Dumnezeu a lăsat anume rachiul pe lumea asta, ca să-l guste fiecare? Acolo toţi îs lacomi şi pofticioşi. Un şleahtic e gata să alerge cinci verste în urma butoiului. Iar de i-o da prin cap să sfredelească şi o găurică în fund, o să vadă numaidecît că nu curge nimic din butoi şi o să zică: „Un jidov n-o să ducă el butoiul gol la tîrg! Trebuie să fie ceva la mijloc! Puneţi mîna pe jidov, legaţi-l, luaţi-i banii şi aruncaţi-l în temniţă!" Pentru că toate relele în capul unui jidov se sparg! Pentru că un jidov e socotit cîine de toţi ceilalţi! Pentru că fiecare îşi zice că dacă eşti jidov, nu eşti om!
— Atunci ascunde-mă într-un car cu peşte!
— Nu se poate, pan Taras! Zău că nu se poate! Azi pretutindeni în Lehia oamenii sînt flămînzi ca nişte cîini! O să fure tot peştele şi o să-l dibuie şi pe pan.
— Atunci du-mă călare pe dracu, numai du-mă!
— Ascultă-mă, ascultă-mă bine, pan Taras! spuse lankel, trăgîndu-şi în sus mînecile şi apropiindu-se de Bulba cu degetele răşchirate. Iaca ce o să facem: pretutindeni se lucrează acum la castele şi cetăţi! De prin Nemţie au venit încoace ingineri franţuji şi, din această pricină, pe toate drumurile oamenii cară o mulţime de pietre şi cărămizi. Să se culce pan Taras pe fundul căruţei, iar deasupra o să grămădesc cărămizi. Pan Taras arată plin de sănătate si putere şi nu-i mare lucru dacă o să-l apese puţintel; iar eu oi face în fundul carului şi o găurică pentru a-l hrăni pe pan.
— Fă cum ştii. dar hai odată! - îMl

Peste un ceas, din Uman ieşea o căruţă plină cu cărămizi, cu două gloabe la ea. Pe una din gloabe şedea lankel cel înalt, iar perciunii lui lungi • jnelaţi ftlfîiau în vînt de sub tichiuţă, pe cînd trupul deşirat ca un stîlp din margiiiea drumului sălta legănat pe mîrţoaga lui.

XI

Pe vremea cînd se desfăşurau întîmplările despre care se povesteşte aici," graniţele dintre ţări nu erau cercetate nici de vameşi, nici de grăniceri — spaima oamenilor întreprinzători - şi de aceea fiecare era liber să ducă cu el ce-i plăcea. Dacă se întîmpla uneori să te caute cineva şi să cerceteze ce duci, apoi o făcea de cele mai multe ori pentru plăcerea lui, mai cu seamă dacă îri car se găseau lucruri ademenitoare pentru ochi şi cînd se putea bizui pe* puterea şi greutatea palmei sale. Dar cărămida nu găsea nici un doritor care" s-o cerceteze, şi de aceea carul intră fără nici o piedică pe poarta cea mare a oraşului. închis în cuşca lui strimtă, Bulba auzea doar zgomotul din jur, strigătele căruţaşilor şi mai mult nimic. lankel, care sălta întruna pe armăsarul lui scurt de picioare şi prăfuit, făcu cîteva ocoluri prin oraş şi coti apoi într-o ulicioară îngustă şi întunecoasă, care se numea Uliţa Murdară sau Uliţa Jidovească, pentru că aici se strînseseră într-adevăr toţi ovreii din Varşovia. Ulicioara asta semăna foarte bine cu măruntaiele unei curţi dosnice, răsturnate în afară. Soarele părea că nu intră aici niciodată. Casele, cu desăvîrşire înnegrite de vreme, cu prăjini aşezate de la o fereastră la alta, sporeau şi mai mult întunecimea. Arareori doar se zărea printre ele pata roşie a cîte unui zid de cărămidă, dar şi acela era adesea aproape înnegrit. Cînd şi cînd, cîte o bucată de perete proaspăt spoit şi scăldat în partea de sus de lumina vie a soarelui strălucea de o albeaţă aproape dureroasă pentru ochi. Tot ce se afla în ulicioara asta izbea cu putere privirea trecătorului: bucăţi de burlane, cîrpe, coji de tot felul şi cioburi. Fiecare dintre locuitori azvîrlea în drum tot ce nu-i mai era de trebuinţă, dînd prilej trecătorilor să-şi „desfete" simţurile cu toate aceste gunoaie. Un călăreţ ce trecea pe-acolo cu calul său roai-mai c-ajungea cu mîna prăjinile întinse prin fereastră între o casă şi alta, de care atîrnau colţuni, nădragi sau cîte o gîscă afumată. Ici-colo, la cîte o ferestruică veche, se zărea chipul destul de drăgălaş al unei ovreicuţe, gătită cu mărgele, învechite şi ele. O droaie întreagă de ovreiaşi murdari şi zdrenţăroşi, cu părul creţ, strigau şi se tăvăleau în noroi. Un ovrei roşcovan, cu obrazul atît de pistruiat încît semăna cu un ou de vrabie, scoase capul pe o fereastră şi începu să sporovăiască cu lankel pe limba lui chisnovată şi lankel coti numaidecît într-o curte. Un alt ovrei, ce

trecea tocmai pe uliţă, se opri şi

intră în vorbă cu cei doi. astfel că Bulba, and izbuti, în sfîrşit, să iasă de suh cărămizi, văzu trei jidovi la un loc, vorbind între ei cu mare înflăcărare.
Iankel îi spuse atunci că o să se facă totul, că Ostap al lui stă închis î$_n$ temniţa oraşului şi, cu toate că e greu să-i îndupleci pe temniceri $_e$l nădăjduieşte să mijlocească o întrevedere între Bulba şi fiul lui.
Apoi Bulba intră în casă, împreună cu cei trei jidovi.
Aici jidovii se apucară să turuie iar pe limba lor neînţeleasă. Taras îi p$_r$j$_v$j pe fiecare în parte. Părea zguduit de un simţămînt puternic: pe faţa lui aspră şi nepăsătoare se aprinse, ca o rază atotmistuitoare de nădejde, acea nădejde care se strecoară uneori în sufletul omului covîrşit de cea mai neagră jab inima lui bătrînă începu să bată mai cu putere, ca o inimă de flăcău.
— Ascultaţi-mă, jidovilor! spuse el cu glas care tremura de patimă. Voi puteţi face orice pe lumea asta! Puteţi scoate un lucru de pe fundul mării, dacă trebuie! Pînă şi zicala rămasă din bătrîni spune că jidovul e în stare să se fure şi pe el, dacă-şi pune în minte s-o facă. Liberaţi-l pe Ostap al meu! Prilejuiţi-i o scăpare din mîinile diavolilor acelora! îl vedeţi pe omul ăsta! I-am făgăduit douăsprezece mii de galbeni, dar o să mai pun la ei alte douăsprezece mii. O să vînd tot: potirele scumpe şi aurul pe care l-am îngropat în pămînt, casa şi haina de pe mine şi o să mai fac pe deasupra şi o înţelegere scrisă cu voi, pe toată viaţa, prin care o să mă prind să vă dau jumătate din toată prada de război pe care am s-o iau de azi înainte.
— Nu se poate, preamilostive pan! Nu se poate şi gata! răspunse Iankel cu un oftat greu.
2 , — Nu, nu se poate! întări şi alt jidov.
f Apoi toţi trei schimbară o privire între dînşii.
f — Ce-ar fi să încercăm totuşi? făcu apoi cel de-al treilea, privind sfios spre tovarăşii săi. Poate tot ne-o ajuta Dumnezeu!
Apoi se apucară iarăşi să vorbească pe nemţeşte între ei. Dar oricît îşi încorda Bulba auzul, tot nu pricepea o iotă. prinse doar cuvîntul „Mardohai", care se repeta adeseori, şi mai mult nimic.
— Uite ce e, pan Taras, spuse Iankel, noi trebuie să ne sfătuim cu un om, care-i aşa un înţelept cum n-a mai văzut încă lumea! Vai cît îi de înţelept! Curat Solomon! Şi dacă nici el nu poate să facă nimic, apoi nimeni pe lumea asta nu poate să facă nimic! Şezi binişor aici! Ţine cheia, şi să nu laşi pe nimeni în casă!
Şi ovreii ieşiră în stradă.
Taras încuie uşa, apoi se apropie de ferestruica cea mică a odăii şi privi jegosul bulevard ovreiesc. Cei trei jidovi se opriseră în mijlocul ulicioarei şi vorbeau între ei cu înfocare; nu trecu mult şi un al patrulea spori ceata lor. apoi un cincilea. Taras auzi iar: „Mardohai, Mardohai". Jidovii aruncau mereu căutături spre capătul uliţei. în sfîrşit, de după un colţ de casă dărăpănată se
$_o$pei

yj întîi un picior încălţat cu un papuc ovreiesc şi apoi poalele unui caftan larg. * Mardohai, Mardohai!" strigară într-un glas ovreii. Un om slab, ceva mai scund decît Iankel, dar mult mai zbîrcit la faţă şi cu buza de sus neobişnuit de mare, se apropie de ceata nerăbdătoare din uliţă şi atunci toţi jidovii se apucară să-i povestească dintr-o dată păsul lor, luîndu-şi vorba din gură, iar Mardohai privi de cîteva ori pe furiş spre ferestruica lui Taras, ceea ce-l făcu pe acesta să priceapă că e vorba de el. Mardohai dădea întruna din mîini, le tăia şirul vorbei, scuipa adeseori în lături şi, suflecîndu-şi poalele caftanului, îşi afunda mîna în buzunar, de unde scotea nişte flecuşteţe mărunte, arătîndu-şi cu acest prilej pantalonii scîrnavi. Apoi toţi jidovii stîrniră o hărmălaie atît de cumplită, încît acela dintre ei care făcea de strajă fu nevoit să-i potolească prin semne, iar Taras se temu chiar, o clipă, că o să fie dat în vileag, dar îşi aminti numaidecît că ovreii nu ştiu să ţină sfat altfel decît în mijlocul uliţei şi că limba lor n-o pricepe nici dracu, şi se potoli.
Peste cîteva clipe, jidovii intrară cu toţii la el în odaie. Mardohai se apropie de Taras, îl bătu pe umăr şi-i spuse: „Dacă noi şi Dumnezeu vrem să facem un lucru, apoi iese neapărat cum e mai bine".

Taras se uită la acest Solomon, „cum n-a fost altul pe lume", şi o licărire de nădejde se aprinse în sufletul lui. Ce e drept, înfăţişarea acestuia trezea oarecare încredere: buza lui de sus putea să sperie pe oricine, grosimea ei datorîndu-se, fără îndoială, şi unor pricini din afară. Drept barbă, numitul Solomon avea vreo cincisprezece fire de păr cu totul, şi acelea numai în partea stîngă. Iar pe faţă i se zăreau atîtea semne de bătăi primite pentru tot soiul de isprăvi, încît pîna şi el le pierduse fără îndoială numărul şi se obişnuise să le socoată „aluniţe" din naştere.
Mardohai plecă apoi împreună cu tovarăşii săi, pătrunşi de uimire faţă de înţelepciunea lui. Bulba rămase singur. Trecea printr-o stare ciudată, nemaiîncercată de el; pentru prima oară în viaţă se simţea neliniştit. Sufletul lui era cuprins ca de friguri. Nu mai era cazacul de odinioară, neclintit şi puternic ca un stejar. Era şovăielnic, slab. Tresărea la orice foşnet, tresărea dnd vedea orice ovrei noi ce se ivea la capăt de uliţă. Rămase în aceeaşi stare toată ziua; nu mîncăj, nu bău şi nu-şi desprinse o clipă ochii de la ferestruica ce dădea în stradă. In sfîrşit, seara tîrziu, se arătară Mardohai şi cu Iankel. Inima lui Taras se opri în loc.
— Ei, cum a fost? Aţi izbutit? îi întrebă el, nerăbdător, ca un armăsar sălbatic.
Dar înainte de a se hotărî cei doi să-i răspundă, Taras văzu că Mardohai ÎŞi pierduse şi cel din urmă zuluf care i se zărea - ce e drept, cam neîngrijit -d sub scufă. Jidovul dădu să-i spună ceva. dar îndrugă atîtea bazaconii, că nu pricepu nimic. Cît despre Iankel, acesta se mulţumea să ducă mereu la gură, de parcă era răcit.
î
JV v- Ggol
— Vai, milostive pan! spuse apoi lankel. Acum chiar că nu se poatei «-mor eu, dacă se poate! Oamenii ceia sînt aşa de răi, că-ţi vine să-i stuche * drept în creştetul capului! Să spună şi Mardohai! Mardohai a făcut nist lucruri pe care nu le-a făcut încă nimeni pe lume, dar Dumnezeu n-a vrut H data asta să fie cum vrem noi! Sînt acolo trei mii de ostaşi şi mîine au să omoare pe toţi cei din închisoare.
Taras privi în ochii jidovilor, dar de data asta fără nerăbdare sau mînie
— Iar dacă vrea pan Taras să-şi vadă feciorul, apoi trebuie să meargă mîine dis-de-dimineaţă, înainte de răsăritul soarelui. Străjile s-au înduplecat, iar unul din comandanţi ne-a dat fagăduiala lui. Dar să n-aibă ei parte de noroc pe lumea cealaltă! *Oi, vei-s mir!*[56] Cîtă lăcomie la oamenii ăştia! Nici chiar în rîndurile noastre nu se află oameni ca ei! Le-am dat fieştecăruia cîte cincizeci de galbeni, iar comandantului...
— Bine! Du-mă la el! rosti Taras cu hotărîre şi toată tăria i se întoarse iar în suflet. Primi sfatul lui lankel să se îmbrace ca un graf străin sosit de pe meleagurile nemţeşti, pentru care împrejurare ovreiul prevăzător îi făcuse rost de veşmintele trebuincioase. Afară se înnoptase de tot. Stăpînul casei, bine cunoscutul jidov roşcat şi pistruiat, scoase o saltea nenorocită, acoperită cu o rogojină, şi o întinse pe laviţă, pentru Taras. lankel se culcă pe jos, pe o saltea asemănătoare. Jidovul roşcat dădu de duşcă un păhărel de nu ştiu ce fiertură, îşi lepădă caftanul şi, rămase numai în colţuni şi în ghete, aducea foarte bine cu un pui de găină; apoi îşi luă balabusta şi intră împreună cu dînsa într-un fel de dulap. Doi plozi, ca doi căţeluşi de casă, se ghemuiră pe jos, lîngă dulap. Dar Taras nu dormi. Şedea nemişcat, ciocănind cu degetele în masă. între dinţi îşi ţinea obişnuita lui pipă din care pufăia din cînd în cînd, scoţînd clăbuci de fum, din pricina cărora ovreiul adormit strănuta şi îşi băga nasul în plapomă. Dar de-abia se ivi pe cer o geană de lumină alburie, prevestitoare a zorilor, că Taras îl şi împinse pe lankel cu piciorul.
— Scoală, omule, şi dă-mi veşmintele celea de graf.
în cîteva clipe fu gata; îşi înnegri mustăţile şi sprincenele, îşi puse pe creştet o tichiuţă mică, neagră, şi nimeni, nici chiar cineva dintre cei mai buni prieteni cazaci, n-ar fi spus că e dînsul. Arăta ca un om de treizeci şi cinci de ani. Obrajii lui străluceau de o roşeaţă sănătoasă şi pînă şi semnele lăsate de sabie îi dădeau un aer măreţ, poruncitor. Hainele ţesute cu fir îi veneau foarte bine.
Străzile oraşului erau cuprinse încă de somn. Nici o făptură dintre acelea care-şi agonisesc hrana din neguţătorie nu se arătase, purtîndu-şi taraba. Bulba şi lankel ajunseră, în sfîrşit, în faţa unei clădiri care semăna cu un cocor aşezat pe pămînt. Era joasă, lată, uriaşă, neagră de vreme; într-o parte a ei ţîşneau în sus, ca un gît de cocor, un turn înalt şi îngust, cu o bucăţică de

; cocoţată în vîrf. Clădirea asta împlinea o mulţime de slujbe. Aici erau iile, închisoarea

şi chiar judecătoria unde se cercetau fărădelegile.
-ţii noştri intrară pe poartă şi se treziră numaidecît într-o sală foarte
Pcăpatoare, ori mai degrabă o curte acoperită. Aici dormeau laolaltă aproape mie de oameni. Drept în faţă se zărea o uşă joasă, înaintea căreia şedeau două străji, care jucau un joc: unul îl lovea pe celălalt cu două degete în nalma mîinii. Străjile nu-i prea luară în seamă pe noii-veniţi şi întoarseră capul numai în clipa cînd Iankeî zise:
— Noi sîntem! Auziţi, pani? Noi sîntem!
— Treceţi! spuse unul din cei doi, deschizînd uşa cu o mînă, cealaltă întinzînd-o tovarăşului său pentru bobîrnac.
Bulba şi lankel intrară într-un coridor îngust şi întunecat, din care pătrunseră într-o sală la fel cu cea dintîi, cu ferestruici mici în partea de sus.
— Cine-i acolo? strigară mai multe voci deodată, şi Taras zări destul de multe cătane înarmate pînă-n dinţi. Avem poruncă să nu lăsăm pe nimeni.
— Noi sîntem! strigă atunci lankel. Aşa să trăiesc eu că sîntem noi, luminaţi pani!
Dar nimeni nu-i dădu ascultare. Din fericire, chiar în clipa aceea se apropie de ei un grăsun, care se vedea după toate că era şef, căci suduia mai amarnic decît ceilalţi.
— Noi sîntem, pan! Dumneata ai şi avut prilejul să ne cunoşti şi pan graf o să te mai răsplătească şi de aici înainte!
— Lăsaţi-i să treacă, lua-v-ar toţi dracii cu mama lor cu tot. Dar să nu mai intre nimeni! Ş-apoi să nu mai prind pe nimeni că-şi scoate sabia sau că-şi face de cap pe jos, că...
Cei doi trecători nu mai auziră sfîrşitul acestei porunci atît de înflorate.
— Sîntem noi... sînt eu... oameni buni! spunea lankel, de cîţe ori se îmîlnea cu cineva.
— Ce zici, acum s-ar putea? întrebă el pe unul din paznici, cînd ajunseră în cele din urmă la capătul coridorului.
— Se poate. Dar nu ştiu dacă o să vă lase chiar în temniţă, lan nu mai e acolo. A fost înlocuit cu un altul, îi răspunse strajnicul.
— Vai, vai! făcu încetişor jidovul. Asta-i tare rău, cinstite pan!
— Du-mă înainte! rosti Taras cu încăpăţînare. Şi ovreiul îi făcu pe voie.
La uşa ogivală care ducea spre beciuri stătea un oştean cu mustaţa în trei rînduri. Rîndul de deasupra se răsucea în sus, cel de la mijloc era drept, iar cel de dedesubt se pleoştea în jos şi din pricina asta îi dădea o înfăţişare de "lotan.
Ovreiul se încovoie mult de tot în faţa lui şi, apropiindu-se dintr-o Pa rte. zise:

— Luminăţia voastră! Pan prealuminat! r * }wm
— Cu mine vorbeşti, jidovule?
— Cu domnia voastră, pan prealuminat!
— Hm! Şi cînd te gîndeşti că sînt numai o cătană şi atît! răspunse rm tăciosul şi în ochi i se aprinseră luminiţe de plăcere.
— Vai, şi eu îmi ziceam că sînteţi voievod! Vai, vai, vai! făcu ovreii i clătinind din cap şi desfăcîndu-şi degetele a mirare. Şi ce înfăţişare semeaţă! S" mor eu dacă nu semănaţi cu un polcovnic! Da, da, cu un polcovnic! *Vi* lipseşte numai atîtica ca să fiţi un polcovnic! Ar trebui să vi se dea, pan un armăsar iute ca musca şi să fiţi pus să muştruluiţi polcurile.
Oşteanul îşi netezi rîndul de jos al mustăţilor, iar ochii îi rîdeau acum de-a binelea.
— Ehei, ce mai oameni, oştenii ăştia! urmă jidovul.Oz, *vei-s mir,* ce oameni straşnici! Fireturi, zorzoane... Strălucesc ca un soare! D-apoi si duducile, cînd văd un oştean... vai, vai, vai!...
Şi ovreiul clătină iar din cap.
Oşteanul îşi înfoie cu mîna catul de sus al mustăţilor şi scăpă printre dinţi ceva asemănător cu un nechezat de cal.
— Rog frumos pe pan ostaş să-mi facă un bine! spiise apoi ovreiul. Uite, dumnealui, graful, sosit de prin meleaguri străine, vrea să-i vadă pe cazaci. De cînd e, n-a văzut ce neam de oameni sînt ei!
Grafii şi baronii erau lucru obişnuit în Lehia, deoarece îi atrăgea acolo de multe ori dorinţa de a vedea acest colţ aproape asiatic al Europei; ei socoteau că ţinuturile Moscovei şi Ucraina se găseau în Asia. De aceea, oşteanul făcu o plecăciune destul de adîncă în faţa lui Bulba şi găsi de cuviinţă să spună şi el cîteva vorbe.
— Nu înţeleg, luminăţia voastră, zise el, de ce vreţi să-i vedeţi? Sînt nişte cîini, nu oameni! Chiar şi credinţa lor e dintre acelea pe care nu le cinsteşte nimeni.
— Ba minţi, fecior de satană! făcu Bulba. Cîine eşti tu! Cum de-ndrăzneşti să spui de credinţa noastră că nu o cinsteşte nimeni! Credinţa voastră de eretici n-o cinsteşte nimeni, nu pe-a noastră!
— Ehehei, prietene! strigă oşteanul. Acum ştiu cine eşti! Eşti şi tu dintre aceia pe care îi ţin închişi uite colo! Stai puţin, că o să-i chem numaidecît pe ai noştri!
Taras îşi dădu seama de greşeala săvîrşită, dar încăpăţînarea şi ciuda îl împiedicau să se

gîndească cum anume ar putea s-o dreagă. Din fericire, lankel îi sări numaidecît în ajutor. cerii *iţjsAi* şi

— Prealuminate pan! Se poate să spui că dumnealui, graful, este un cazac? Daca ar fi fost cazac cu adevărat, de unde ar fi făcut rost de un asemenea şi de înfăţişarea asta de graf? Fleacuri!... şi oşteanul deschise gura cît o şură, pregătindu-se să strige.
— Măria voastră, tăceţi! Tăceţi, pentru Dumnezeu! strigă lankel. Tăceţi, iar noi o să vă răsplătim pentru asta aşa cum nici n-aţi pomenit! Vă dăm doi galbeni!
— Nu mai pot! Doi galbeni! Doi galbeni sînt un fleac pentru mine! Eu îi dau bărbierului meu doi galbeni numai pentru jumătate de barbă. Să-mi dai o sută! Şi zicînd aşa, oşteanul îşi răsuci falnic catul de sus al mustăţilor. Iar de nu-mi dai suta, strig pe loc!
— Şi la ce ţi-o fi trebuind aşa de mulţi, spuse cu durere în glas ovreiul, galben la faţă, desfăcînd băierile săculeţului său de piele. Totuşi era foarte mulţumit că n-avea în pungă mai mult decît atît şi că oşteanul nu ştia să numere peste sută. Haide, pan Taras, să plecăm cît mai iute! Vedeţi şi dumneavoastră ce oameni haini sînt pe aici! mai spuse lankel, văzîndu-l pe oştean cum îşi prefiră galbenii în palmă, cu un fel de părere de rău că n-a cerut mai mult.
— Ce ai de gînd, cătană blestemată? spuse deodată Bulba. Galbenii i-ai luat. da de arătat cazacii văd că nici nu te gîndeşti? Trebuie să mi-i arăţi! Acum c-ai primit galbenii, n-ai dreptul să dai înapoi!
— Haide, căraţi-vă la dracu, că, de nu, o să dau de veste chiar acum alor noştri şi o să vedeţi voi atunci... Spălaţi putina, zic, şi cît mai repede!
— Să plecăm, pan Taras, zău să plecăm. Dă-i încolo! Să le dea Dumnezeu nişte vise... să scuipe şi alta nu! strigă lankel.
Bulba îşi lăsă încet capul în piept, se întoarse în loc şi porni, însoţit de dojenile lui lankel, pe care-l rodea jalea numai la gîndul galbenilor pierduţi pe degeaba.
— La ce bun v-aţi legat de el? Trebuia să-l lăsaţi pe cîinele cela să suduie-n voie! Ăştia nu pot trăi dacă nu suduie! *Oi, vei-s mir,* ce noroc le dă Dumnezeeu la cîte unii! O sută de galbeni numai şi numai pentru că ne-a izgonit! Pe cînd alde noi... ne alegem cu perciunii smulşi, cu mutra zob, de ţi-e Şi lehamite să ne vezi, şi nici pomeneală de suta de galbeni. Of, Doamne, Doamne!
Dar asupra lui Bulba faptul că dăduseră greş avu o înrîurire cu mult mai Hiare şi asta se vedea după flacăra mistuitoare ce-i juca în ochi.
— Să mergem, zise el deodată, scuturîndu-se parcă din toropeală. Să Mergem în piaţă. Vreau să văd cu ochii mei cum o să-l chinuie!
— Vai, pan Taras, pentru ce să mergem acolo? Că doar nu-i mai putem a)uta cu nimic!

— Să mergem! spuse Bulba încăpăţînat.
Şi ovreiul suspinînd din greu se luă ca o dădacă după dînsul.
Piaţa unde trebuiau să fie omorîţi cazacii nu era greu de găsit: sumede de oameni se îndreptau într-acolo, din toate părţile. în veacul acela nemilo o asemenea privelişte era socotită cît se poate de atrăgătoare nu numai pent poporul de jos, ci şi pentru mai-marii lui. Mulţime mare de bătrîne, dint cele mai cucernice, mulţime mare de fete tinere sau femei, dintre cele mC fricoase, care visau pe urmă toată noaptea leşuri însîngerate şi strigau în som atît de tare cum strigă numai un husar beat, nu scăpau totuşi nici un prilej de a privi toate astea. „Doamne, ce caznă!" ţipau uneori multe dintre ele cuprinse de istericale şi, închizînd ochii, întorceau capul; dar rămîneau totuşi pe iOc încă destulă vreme. Cîte unii din mulţime căscau larg gura şi întindeau manile înainte, cuprinşi de dorinţa de a se urca în capul altora ca să vadă de acolo cît mai bine. Din noianul de capete obişnuite şi asemănătoare între ele, ieşea în vileag faţa cărnoasă a unui măcelar care urmărea cele ce se petreceau cu ochi de cunoscător, schimbînd cîte o vorbă-două cu meşterul făuritor de arme. căruia îi zicea „cumetre", pentru că în zilele de sărbătoare se îmbătau amîndoi la aceeaşi cîrciumă. Unii vorbeau cu înfocare despre cele ce vedeau, iar alţii făceau chiar prinsoare; dar cea mai mare parte o alcătuiau aceia care privesc tot ce se întîmplă în lume scobindu-se în nas. în rîndul întîi, chiar lîngă mustăcioşii care alcătuiau garda civică, se zărea un şleahtic tînăr, care poate că nici nu era şleahtic, ci

voia doar să pară, îmbrăcat ostăşeşte; se gătise cu tot ce avea pe lumea asta în aşa hal, că acasă la el nu mai rămăsese de bună seamă decît o cămaşă zdrenţăroasă şi o pereche de cizme scîlciate. La gît îi atîrnau unul peste altul două lăntişoare cu nu ştiu ce galben spînzurat de ele. Venise cu drăguţa lui, Iuzîsea, şi acum se întorcea mereu să vadă dacă nu cumva i-o fi pătat cineva rochia de mătase. Tînărul îi lămurea cu atîta siguranţă tot ce vedea în jur, că, să fi vrut mult şi bine, nimeni n-avea ce adăuga. „Toată lumea asta, pe care o vezi adunată aici, Iuzîsea, sufleţelul meu, a venit să se uite cum o să fie omorîţi tîlharii. Iar acela, pe care-l vezi, sufleţelul meu, cu securea şi alte scule în mînă, e gîdele; el o să-i omoare. Cînd s-o porni să tragă pe roată sau să căznească într-alt chip. tîlharul acesta o să mai rămînă viu; dar cînd i-o tăia capul cu securea, apoi să ştii, sufletul meu, că îndată o să-şi dea duhul. Mai întîi o să ţipe şi-o să se zbată, dar de cum i-o tăia capul, n-o să mai simtă nevoie nici să strige, nici să mănînce. nici să bea, şi asta, sufleţelul meu. pentru că n-o să mai aibă cap." Iar Iuzîsea asculta toate astea cu teamă şi nesaţ. Acoperişurile caselor erau înţesate de lume. Prin ferestruicile podurilor priveau mutre din cale-afară de ciudate, cu mustăţi şi un soi de bonetele pe cap. In balcoane, umbriţi de baldachine, şedeau cei din protipendadă. Mînuţa gingaşă a unei domniţe, zîmbitoare şi strălucitoare ca zahărul în albeaţa ei. se

nea de parmaclîc. Prealuminaţii pani, toţi îndeajuns de graşi, priveau cu i gţişare falnică. O slug? în haine bogate, cu mînecile suflecate, umbla printre
i purtînd pe tavă tot soiul de băuturi şi mîncăruri. Adeseori cîte o jucăuşă cu ochii negri apuca dulciuri şi fructe cu mînuţa ei albă şi le arunca în mulţime. Atunci ceata de cavaleri înfometaţi întindea care mai de care pălăriile ca să le prindă, iar un şleahtic înalt, care-i întrecea pe toţi ceilalţi, îmbrăcat în veşmînt [oşu ieşit de vreme, cu fireturi de aur înnegrite şi ele, apuca prada cu ajutorul „lîinilor sale lungi, o săruta, o ducea o clipă la inimă şi numai după aceea o punea în gură. Un şoim privea şi el din cuşca lui aurită, atîrnată în balcon: cu capul înclinat într-o parte şi cu un picior ridicat în aer, se zgîia la lumea adunată. Deodată însă mulţimea prinse a fremăta şi de pretutindeni se auziră strigăte: „Iată-i!... îi aduce pe cazaci!... Cazacii!..."

Veneau cu capetele descoperite, cu moţurile lor lungi şi cu bărbi mari ce le crescuseră în închisoare. Nici teamă, nici încruntare nu se zărea pe chipurile lor, ci o mîndrîe liniştită, senină. Veşmintele de postav scump se învechiseră în închisoare şi atîrnau acum de pe ei ca nişte zdrenţe; nu se uitau la oamenii din jur, nici nu le făceau plecăciuni. în faţa tuturor păşea Ostap.

Ce o fi simţit bătrînul Taras la vederea lui Ostap al său? Ce-o fi simţit în inima lui? îl mînca din ochi, ascuns în mulţime cum era, şi nu lăsă să-i scape nici o mişcare. Robii se apropiau în acea clipă de locul unde trebuiau să-şi primească moartea. Ostap se opri. El cel dintîi trebuia să soarbă pînă la fund cupa amarului. Atunci, învăluindu-i pe toţi ai săi cu privirea, ridică mîna şi strigă cu glas tare:

— Deie Domnul ca nici unul dintre ereticii care s-au adunat aici să nu auză, afurisiţii, văicăreli din gura creştinului care îndură cazne în faţa lor! Să nu rostească nici unul dintre noi vreo vorbă!

Şi după ce grăi aşa, se apropie de locul morţii.

— Aşa, fiule, bine ai grăit! spuse încetişor Bulba şi îşi plecă capul albit de ani.

Iar gîdele smulse de pe Ostap zdrenţele învechite, îi prinse mîinile şi picioarele într-un fel de butuc de lemn anume lucrat şi... Dar să nu mai tulburăm mintea cititorului înfăţişîndu-i priveliştea chinurilor nemaipomenite, la auzul cărora i s-ar ridica părul măciucă. Ele izvorau din sălbăticia acelui veac cumplit, cînd omul trăia doar prin sîngeroase isprăvi ostăşeşti care-i căleau sufletul, închizîndu-l simţămintelor înalte. Zadarnic unii, ce e drept puţini la ^{n}umăr şi care ieşeau din rîndul obişnuiţilor timpului, se ridicau împotriva ^{a}cestor fapte îngrozitoare. Zadarnic regele şi mulţi cavaleri cu minţea luminată ^{c}autau să arate celorlalţi că o asemenea sălbăticie nu face decît să aţîţe dorul ^{e} răzbunare al neamului căzăcesc. Dar puterea regelui şi a celor luminaţi era i în faţa samavolniciei şi îndrăznelii dregătorilor statului, care prin lipsa

lor de judecată, printr-o neînţelegere oarbă a viitorului, printr-o dr copilărească şi o fudulie ieftină preschimbaseră sfatul bătrînilor î$_{n}$t$_{r}$.^{e} caricatură a cîrmuirii.

Ostap îndură chinurile şi caznele ca un uriaş din poveste. Nici un strigăt nici un geamăt nu scăpă de pe buzele lui; nici măcar atunci cînd **călăii** începură să-i sfărîme oasele mîinilor şi ale picioarelor, iar pîrîitul lOr înspăimîntător se auzi pînă departe în rîndurile privitorilor, învăluiţi de o tăcere de moarte, cînd duducile îşi întoarseră ochii de la cel chinuit, nici măcar atunci nu-i scăpă un geamăt cît de mic şi nici un muşchi nu-i se clinti de pe faţă. Taras stătea în mulţime cu capul plecat, iar ochii lui cătau cu mîndrie în sus şi bătrînul încuviinţa: „Aşa, fiule, aşa!"

Dar cînd îl duseră pe Ostap la cele din urmă chinuri ale morţii, tăria voinicului prinse parcă a şovăi. îşi roti ochii împrejur: Dumnezeule mare! Numai oameni necunoscuţi, numai feţe străine! De ar fi fost măcar cineva dintre cei dragi, acum cînd avea să-şi dea sufletul. Nu tînguirile şi plînsul măicuţei lui slabe ar fi vrut el să audă în acel ceas, nici strigătele deznădăjduite ale unei neveste care şi-ar fi smuls părul din cap şi s-ar fi lovit cu pumnii peste sînul alb! Nu! Ar fi vrut să vadă în faţa lui un bărbat cu tăria neclintită, care să-l răcorească prin vorbă înţeleaptă şi să-l mîngîie în ceasul din urmă. Şi iată că puterea lui sufletească îl părăsi, şi Ostap strigă, cuprins de slăbiciune:

— Tată, unde eşti? Mă auzi tu oare?

— Te aud! răsună deodată în tăcerea de mormînt, şi toată mulţimea aceea fără număr se cutremură ca un singur om.

Parte din oştenii călări se repeziră să cerceteze cu grijă mulţimea. lankel se îngălbeni la faţă ca un mort şi, cînd cătanele se depărtară oleacă de dînsul, se întoarse cu teamă ca să vadă ce face Taras; dar acesta nu mai era lîngă el; parcă-l înghiţise pămîntul.

XII

].: Dar iată că Taras nu pierise fără urmă. O sută douăzeci de mii de cazaci se arătară dintr-o dată la graniţele Ucrainei. De data asta nu mai era o frîntura de oaste sau un pîlc ce pornea după pradă, sau în urmărirea tătarilor. Nu! Se ridicase pentru a răzbuna batjocura adusă drepturilor sale, înjosirea datinilor, pîngărirea credinţei strămoşeşti şi a obiceiurilor sfinte, ocara adusă bisericilor, samavolniciile panilor străini, asuprirea poporului, unirea cu credinţa catolică, domnia ruşinoasă a jidovilor pe pămîntul pravoslavnic - într-un cuvînt, tot ce sporise şi aţîţase din timpuri străvechi ura neîmpăcată a cazacilor. în capul a

toată oastea asta multă ca frunza şi ca iarba se afla tînărul dar neînfricatul hatman Ostraniţa[57], iar alături de el se ţinea tovarăşul lui umblat prin lume, **bătrînul** Gunea[58], care-i era sfetnic credincios. Opt polcovnici călăuzeau fiecare cîte un polc de douăsprezece mii de cazaci. Doi esauli mai mari şi un purtător al bunciucului călăreau în urma hatmanului. în fruntea steagului celui mai de seamă, păşea mai-marele stegarilor, iar în depărtare fluturau în vînt multe steaguri şi prapure. Un pîlc de purtători de semne duceau alte bunciucuri. Mai erau acolo şi diferite feluri de luptători care alcătuiesc de obicei polcurile; cei de pe lîngă căruţe, oşteni de rînd, pisari, şi alături de ei pedestrime şi călărime. în afară de cazacii adunaţi prin recrutare, erau şi volintiri aproape tot atît de mulţi la număr. Se strînseseră de pretutindeni: din Cighirin, din Pereiaslav, din Baturin, din Gluhov, de prin părţile de jos ale Niprului, precum şi de prin părţile de sus şi de prin ostroave. Cai fără număr şi sumedenie de care veneau pe cîmp. Şi iaca, printre acei cazaci, printre acele opt polcuri, cel mai ales era unul, iar în capul lui se găsea Taras Bulba. Toate îi dădeau greutate asupra celorlalţi: anii, înţelepciunea căpătată în luptele prin care trecuse, ştiinţa de a mînui polcul şi ura cea mai aprigă faţă de duşman. Pînă şi cazacilor li se părea din cale-afară de cumplită cruzimea şi răfuielile lui neomenoase. Capul lui nins de ani hotăra una şi bună: foc şi spînzurătoare; iar sfatul pe care-l dădea, cînd se adunau mai-marii oştirii, propovăduia nimicirea.

Să trecem peste povestirea tuturor luptelor în care cazacii au arătat ce pot, şi a întregii desfăşurări a războiului dus de ei; toate acestea au fost scrise demult în paginile letopiseţelor. Şi apoi se ştie cum arată războiul dus pe pămîntul rusesc pentru credinţă: nu se află pe lumea asta o putere mai mare decît credinţa! Nebiruită şi spăimîntătoare este această putere, asemenea stîncii care se înalţă dintre valurile mării în veci clocotitoare şi schimbăcioase, aşezată în mijlocul lor nu de mînă omenească. Din străfundurile mării îşi ridică ea spre ceruri pereţii cu neputinţă de zdruncinat, alcătuiţi numai şi numai din piatră, şi de pretutindeni se vede acea stîncă ce priveşte nînfricată, drept în faţă, valurile ce trec nesfîrşite pe lîngă ea. Vai de corabia care dă peste acea

stîncă! Se prefac în aşchii catargurile-i neputincioase şi praf se alege de tot ce-a fost pe puntea ei, iar văzduhurile răsună cutremurate de chemările deznădăjduite ale călătorilor sortiţi pieirii.
Pagini de letopiseţ ne spun cu de-amănuntul cum fugeau oştenii Ieşi din oraşele liberate, cum au fost spînzuraţi neruşinaţii arendaşi jidovi, cît de neputincios s-a dovedit a fi hatmanul Nikolae Potoţki numit de rigă, cu toată nenumărata lui oştire, împotriva acestei puteri de nebiruit; cum zdrobit şi urmărit şi-a înecat el, într-un rîuleţ de Doamne-ajută, floarea armatei sale; cum au împresurat puternicele polcuri căzăceşti în tîrguşorul Polonii şi cum

hatmanul leşesc, in deznădejdea lui, se legă în faţa lor că o să stăruie pe lîne-rigă şi pe lîngă dregătorii ceilalţi ai statului ca să împlinească întru totul vrere cazacilor, Întorcîndu-Ie toate drepturile şi pronomiile lor de odinioară. Dar n erau atît de lipsiţi de minte cazacii ca să se lase amăgiţi de vorbele lui: ştiau e[1] din alte daţi cîte parale face legămîntul unui leah. Şi nu s-ar mai fi fudulit Potoţki pe armăsarul său de şase mii de galbeni, atrăgînd asupra-şi privirile doamnelor de neam mare şi zavistia boierimii leşeşti, n-ar mai fi făcut gură la sfaturile dregătorilor, n-ar mai fi dat ospeţe strălucite în cinstea senatorilor dacă nu i-ar fi venit în ajutor preoţimea rusă din tîrguşorul acela. Cînd au văzut cazacii că le ies înainte toţi popii în odăjdii strălucitoare cusute cu fir ducînd cruci şi icoane în mînă şi cu mitră în cap, şi-au aplecat cu toţii frunţile şi s-au descoperit. Nimănui nu i-ar fi făcut ei pe voie, poate nici chiar regelui-dar în faţa bisericii lor pravoslavnice n-au îndrăznit a se împotrivi şi au făcut pe placul preoţimii: s-au învoit să-l slobozească pe Potoţki împreună cu polcovnicii lui, după ce mai întîi aceştia le-au făgăduit cu jurămînt să lase libertate tuturor bisericilor pravoslavnice, să dea uitării ura străveche dintre ei şi să nu jignească prin nimic oştirea căzăcească. Numai unul din polcovnicii zaporojeni nu se învoi defel cu acea pace. Şi polcovnicul acela era Taras. Smulgîndu-şi un smoc din părul lui cărunt, el strigă:
— Tu, hatmane, şi voi, polcovnici! Nu faceţi treaba asta muierească! Nu vă încredeţi în Ieşi, că o să vă vîndă, cîinii!
Iar cînd pisarul polcului întocmi învoiala şi hatmanul o întări cu mîna lui atotputernică, el îşi scoase paloşul de oţel curat şi sabia scumpă turcească din fierul cel mai de soi, o frînse în două ca pe un beţişor şi aruncă bucăţile departe, una în dreapta şi una în stînga, zicînd:
— Rămîneţi dar cu bine! Aşa precum cele două capete ale acestei săbii nu s-or mai uni în veci între ele pentru a alcătui iar o sabie întreagă, aşa n-o să ne mai întîlnim nici noi, fraţi cazaci, pe lumea asta. Luaţi aminte la cuvîntul meu de rămas-bun; şi zicînd aşa, glasul lui prinse putere şi se urcă spre înălţimi, căpătînd o tărie neobişnuită şi tulburînd inimile tuturor prin vorbele lui de prooroc: o să vă mai aduceţi voi aminte de mine în ceasul morţii! Credeţi că o să mai domniţi de aici înainte? O să domniţi voi, Iară îndoială, dar cu altfel de domni: ţie, hatmane, o să-ţi jupoaie pielea capului, au să ţi-o umple cu pleavă de hrişcă şi multă vreme au să ţi-o arate prin iarmaroace! Dar nici domniile voastre, boieri, n-o să vă purtaţi multă vreme capul pe umeri! O să vă prăpădiţi prin beciurile umede, zidiţi în hrube de piatră, dacă n-o să fiţi fierţi de vii în cazane, ca nişte berbeci! Iară voi, cazacii mei, urmă dînsul întorcîndu-se către oamenii săi, care vreţi să muriţi de moarte bună? Nu pe cuptoare sau pe laviţe, vrednice numai de muieri, sau pe sub garduri de cîrciumi, ca orice netrebnici, ci de moarte căzăcească, moarte vrednică, toţi pe

acela?* pat, ca mirele cu mireasa lui? Ori poate vreţi să vă-nturnaţi pe la casele voastre, să vă lepădaţi de credinţa strămoşească şi să duceţi în spate popii leşeşti?
— Ba vrem să mergem cu tine, pan polcovnic! Cu tine! strigară într-un das toţi cei ce erau în polcul lui Taras şi mulţi alţii trecură îndată de partea lor.
— Ei, dacă vreţi să mă urmaţi pe mine, atunci haidem! făcu Taras, apoi îşi înfundă mai adînc căciula peste ochi, aruncă o privire aspră şi ameninţătoare celor care rămîneau şi, îndreptîndu-şi voiniceşte statura în şa, le strigă alor săi: Fie ca nimeni să nu aibă a ne pomeni vreodată cu o vorbă de ocară! Şi acum haideţi, feţii mei, în ospeţie la

papistaşi!
Şi zicînd aşa, dădu bici calului; în urma lui se înşirui pe drum tabăra de o sută de căruţe şi porniră o dată cu el mulţi cazaci călări şi pedeştri. Iar Taras se mai întoarse o dată în şa, ameninţîndu-i din ochi pe toţi cei rămaşi, şi privirile lui aruncau fulgere de mînie.
Nimeni nu îndrăzni să-i oprească din drum. Polcul lui Taras plecă în ochii întregii oştiri şi multă vreme şi-a mai întors capul bătrînul Bulba, ameninţînd întruna.
Iar hatmanul şi polcovnicii cu sufletele tulburate stăteau duşi pe gînduri şi tăceau cuprinşi parcă de o presimţire apăsătoare.
Şi nu degeaba proorocise Taras: toate se izbîndiră întocmai, după cuvîntul lui. Nu trecu mult şi, după trădarea de la Kanev, capul hatmanului şi ale multora dintre tovarăşii lui cei mai de seamă fură trase în ţeapă.
Dar Taras? Taras îşi făcea mendrele prin toată ţara leşească, împreună cu polcul său: optsprezece tîrguri şi vreo patruzeci de biserici papistaşe fură mistuite de focul pus de el şi acum se îndrepta spre Cracovia. Mulţi Ieşi de tot soiul măcelărise în drumul său, multe palate dintre cele mai frumoase şi mai bogate jefuise şi nimicise; cazacii lui deschiseseră şi vărsaseră pe jos mieduri şi vinuri vechi de sute de ani, păstrate cu grijă în beciurile panilor, ciopîrţiseră şi arseseră postavuri scumpe, veşminte şi tacîmuri ascunse în cămări. „Nu cruţaţi nimic!" le spunea întruna Taras. Şi cazacii n-aveau milă nici măcar de duducile sprîncenate ori de fetele cu faţa ca laptele şi pieptul ca zăpada, care nu-şi găseau mîntuire nici la porţile altarului. Taras le ardea de vii, cu altare cu tot. Cîte braţe albe ca neaua s-au înălţat spre ceruri în vîlvătăi, o dată cu strigăte atît de jalnice, că pfnă şi ţărîna cea mai rece s-ar fi cutremurat la auzul or şi iarba cîmpului s-ar fi aşternut pămîntului de jale... Dar surzi rămîneau la orice durere cazacii cu sufletele împietrite, care ridicau în vîrful suliţelor pînă Şi copilaşii de pe uliţe şi-i aruncau în foc. „Asta să vă fie pentru sufletul lui Ostap. Ieşi afurisiţi!" se mulţumea doar să spună Taras. Şi făcea praznic de ăsta. întru pomenirea lui Ostap, în orice tîrg unde pătrundea, pînă cînd °cîrmuirea leşească îşi dădu seama că isprăvile lui Taras erau ceva mai mult

decît o cotropire obişnuită şi îl trimiseră pe acelaşi Potoţki cu cinci polen dîndu-i poruncă să-l prindă pe Taras, fie ce-o fi.
Timp de şase zile au scăpat cazacii de urmăritori, umblînd pe drurnu lăuntrice; caii lor, abia de puteau îndura goana nebunească care-i apăra ne cazaci. Dar Potoţki, de astă dată, fu la înălţimea poruncii primite: el îi urmăr neobosit pe cazaci, pas cu pas, şi-i ajunse din urmă pe malul Nistrului, unde Bulba se statornicise într-o cetate părăsită, pe jumătate dărîmată, ca să-şi lase oamenii să se mai odihnească.
Cetatea aceea se înălţa chiar pe piscul înalt al malului povîrnit, deasupra apelor Nistrului, cu bucata de meterez ce-i mai rămăsese şi zidurile-i aproape dărîmate. Iar piscul stîncos al malului era presărat cu pietriş şi fărîme de cărămidă şi părea gata să se prăvale în orice clipă jos în prăpastie. Acolo, în acel loc îi împresură pe cazaci hatmanul regelui, Potoţki, care se apropiase din cele două părţi ale cetăţii ce dădeau spre cîmpie. Patru zile în şir s-au bătut cazacii şi au ţinut piept leşilor, apărîndu-se de ei cu cărămizi şi pietre. în cele din urmă însă, puterile cazacilor se istoviră, şi cum nu mai aveau nici cu ce să se bată, Taras hotărî să facă o spărtură prin rîndurile duşmanilor. Şi ce să vezi? Izbutiră într-adevăr cazacii să-şi croiască drum printre Ieşi. Şi cine ştie? Poate i-ar fi scăpat şi de astă dată caii lor iuţi la picior, cînd deodată, chiar în toiul goanei, Taras se opri strigînd: „Staai! Mi-a picat luleaua! Nu vreau nici ea măcar să ajungă în mîinile afurisiţilor de Ieşi!" Şi se aplecă bătrînul hatman şi prinse a cotrobăi prin iarbă după luleaua cu tutun, tovarăşă nedespărţită pe uscat şi pe apă, în război şi acasă. în vremea asta îl ajunseră din urmă, în goana mare, o ceată de Ieşi, şi-l apucară de umerii puternici. îşi scutură Bulba mădularele, dar nu mai căzură la pămînt vrăjmaşii care-l apucaseră, cum se întîmpla înainte vreme. „Ehei, bătrîneţe, bătrîneţe!" spuse atunci bătrînul cazac şi-l podidi plînsul. Dar nu era de vină bătrîneţea, ci o putere mai mare, care-i biruise puterea: ca la vreo treizeci de ostaşi se agăţaseră de mîinile şi de picioarele lui. „Am prins cioara! strigau leşii. Rămîne să vedem acum în ce chip am putea să-l cinstim mai bine pe dinele ăsta!" Şi hotărîră să-l ardă de viu în ochii tuturor, primind pentru asta şi încuviinţarea hatmanului lor. Chiar în acel loc se afla şi un copac uscat, cu vîrful despicat de trăsnet. îl legară vrăjmaşii cu lanţuri de fier de trunchiul copacului, îi ţintuiră mîinile în cuie şi săltîndu-l mai sus, ca să fie zărit de pretutindeni, se apucară să clădească rugul chiar la rădăcina copacului. Dar nu la rug privea Taras şi

nu la focul care trebuia să-l mistuie se îndreptau gîndurile lui, ci privea inimosul batrîn într-acolo unde cu focuri de flintă se apărau cazacii lui; de pe înălţimea pe care se găsea, vedea totul ca în palmă.
— Puneţi mîna, băieţi, puneţi mîna cît mai iute pe colnicul din spatele pădurii, striga el. De acolo n-au cum să vă ia!

Dar vîntul nu-i duse vorbele pînă la cazacii lui. * 3b stidffitl ttî
— O să se prăpădească, o să se prăpădească de-a surda, mai spuse Bulba cU deznădejde şi privi în jos, unde seînteiau apele Nistrului. Şi deodată ochii I se aprinseră de bucurie: văzu patru cîrme de luntre ce se zăreau printre tufişurile malului, şi adunîndu-şi toate puterile, strigă cît îl ţinea gura:
— Daţi-vă spre mal, spre mal, băieţi! Ţineţi poteca ce coboară prin stînga! os sînt nişte luntri! Luaţi-le pe toate, ca să nu vă urmărească.
De astă dată vîntul bătea din altă parte şi toate vorbele lui fură auzite de cazaci. Dar pentru acest sfat, Bulba primi numaidecît o lovitură grozavă de măciucă în cap şi toate prinseră a juca în faţa ochilor lui.
Ca vîntul şi ca gîndul se repeziră cazacii pe poteca cea repede; dar urmăritorii nu le dădeau pas! Şi cînd văzură fugarii că poteca se răsuceşte, coteşte şi se duce şerpuind în lături, spuseră cu toţii: „Ia, hai, tovarăşi! Fie ce-o fi!" Apoi se opriră o clipă locului, îşi ridicară în sus biciuştile şi scoaseră cîte un şuierat. Iar caii lor tătăreşti se desprinseră de pămînt, se întinseră în văzduh ca nişte şerpi, zburară peste prăpastie şi căzură drept în Nistru. Numai doi din toată ceata nu ajunseră în apă, ci prăbuşindu-se de sus peste colţuri de stînci, se zdrobiră de moarte cu cai cu tot, fără măcar să scoată un strigăt, în vremea asta, ceilalţi cazaci porniră înot prin apa rîului, călări cum erau, şi se apucară să desprindă luntrile. Iar leşii se opriră la marginea prăpastiei, minunîndu-se de nemaiauzita ispravă căzăcească şi întrebîndu-se, să sară ori ba? Unul dintre ei, un polcovnic tînăr, cu sîngele iute şi fierbinte, fratele frumoasei care-l vrăjise pe sărmanul Andrii, nu mai stătu să se gîndească şi se repezi năprasnic, cu calul său, pe urmele cazacilor. Dar făcu de trei ori tumba în văzduh şi căzu drept peste colţurile ascuţite ale stîncilor, care-l sfîrtecară în bucăţi; aşa pieri el în prăpastie, iar creierii lui amestecaţi cu sînge împroşcară tufişurile ce creşteau pe pereţii ei colţuroşi.
Cînd se dezmetici Taras Bulba de pe urma loviturii primite şi se uită în Nistru, cazacii lui şedeau în luntri şi vîsleau cu lopeţile; de sus ploua cu gloanţe peste ei, dar goanţele nu-i ajungeau... Şi ochii bătrînului hatman seînteiară de bucurie.
— Cu bine, fraţilor! le strigă el de sus. Să nu mă uitaţi şi chiar în primăvara care vine să vă întoarceţi din nou încoace şi să petreceţi cum se cade! Ei? I-aţi prins, Ieşi afurisiţi? Credeţi că se află pe lumea asta ceva care să poată înspăimînta un cazac? Aşteptaţi numai că o să vină vremea cînd o să aflaţi de-a binelea ce înseamnă credinţa pravoslavnică rusească! Chiar de pe acum simt popoarele mai îndepărtate şi mai apropiate că o sa se ridice într-o zi pe pămîntul rusesc un ţar al lui şi că n-o să se afle putere pe lume care să-i poată tine piept!...

... Iar limbile de foc şi începură să se ridice de pe rug şi piW .picioarele lui Taras învăluiri în vîlvătăi tot copacul. Dar se găsesc oare lumea asta ruguri, cazne ori vreo altă putere care să înfrîngă puterea ruseas
Apă mare e Nistru şi multe coturi mai are, mult stufăriş, multe grinduri ri nisip, da şi multe bulboane adînci! Faţa rîului luceşte ca oglinda şi răsună *4* glasurile ascuţite ale lebedelor; semeţ şi repede spintecă apele lui mîndra rat" sălbatică şi mulţi fluierari guleraţi cu guşe sîngerii, precum şi alte păsări de baltă ce sălăşluiesc în păpurişurile de lîngă mal. Cazacii lunecau uşor în bărcile lor înguste cu două cîrme, vîslind toţi deodată cu lopeţile, ocolind cu grijă prundurile, speriind stoluri întregi de păsări şi nu mai conteneau să-l pomenească pe hatmanul lor.